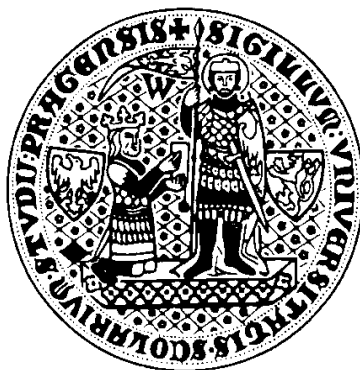

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

Katedra psychologie

MAGICKÉ MYŠLENÍ V ŽIVOTĚ SOUČASNÉHO ČLOVĚKA

Diplomová práce

2005

Vypracovala: Mgr. Pavla Koucká

Vedoucí práce: PhDr. Daniel Heller

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 30. 6. 2005

V LETOŠNÍM ROCE BUDEME
PODPOROVAT KOMPLEXNÍ PROJEKTY...

HMM... CHÁPIJI TO JSOU TAKOVÉ,
KTERÉ MAJÍ JAK REÁLNOU,
TAK IMAGINÁRNÍ ČÁST...

Děkuji

PhDr. Danielu Hellerovi za vedení práce a za jeho cenné rady a připomínky.

MUDr. Prokopu Remešovi a Mgr. Tomáši Rodnému za jejich zájem a konzultace.

Všem blízkým a zejména svému partnerovi Pavlovi za podporu a trpělivost.

Respondentům výzkumu za jejich čas, energii a vstřícnost.

Františkovi Mizerovi za souhlas s publikací jeho obrázku (na této straně).

Obsah

I	ÚVOD.....	6
II	TEORETICKÁ ČÁST.....	7
II.1	Co magické myšlení (MM) je a jak vzniká?.....	7
II.1.1	Chybný postulát.....	8
II.1.2	Nedostatky v kritickém myšlení.....	8
II.1.2.1	Definice MM.....	9
II.1.2.2	Protiklady MM.....	9
II.2	Struktura MM.....	10
II.2.1	Síly.....	11
II.2.2	Vše souvisí se vším.....	12
II.2.3	Symboly.....	12
II.2.4	Magické zákony.....	13
II.3	Výskyt MM.....	14
II.3.1	Děti.....	15
II.3.2	Ženy kontra muži.....	17
II.3.3	Kultura.....	17
II.3.4	Osobnostní charakteristiky.....	19
II.3.5	Vzdělání.....	19
II.4	Věda kontra magie.....	20
II.5	Proč myslíme magicky?	24
II.5.1	Pohled z oblasti srovnávací psychologie.....	24
II.5.2	Pohled z oblasti kognitivní psychologie.....	26
II.5.3	Pohled z oblasti evoluční psychologie.....	29
II.6	Škodlivost MM.....	31
II.6.1	Obavy z nereálného nebezpečí.....	31
II.6.2	Ztráta strachu.....	32
II.6.3	Patologie.....	33
II.7	Užitečnost MM.....	33
II.7.1	Víra v uzdravení.....	33
II.7.2	Zábrana rozvoje naučené bezmocnosti.....	33

II.7.3	Zvládání stresu.....	34
II.7.4	Víra v dobrý konec.....	35
II.8	Další souvislosti: estetika a morálka.....	36
III	PRAKTICKÁ ČÁST	37
III.1	Metodika.....	37
III.1.1	Jak měřit MM.....	37
III.1.2	Konstrukce dotazníku.....	38
III.1.3	Název dotazníku.....	39
III.1.4	Pořadí otázek.....	39
III.1.5	Skórování otázek.....	39
III.1.6	Výzkumný vzorek.....	40
III.2	Hypotézy.....	40
III.3	Výsledky.....	43
III.3.1	Položková analýza ND.....	43
III.3.2	Reliabilita ND.....	44
III.3.3	Popisná statistika.....	44
III.3.4	Testování hypotéz.....	47
III.3.4.1	Konzistence MM.....	47
III.3.4.2	MM a pohoda.....	47
III.3.4.3	Magické MYŠLENÍ a CHOVÁNÍ.....	49
III.3.4.4	MM a věk.....	50
III.3.4.5	MM a pohlaví.....	51
III.3.4.6	MM a vzdělání.....	51
III.3.4.7	MM a výchova.....	51
III.3.4.8	Klady a zápory MM.....	52
III.3.5	Faktorová analýza.....	53
III.3.6	Shrnutí výsledků popisné statistiky a testování hypotéz.....	55
III.3.7	Kvalitativní rozbor odpovědí.....	57
III.3.7.1	Otázka zaměřená na výchovu (1)	57
III.3.7.2	Otázky zaměřené na pověry (3, 25)	58
III.3.7.3	Otázky zaměřené na zakřiknutí (6, 7, 8)	60
III.3.7.4	Otázky zaměřené na černou magii (10, 11, 12, 13)	62
III.3.7.5	Otázky zaměřené na paranormální fenomény (17, 18, 20, 21, 22, 23)	67

III.3.7.6	Otázky zaměřené na magické zákony (2, 5).....	76
III.3.7.7	Otázky zaměřené na víru v propracované nauky (4, 15, 16, 19)	79
III.3.7.8	Duchovně zaměřená otázka (24)	83
III.3.7.9	Otázky zaměřené na zvládací strategie (9, 14, 26).....	84
III.4	Diskuse.....	89
III.4.1	Diskuse k metodologii.....	89
III.4.1.1	Dotazník.....	89
III.4.1.2	Výzkumný vzorek.....	89
III.4.1.3	Pojetí studie.....	90
III.4.2	Kategorie MM.....	90
III.4.2.1	Pověřivost.....	90
III.4.2.2	Zakřiknutí.....	91
III.4.2.3	Černá magie.....	92
III.4.2.4	Paranormální jevy.....	93
III.4.2.5	Nauky.....	95
III.4.3	Vztah výsledků k teorii.....	96
III.4.4	MM versus VM.....	100
III.4.5	Osobnostní charakteristiky.....	102
III.4.6	MM a věk.....	103
III.4.7	MM a pohoda.....	104
III.4.8	Další možné souvislosti MM.....	104
IV	VLASTNÍ MODEL MM.....	109
IV.1	MM z hlediska procesu.....	109
IV.2	MM z hlediska výsledku myšlenkového procesu.....	113
IV.3	Funkčnost MM.....	114
IV	ZÁVĚR.....	116
V	LITERATURA.....	118
VI	SLOVNÍČEK POJMŮ.....	125
	Příloha 1: Názorový dotazník.....	128
	Příloha 2: Diskuse k jednotlivým otázkám ND.....	131
	Příloha 3: Ukázka dotazníku s nejvyšším HS.....	143
	Příloha 4: Ukázka dotazníku s nejnižším HS.....	147

I ÚVOD

Když charakterizujeme naši dobu, volíme slova jako: technická, vědecká, racionální. Naopak magično, fantastično a iracionálně máme tendenci přisuzovat dětem či přírodním národům. Na druhé straně se však dnešní lidé stále bojí, aby něco nezakřikli, chodí k léčitelům, čtou horoskopy, vyhýbají se číslu 13 a kartárky prosperují (jejich klientela se údajně rekrutuje do značné míry z vysokých společenských vrstev). Jak to všechno jde dohromady? Jak to, že i vědci mají své talismany? To jsou některé z otázek, které jsou podle našeho názoru psychologicky velice zajímavé, nicméně velmi málo studované.

V rámci psychologie se myšlením zabývá kognitivní psychologie. Avšak například v obsáhlé knize Kognitivní psychologie od Roberta J. Sternberga (Sternberg, 2002) není myšlení věnována ani jedna kapitola (i když zde najdeme kapitolu „Řešení problémů a tvořivost“ a na pasáže nějakým způsobem hovořící o myšlení narazíme v průběhu čtení vícekrát.) O myšlení magickém se zde prakticky nedočteme. Existuje řada knih, jež mají myšlení přímo v názvu, většina z nich však obsahuje laciné návody, kterak trénovat mozek či rychle zbohatnout. Myšlení přitom znamená pro člověka velmi mnoho – prakticky neustále na něco myslíme, používáme myšlení k řešení problémů, k rozhodování, na některé své myšlenky jsme pyšní a jiných se bojíme... Psychologicky nejrozpracovanější oblastí myšlení je řešení problémů. Naopak magické myšlení dospělých zdravých lidí v naší společnosti zůstává vědou téměř nepovšimnuto.

V rámci předkládané práce se pokoušíme proniknout do této málo prozkoumané oblasti. Vycházíme přitom jak z kognitivní psychologie, tak z psychologie evoluční a především experimentální. Snažíme se o nezaujatost a o co nejkompexnější pohled na fenomén MM. Obracíme se za tímto účelem zejména do oblasti kognitivní, srovnávací, evoluční a hlavně experimentální psychologie.

II TEORETICKÁ ČÁST

II.1 Co magické myšlení (MM) je a jak vzniká?

Většina z nás má jisté intuitivní pochopení toho, co magické myšlení je, pro lepší porozumění této práci se však sluší uvést, jak je chápáno zde. Existuje totiž množství definic, jež se od sebe liší nikoli nepodstatně.

Vyjděme ze dvou definic jež uvádějí známé psychologické slovníky. První pochází z naší kultury, druhá z anglo-amerického prostředí.

- Podle Hartla a Hartlové (2004) je magické myšlení archaické, nejčastěji se vyskytuje u dětí a primitivních etnických skupin, je založeno na fantazii a víře v nereálné možnosti. Projevuje se vírou v zázračné léčitele, amulety, fетиše, talismany. Přetrvává v pověrách a snářích.
- Reber a Reberová (2001) pod heslem magické myšlení uvádí: víra, že myšlení je rovno konání. U dětí normálním stadiem vývoje, během něhož děti věří, že jejich myšlenky a přání způsobují jevy okolo nich. U dospělých se vyskytuje v rámci rozličných psychiatrických poruch.

Obě definice jsou si tedy podobné, avšak nikoli shodné. První z uvedených se nám zdá o něco lepší, neboť neomezuje MM na děti, nemocné dospělé a na víru v moc myšlenek působit na fyzické objekty. Důležitá je podle našeho názoru zmínka o víře. Podle manželů Hartlových tvoří víra v nereálné možnosti základ magického myšlení. S tímto názorem souhlasíme. Domníváme se dokonce, že MM podmiňuje víra v nadpřirozené síly do té míry, že kdybychom odhlédli od těchto premis, nebyli bychom schopni magičnost myšlení určit.

II.1.1 Chybný postulát

Na první pohled se může zdát, že opozitem magického myšlení je myšlení logické. Avšak podíváme-li se na věc podrobněji, zjistíme, že tomu tak není. Logika, tak jak je rozpracována, se totiž týká pouze jednotlivých výroků, jednotlivých operací a pro složitější myšlenkové postupy není dostatečná. Jak píše profesor Paul Thagard (Thagard, 2001): na omezení logiky „narazíme hned, jakmile se pokusíme do ní přeložit text napsaný v přirozeném jazyce“. Logika podle něj není schopna „zvládat nejistoty typu ‚Pavel je asi v knihovně‘. Pro potvrzení podobného typu musíme formální logiku nahradit teorií pravděpodobnosti, která každému tvrzení přidělí čísla mezi 0 a 1.“

Logiku tedy chápeme jako nástroj myšlení, podstatu některých myšlenkových pochodů – a to jak v rámci nemagického, tak magického myšlení.

Jak je možné, když MM obsahuje logické prvky, že na jeho základě docházíme k mylným (oproti vědeckému poznání) závěrům?¹

Chyba se často ukrývá již v samotném počátku. MM je komplexním fenoménem, který kromě myšlenkových operací zahrnuje i prvotní axiomy a postuláty (v jazyce vědy) či předpoklady, názory a víru (v jazyce běžném). Pokud je chybný některý z postulátů, je chybná celá na něm vystavená teorie, byť by byla sebelogičtější.

II.1.2 Nedostatky v kritickém myšlení

Magické myšlení tedy chápeme jako názorově-myšlenkové kontinuum, v němž stačí výskyt jediné magické položky (chyba v uvažování, mylný předpoklad či vnímaná souvislost), aby celý systém mohl být pokládán za magický. Všemmu MM je však jedna věc společná: nějakým způsobem je vždy zahrnuto působení sil, které jsou v rozporu s poznatky vědy.

Keinan (1994) uvádí: Jakékoli vysvětlení chování či zkušenost, která odporuje přírodním zákonům, mohou být považovány za odrážející magické myšlení. Tato

¹ Pro úplnost je zde třeba uvést, že ani čistě logická úvaha nezaručuje pravdivé poznání a naopak: poznání může vzniknout i nerespektující logiku. Například objevy kvantové fyziky jsou nejen kontraintuitivní, ale občas i proti ‚zdravému rozumu‘. Pavel Cejnar a Miroslav Dušek například píší: „Nedá se nic dělat, s klasickou logikou jsme zde prostě v koncích!“ (Cejnar a Dušek, 1998).

vysvětlení se většinou odvolávají na síly, principy či entity, jimž chybí empirické potvrzení či vědecký základ.

Co způsobuje, že někdo těmto magickým silám věří? A proč je jiný odmítá? Toto je zatím velmi neprobádaná oblast lidské psychiky. Domníváme se, že svou roli zde hraje výchova a vzdělání, jakož i genetický základ struktury osobnosti. Všechny uvedené charakteristiky ovlivňují rozvinutost kritického myšlení, které posuzuje a hodnotí kvalitu argumentů. Domníváme se, že MM může být charakterizováno nedostatečností kritického uvažování.

Magické myšlení tedy zahrnuje široké kontinuum od pohádek, přes jednoduché pověry až po složité teorie. Zapojena může být i vysoká inteligence a množství úsilí, takže vznikají komplexní, elaborované a na první pohled až geniální teorie (astrologie, homeopatie...) či fantazijní světy. Stačí zde, aby pouze jediný předpoklad byl založený na nevědecké premise a tedy mylný (kauzalita mezi postavením hvězd a životem člověka, uchovávání ‚informace‘ mezi molekulami vody...). Shrnujeme nyní předchozí odstavce do jednoduché definice magického myšlení, jak je tento pojem chápán v dalším textu:

II.1.2.1 Definice MM:

Jako magické myšlení (MM) označujeme ty kognitivní operace, které počítají s působením sil nebo mechanismů, jejichž existence či kauzální souvislost s daným jevem je v rozporu s poznatky vědy.

II.1.2.2 Protiklady MM:

Jak bylo řečeno výše, základ MM netvoří pouhý myšlenkový proces, ale i výchozí předpoklady. Otázkou tedy je, jaký termín používat jako opozitum magického myšlení. Myšlení logické? racionální? vědecké? Ani jedno není zcela adekvátní, zkusíme ovšem vybrat nejlepší z možností.

- **Logické myšlení (LM):** jak jsme již uvedli, logika je sice nástrojem sloužícím k vyvozování správných závěrů, nezabývá se ovšem axiomy a slouží tedy jak myšlení nemagickému, tak i magickému. Z tohoto důvodu je termín LM jakožto opozitum MM nevhodný.
- **Racionální myšlení (RM):** zde se vynořuje otázka, co chápeme pod racionalitou. Lea a kol. (1994) uvádějí dva významy racionality: V jednom případě se pojem

„racionální“ vztahuje ke zvážení pravděpodobných následků různých činů, ve druhém k chování, jež vede k adaptivní reakci organismu. Ani jedna z těchto možností nevyklučuje MM. Podle Muramatse a Hanocha (2005) jsou racionální i emoce, neboť často vedou k účelnému chování. Podobně racionálním se může jevit i MM: osoba X se například na základě MM může vyhýbat osobě Y, o níž se domnívá, že jí nemá ráda a chce ji „uřknout“ (osoba Y, která X skutečně nemá ráda, by jí mohla třeba také podrazit nohu – vyhýbání na základě MM je tedy racionální). Ani RM proto není vhodným protikladem MM.

- Vědecké myšlení (VM): i ve vědeckých teoriích se vyskytují postuláty, které se mohou postupem času ukázat jako nesprávné. Přesto však pro jejich vytváření existují určitá pravidla: axiomy nesmí být v rozporu s pozorovanou skutečností, hypotézy na nich vystavěné jsou testovány, teorie jsou neustále podrobovány kritickému zkoumání. Domníváme se tedy, že VM tvoří nejpřesnější protiklad MM. Věda vysoce rozvíjí kritické myšlení, jehož nedostatky – jak jsme výše ukázali – umožňují MM. Na rozdíl od MM se v rámci VM setkáme výhradně s působením prokázaných sil.

Nejpřesnější protiklad MM tedy tvoří VM. Někdy lze použít i termín kritické myšlení, které je elementárnější nežli VM. V konkrétních souvislostech textu může být jako protikladu MM použito i RM či LM. Formálně správným opozitem MM je pochopitelně též termín „nemagické myšlení“ (NeMM). Ten používáme zejména v části III.3.7, v níž uvádíme příklady odpovědí respondentů na náš dotazník.

II.2 Struktura MM

Podle našeho názoru lze magické myšlení rozdělit následovně:

1. MM, které je principiálně vyděleno ze světa reality do oblasti mimo náš časoprostor, obrazně řečeno „za devatero hor a devatero řek“. K tomu dochází v pohádkách, fantasy literatuře a fantazii vůbec.
2. MM, které je používáno k vysvětlování jevů ze světa kolem nás.

V dalším textu se zabýváme pouze druhou uvedenou skupinou, pohádky, mýty a různé další fantazijní světy necháváme stranou.

Za magické myšlení v tomto významu můžeme z hlediska výše uvedené definice považovat širokou škálu začínající jednoduchými pověrami, jdoucí přes víru v paranormální fenomény (mimosmyslové vnímání, telepatie, telekineze, jasnovidectví, věštění...), nauky typu numerologie, typologie či reiki k značně propracovaným teoriím, jakými je například astrologie či homeopatie – až po různá náboženství. Toto spektrum však není ani zdaleka jednotné. Vzhledem k rozsahu práce jsme se pokusili zkoumanou oblast omezit a soustředit se spíše na jednodušší část tohoto spektra – na pověry a víru v parapsychologické fenomény, jakož i na nauky typu astrologie a homeopatie. Komplexní systémy víry jsme primárně nezařadili. Vzhledem ke komplexitě problému však nebylo možné nezabývat se jimi vůbec. Též primárně nezacházíme do patologické části spektra magického myšlení, obzvláště bujícího v rámci obsedantně-kompulzivní poruchy, různých fobií, paranoidních představ a všelikých psychotických bludů.

Naznačená škála MM není zdaleka jednotná. Vnímáme zde rozdíly v kvantitě i kvalitě MM. Za podstatný považujeme například rozdíl ve vědomí iracionality, které v průběhu této pomyslné škály průběžně klesá: u pověr je většinou hodně vysoké (Keinan, 1994; Vondráček a Holub, 1972; Praško a kol., 2003), zatímco u homeopatie či astrologie již najdeme lidi, kteří jsou o jejich pravosti (‘vědeckosti’, principiální správnosti) přesvědčeni. Náboženství pak pro mnoho lidí představuje nejvyšší vztažnou soustavu, nejvyšší pravdu – a je tedy otázka, zda náboženskou víru lze za MM považovat. Pokud je totiž skutečně nejvyšší vztažnou soustavou, není principiálně kritickým myšlením zasáhnutelná.

II.2.1 Síly

Věda popisuje čtyři druhy fyzikálních sil: gravitaci, elektromagnetismus a slabé a silné jaderné síly. U každé z těchto sil se zabývá jejím měřením a udává, kde se s ní můžeme setkat. Mnoho lidí však věří ještě v existenci dalších sil, které věda nezná. Nejznámější je koncept životní energie, *vis vitalis*, jež není ničím menším nežli podstatou života. Heřt a kol. (1997) a Stevens (2001) jmenují v této souvislosti mimo

jiné následující kulturně–historické koncepty: polynéskou a melanéskou *manu*, irokézskou *orendu*, *manitu* Algonkézkých indiánů, *wakan* Siouxů, malajský *kramat*, indické *brahma*, řecké *dynamis*, čínské *čchi*, jógickou *pránu*. I v naší společnosti současné doby však koncept životní síly nezmizel, i když není tak nápadný. Učitelé jógy operují s *pránou*, v mnoha knihách čerpajících z východního kulturně-náboženského zázemí se dočteme o *čchi* či o *brahma*. ‚Umění‘ reiki pak dokonce učí, jak předávat pomocí rukou *vesmírnou energii*. *Dynamis* tvoří základ teorie homeopatie a další ‚šarlatáni‘ moderní doby hovoří o velmi vágně vymezených *bioenergiích* (Heřt a kol., 1997). Podobné jsou i některé představy o tak zvaných geopatogenních zónách či čínský geomantický systém feng-šuej.

II.2.2 Vše souvisí se vším

Existuje představa, že náš svět je vnitřně tak provázaný, že ‚vše nějak souvisí se vším‘. Vše je aktuálně či potenciálně provázáno se všemi dalšími věcmi a událostmi. Jakákoli událost, která se stala, právě se děje nebo se teprve stane, byla předurčena jinými událostmi v tomto provázaném systému a když proběhne, zanechá zase následky pro další děje (Stevens, 2001).

Lévi-Strauss dokonce navrhuje pojetí MM jako „gigantické variace na téma kauzálního principu“. MM se podle něj od vědy neliší neznalostí nebo pomíjením determinismu, jako spíš tím, že požaduje determinismus naléhavěji a nesmlouvavěji – způsobem, který věda může hodnotit nanejvýš jako nerozumný a ukvapený (Lévi-Strauss, 1996). Buddhisté v této souvislosti rozvinuli učení o karmě.

Představa o konkrétních aspektech provázanosti zůstává vágní, MM z ní vycházející však často rozvíjí představy o různých principech a zvláštních schopnostech, s jejichž pomocí lze z tohoto globálního systému věštit budoucí události.

II.2.3 Symboly

Z magického myšlení vychází též víra, že síla nějakého mocného jevu, bytosti či předmětu se přenáší i na jeho symboly. Těmi mohou být **věci, slova, myšlenky** či **akce**. Velmi mocnými symboly jsou slova a v magickém rituálu obyčejně nechybí.

Nevyslovené myšlenky mají tutéž sílu, ale méně efektivní (Stevens, 2001). Běžnou formou magického myšlení je představa, že myšlenky či slova mohou přímo ovlivňovat skutečnost. To je podstata různých zaklínadel a magických formulek. Jména bytostí, kterých se lidé báli, často raději nepronášeli nahlas, aby je tímto nevyvolali (Wikipedia, 2004). Mluvení o některých se stalo prostě tabu, pro jiná vznikla řada opisných jmen. Častokrát původní jména zcela vymizela a jejich místo v běžném jazyce zaujaly opisy (například označení ‚medvěd‘ znamená: zvíře, které ví, kde je med). Současný jazyk tak poskytuje doklady magického myšlení našich předků.

Magické smýšlení o síle slova však nebylo pouze vlastností našich předků, poměrně často se s ním setkáváme dodnes. Velmi často můžeme slyšet například: ‚Abych to nezakřikl/a.‘ často následované ‚zaklepáním‘.

II.2.4 Magické zákony

Na základě antropologických poznatků popisujících magické rituály tradičních kultur byly formulovány dva zákony odrážející podstatu magického myšlení. (Frazer, 1949).

- **Zákon podobnosti** říká, že věci, které jsou si podobné, sdílejí základní vlastnosti. Může být vyjádřen jako: obraz = předmět. Tento zákon ilustruje postup, kterým se lidé v mnoha kulturách pokoušeli poškodit své nepřátele: vyrobili si jejich obraz a skrze destrukci tohoto obrazu ubližovali nepříteli. V současné společnosti se tento zákon může projevit například jako problém sníst oblíbenou potravu v nepříjemné podobě (například čokoládu ve tvaru švába).

- **Zákon nákazy** říká, že věci, které spolu byly spojené, zůstávají navždy spojené, i když zanikne fyzický kontakt. Cokoli se tedy stane jedné takové věci, musí nutně ovlivnit i druhou. Tento účinek může být shrnut jako: jednou spojené = navždy spojené. Velmi známým a velmi uplatňovaným příkladem tohoto zákona je spojitost mezi člověkem a oddělenými částmi jeho těla, jako jsou vlasy nebo nehty. Kdokoli získá přístup k vlasům či nehtům dotyčného člověka, může, ať je od něj jakkoli vzdálen, nad ním uplatňovat svou moc.

Jiným příkladem může být pocit, že dotyk osoby, která má štěstí, může přinést štěstí (například při sázení) jiné osobě. Margareta Sanerová (2001), která se zabývala výzkumem vztahu lidí k transplantaci orgánů, uvádí, že strach s transplantace může být způsoben magickým zákonem nákazy.

II.3 Výskyt MM

Velmi rozšířený je mezi lidmi názor, že magické myšlení je vlastní pouze dětem a přírodním národům. Dospělí lidé v západní společnosti nic takového nemají. I ti, kteří si uvědomují výskyt MM u zdravých dospělých či dokonce u sebe samých, se často domnívají, že jde o výjimky, úsměvná rezidua z minulosti. Vždyť vědecké, racionální myšlení postupně MM nahrazuje, a to jak historicky, tak ontogeneticky.

Tento názor proklamuje například Reber a Reberová (2001) či Malá Československá encyklopedie, kde se můžeme o magickém myšlení dočíst: „...vzhledem ke kognitivnímu (?) myšlení nižší myšlenkový proces... V současnosti se dosud vyskytuje u některých etnických skupin, respektive jako projev či doprovod některých psychických poruch a onemocnění... v určité modifikaci je běžné u dětí...“

Je pravda, že u dětí, přírodních národů, psychotiků či nemocných obsedantně-kompulzivní poruchou je MM rozvinutější než u zdravých dospělých lidí západní společnosti (Einstein a Menzies, 2004; Fisher a kol., 2004; Höschl a kol., 2002; Lee a kol., 2004; Lévy-Bruhl, 1999; Praško a kol., 2003). Skutečnost je však taková, že MM je v naší společnosti široce rozšířené i mezi zdravými dospělými. Například Keinan (1994) uvádí, že MM je částí normálního repertoáru kognitivních aktivit dospělých lidí a podle jeho dat se vyskytuje ve všech částech populace. Zdá se ovšem, že většina dospělých úspěšně toto myšlení potlačuje a nevyjadřuje je otevřeně. Někteří z nás jej používají více a jiní méně, avšak těžko bychom hledali někoho, kdo nemyslí magicky za žádných okolností. Lidé, kteří myslí magicky či se angažují v magických rituálech, jsou si často vědomi, že jejich myšlenky, činy či obojí jsou nesmyslné, absurdní a iracionální. Stejně však jsou neschopni své chování či víry zrušit či zmenšit.

Nejistota života je pro člověka stresující a MM může pomoci v jejím zvládnání. Docent Dobiáš v předmluvě ke knize Vondráčka a Holuba (1972) píše: „Nejisté skutečnosti dokáže vzdorovat jen statečný. Ale kdo je dost statečný, aby se rouhal osudu v tak závažných statcích jako je život, zdraví, blaho rodiny, úspěch u zkoušky, štěstí v lásce?“ A skutečně: zdá se, že MM bují nejvíce tam, kde jsou tyto ‚závažné statky‘ ohroženy. „A tak se stále udržují různé rituály, zařikávání, zaklepávání, spiritismus, horoskopy atd. atd. A to mluvíme stále o produkcích zdravé psychiky... Studenti před zkouškou, herci před vystoupením, piloti a letušky před startem se ujišťují, že mají své talismany, nebo provedou nějaký malý obřad, zaklínání. Kdybychom na nich požadovali vyjádření, do jaké míry věří účinnosti tohoto počínání, nedovedli by se jasně vyjádřit, ale dodali by něco jako: ‚Člověk nikdy neví‘, nebo ‚jistota je jistota‘, nebo ‚člověka to přece jenom uklidní‘, nebo ‚nemám odvahu to neudělat,‘“ píše Dobiáš.

Výzkumy ukazují, že výskyt různých forem MM není v naší společnosti zdaleka výjimečný. Například Rattet a Bursik (2001) zjistili, že 60,7 % univerzitních studentů uvádí vlastní zkušenost s předvídaním budoucnosti.

Tobacyk a Wilkinson (1990) zjistili přímou signifikantní souvislost mezi magickým myšlením a vírou v duchovno, tak zvané psi fenomény, proroctví, pověry a čarodějnictví. Náboženská víra u mužů souvisela s magickým myšlením inverzně.

II.3.1 Děti

V tvrzení, že MM je vlastnějším dětem nežli dospělým, se badatelé jednoznačně shodují (Hartl a Hartlová, 2004; Phelps a Woolley, 1994; Reber a Reberová, 2001, Vágnerová, 2000). Malé děti například věří, že je možné ovlivňovat věci a události skrze různé myšlenky (jako třeba přání) a činy (například gesta či pohledy). Mohou si třeba myslet, že venku prší proto, že si to přály (Phelps a Woolley, 1994).

Zajímavé jsou výzkumy, které ukazují, že magické a vědecké vysvětlování jevů u dětí koexistuje: Například Subbotsky (Subbotsky, 2004) referuje o několika svých experimentech: V jednom z nich vyprávěl dětem ve věku 4–6 let pohádku o holčičce, která dostala kouzelnou skříňku. Ta skříňka totiž dokázala přeměnit obrázky ve skutečné věci. Když byly děti tázány, zda se to může stát v reálném životě možné, skoro všechny takovou možnost popřely. Avšak když experimentátor

odešel ‚vyřídít telefonát‘, téměř 90 % dětí zkusilo pomocí skříňky proměnit obrázek. A když se nic nestalo, působily tyto děti velmi zklamaně.

V experimentu Katrine Phelpsové a Jacqueline Woolleyové (Phelps a Woolley, 1994) se děti (cca 3 – 8 let) uchýlovaly k magickým vysvětlením fyzikálních jevů v těch případech, kdy se věci děly proti jejich očekávání a kdy jim chybělo adekvátní fyzikální vysvětlení. Autorky dále poukazují na rostoucí rozlišování mezi pravými kouzly a triky.

Subbotsky (2004) se domnívá, že magické myšlení a hra s magickými předměty dětem pomáhá k pocitu nezávislosti a síly – tedy k něčemu, co jim v reálném životě chybí. Verbální tvrzení malých dětí o nemožnosti kouzel v reálném životě je pouze povrchní: 5leté děti mají radost, jsou-li přesvědčovány, že kouzla jsou možná.

Kdy děti v kouzla skutečně přestávají věřit? Podle Subbotského dochází k této proměně mezi 6 – 9 lety.

Většina studií zkoumajících magické myšlení dětí končí právě kolem tohoto věku. V širokém věkovém rozmezí (od 5 do 17 let) zkoumala MM dosud jediná práce, a sice britská studie Dereka Boltona a jeho kolegů (Bolton a kol., 2002). Závislost MM na věku zde vyšla poměrně zajímavě, zejména u chlapců, u nichž od 5 do 10 let MM stoupalo, pak okolo 12 let prudce pokleslo, načež zase stoupalo až do 17 let. Autoři tento výsledek komentují tak, že se jedná o zajímavé zjištění, jež je třeba ověřit. Na základě studia jejich práce a dotazníku, který pro svůj experiment autoři vytvořili, se domníváme, že možným vysvětlením je použití univerzálního dotazníku pro celé toto široké věkové spektrum: je možné, že některé otázky na jedné straně nebyly nejmladšími dětmi pochopeny a jiné položky zase sváděly adolescentní chlapce k legraci: umíme si představit, že například otázka ‚Je možné, aby se duha rozplynula tím, že luskneš prsty?‘ vyvolá odpověď typu: ‚No jasně, vy to neumíte?‘

Ukázali jsme, že MM, ať už vzniká jakkoli, vede k mylnému poznání (i když nikoli nutně k neadaptivnímu chování). Proč potom ovšem rodiče jakož i celá společnost u dětí MM podporují? Jednou z možností je, že magické interpretace pomáhají vývoji osobnosti v období kognitivního egocentrismu, například kompenzací pocitů nekompetence (Resch, 1994). Domníváme se, že další možností je rozvoj fantazie. Rodiče dětem sice čtou pohádky plné kouzelných možností, zároveň ale upozorňují na to, že kouzla existují jenom v pohádkách. Všichni 8letí v

experimentu Katrine Phelpsové a Jacqueline Woolleyové (Phelps a Woolley, 1994) například udávali, že víly existují jen ve filmech a pohádkách. Děti tedy vědí, že kouzla (magie) v reálném světě nefungují. V ‚bezpečném‘ světě pohádek si ovšem mohou cvičit svou fantazii.

II.3.2 Ženy kontra muži

V populární literatuře se poměrně často setkáváme s názorem, že ženy jsou pověřivější, více věří na horoskopy či navštěvují kartářky a snáze než muži podléhají různým šarlatánům či léčitelům. Ti jsou racionálnější, kritičtější, strážlivější, myslí logičtěji. S podporou vyšší míry magického myšlení u žen se setkáváme i v odborné literatuře. Například Wiseman a Wattová (2005) zjistili, že ženy podléhají více pověrám.

Zajímavé výsledky přinesla v tomto směru studie Vitulliho a kol. (1999): v paranormální jevy více věřili mladí muži a starší ženy. Irwin (2000) však k jejich studii namítá, že získaná data je možné vyložit i jinak: interpretace jednotlivých položek v inventáři totiž mohla být závislá na věku a pohlaví, takže výsledky možná odrážejí právě tyto diference a nikoli skutečné rozdíly ve víře v paranormální jevy.

Peltzer (2003) uvádí, že ženy sice dosahovaly v průměru vyššího skóre jak ve škále magických idejí, tak ve škále víry v paranormální jevy, pohlavní rozdíly však nedosáhly dostatečné statistické významnosti. Podobný výsledek se ukázal i v mém výzkumu zaměřeném na MM ve vztahu k možnosti náказы (Koucká, 2005). Rattet a Bursik (2001) neobjevili mezipohlavní rozdíly ani co se týče paranormálních jevů (víry v ně + osobní zkušenost s nimi) ani ve zkušenostech s proctvím. V některých dalších studiích pak ženy skórovaly dokonce níže než muži. Například ve studii Vitulliho a Luperové (1998) projevíli muži vyšší víru v UFO a v existenci extra-senzorické percepce (ESP), jakož i ve zkušenostech s ESP. Celkově tedy není možné říci, že by ženy byly pověřivější či že by myslely magičtěji nežli muži.

II.3.3 Kultura

Čím to je, že se lidské společnosti liší ve způsobech myšlení? ptá se ve své knize *Ways of thinking of eastern peoples: India – China – Tibet – Japan* profesor Hajime

Nakamura a jednu po druhé vyvrací hypotézy týkající se genetiky, klimatu a materiálních podmínek. Formuluje pak hypotézu vlastní, podle níž jsou v tomto ohledu nejdůležitější kulturní tradice (Nakamura, 1985).

Magické myšlení se obecně vyskytuje více u přírodních národů, nežli u jedinců žijících v západní společnosti (Endicott, 1985; Hartl a Hartlová, 2004; Lévy-Bruhl, 1999; Lévi-Strauss, 1996; Reber a Reberová, 2001; Malá Československá encyklopedie).

Obrátíme-li se však ke klasikům etnologie, nacházíme zde někdy i půvabná nedorozumění. Například Lévy-Bruhl ilustruje myšlenkovou nedostatečnost ‚primitivů‘ následujícími příklady (Lévy-Bruhl, 1999): „První Evropané, kteří pozorovali jihoafrické domorodce ... dospěli ke zjištění, že lidé tu věří jen tomu, co vidí. Uprostřed výbuchů smíchu a postesku lůzy slyšíte, že se váš pohanský protějšek ptá: ‚A můžeme Boha bělochů vidět na vlastní oči? Protože pokud je *Morimo* (Bůh) zcela neviditelný, jak by rozumný člověk mohl uctívat něco skrytého?‘ ... jsou zpravidla nespolehliví a vůbec nepřemýšlejí. Jejich myšlení je takřkajíc mrtvo nebo se alespoň skoro nikdy nedokáže odpoutat od země. ... hrubí lidé, kteří si z břicha udělali boha.“ Uvedený příklad hezky ilustruje rozdíl v chápání zdravého rozumu – a magického myšlení – v závislosti na kultuře.

Neschopnost pochopit učení evangelia chápe Lévy-Bruhl jako „důkaz odporu k logickým operacím“. Uznává ovšem, že to není důkaz jednoznačný (Lévy-Bruhl, 1999).

Zajímavý výzkum v této oblasti uskutečnil Subbotsky (2002). Ve dvou experimentech srovnal magické myšlení obyvatel mexického venkova s britskými studenty. Oběma skupinám probandů byl předveden zvláštní jev – spontánní destrukce plastické kartičky v prázdné dřevěné bedýnce. Tento čin byl vysvětlen buď jako efekt neznámé fyzikální síly (za tímto účelem byl doprovoben optickými a světelnými efekty ‚fyzikálního zařízení‘) nebo byl vysvětlen jako efekt kouzla (experimentátorka v tom případě pronášela zaklínadlo). Hypotéza zněla: Britští respondenti budou preferovat vědecké vysvětlení kdežto mexičtí venkované vykáží větší pochopení pro vysvětlení magické. Této hypotéze se ovšem dostalo pouze částečného potvrzení: Britové sice signifikantně častěji odmítali magické vysvětlení, avšak jakmile se zvýšila cena za přehlédnutí vlivu kouzla (místo řidičského průkazu byli požádáni, aby do ‚kouzelné bedýnky‘ vložili vlastní ruce), rázem opustili skepticismus a vykazovali stejný stupeň víry v možný efekt kouzla jako Mexičané.

Autoři shrnují, že na určité úrovni (pokud je jedinec silně osobně a emocionálně angažován) může se odchýlit od víry v techniku a vrátit se k praktikám (jako je třeba magie), které jsou v oficiální kultuře a výchově dávno opuštěny.

II.3.4 Osobnostní charakteristiky

Řada výzkumníků sledovala vztah magického myšlení (či víry v paranormální fenomény, již chápou jakožto podmnožinu MM) a různých osobnostních charakteristik. Některé z výsledků zde zmiňují.

Hergovich (2003) zjistil pozitivní a signifikantní korelace mezi vírou v paranormální fenomény a **sugestibilitou**.

Podle Ratteta a Bursika (2001) je prorocká zkušenost pozitivně asociována s **extraverzí a intuicí** (ve smyslu Jungovy typologie). Víra v paranormální jevy pak vykazala spojitost s **disociativními** tendencemi osobnosti.

Wiseman a Wattová (2005) poukázali na souvislost pověřivosti s **neuroticismem**. V jejich studii korelovala s pověřivostí pozitivně též nespokojenost s vlastním životem, tento trend ovšem nedosáhl statistické významnosti.

Roig a kol. (1998) zkoumali korelaci jednotlivých subškál Paranormal belief scale (PBS; více viz III.1.1.) s iracionálním myšlením a zjistili signifikantní souvislost **iracionálního** myšlení s tradiční náboženskou vírou, pověřivostí a prorocstvím.

Dále bylo v rámci různých výzkumů zjištěno, že psychologickými koreláty vysokých hodnot na PBS subškále pověřivosti jsou **úzkostnost**, iracionální přesvědčení, **vnější místo kontroly**, magické názory, sugestibilita či disociativní zkušenosti (Wiseman a Wattová, 2005).

II.3.5 Vzdělání

Nakamura (1985) uvádí, že jakkoli je logika nejuniverzálnější formou myšlení, v dané společnosti jsou to vždy hlavně intelektuálové, kdo logiku ovládají a používají.

Výše jsme charakterizovali MM jakožto nedostatky v myšlení kritickém. Vzdělání přitom obecně vzato kritické myšlení rozvíjí, na základě čehož je možné předpokládat, že vzdělaní lidé budou k MM méně náchylní. Je to však opravdu tak? Těžko říci. Ivana Škodová (2005) například uvádí, že „Vysoké vzdělání není ochranným faktorem před působením vědecky neověřených, sporných teorií a léčitelských praktik.“

Výzkumy, které jsme na téma MM objevili, neposkytují na tuto otázku jednoznačnou odpověď, což je do značné míry dáno obecným nešvarem psychologických výzkumů: naprostá většina z nich byla provedena na studentech psychologie, případně jiných univerzitních studentech či středoškolácích.

Zajímavý pohled na uvažování přírodovědců a techniků (tedy lidí cvičených ve vědě a logice) nastiňuje Pavel Říčan v rozhovoru pro Psychologii dnes:

„...Přírodovědci a technické ... setkávám se s nimi dosti často mezi fundamentalisty. Je pro ně poměrně snadné držet se ‚zjevených pravd‘ a v této oblasti vyloučit kritické myšlení. Přitom se považují za vzdělance a jaksi si neuvědomují, jak jednostranné jejich vzdělání je.“ Jakoby tedy právě u přírodovědců a techniků magické myšlení nacházelo úrodnou půdu...

Podle Jiřího Heřta (Heřt a kol., 1997) to je právě dnešní přetechnizovaná doba, která MM podporuje. Podle Heřta přitahuje pacienta k alternativní medicíně mimo jiné člověku vrozená potřeba magického myšlení, láká ho mystika, tajemno. „Snad je to touha po věcech duchovních jako reakce na moderní střízlivou dobu. Člověk chce něčemu věřit, nejen vše kriticky hodnotit a analyzovat skeptickým rozumem. Uplatňují se také negativní stránky dnešní civilizace s jejím přetechnizováním a četnými, všeobecně známými riziky pro další existenci člověka a přírody. Hledají se proto návraty k ‚metafyzickým jistotám a archetypální moudrosti““.

II.4 Věda kontra magie

Domníváme se, že lidé dříve příliš nerozlišovali mezi vědeckou a magickou praktikou, prostě hledali něco, ‚co funguje‘. Někteří kouzelníci (šamani, léčitelé) se snažili systematizovat své znalosti a vybírat praktiky, které jsou opravdu účinné. Tímto způsobem se z magie rodila věda. Lévi-Strauss vidí v magickém myšlení

výraz určité víry ve vědu, která se teprve má zrodit (Lévi-Strauss, 1996). Takto jednostranný přesun od magie k vědě však není zdaleka jediný možný. Dále v této kapitole se pokusíme ukázat, proč se tak domníváme.

Zajímavý pohled na téma ‚věda kontra magie‘ jsme našli v díle francouzského sociologa a antropologa Marcela Mausse (Mauss, 2002). Podle Mausse má totiž magie blíže k vědě nežli k náboženství. Magie podle něj připomíná techniku (vědu) v tendenci ke specializaci na dílčí obory. Ve shodě s tímto názorem uvádí například Kirk Michael Endicott (Endicott, 1985) o malajských kouzelnících: „...magické znalosti, které potřebuje profesionál, jsou velmi rozsáhlé a většina z nich koncentruje svůj um do určité konkrétní oblasti, jako je třeba rybářská magie, magie spjatá s produkcí rýže, věštění...“ Vedle této vnějškové podobnosti vnímá Mauss též jednotu ve funkci magie a vědy (odhalování důsledků a souvislostí mezi jevy). Domníváme se však, že i tato podobnost je pouze vnějšková: podobně ke splnění účelu ‚udělat si dobře‘ může člověk použít různých prostředků: dát si dobrý oběd, zaplavat si, něco hezkého si přečíst, ‚šlehnout si‘ heroin... domníváme se však, že následující pocit spokojenosti neznamena shodu v podstatě jídla, četby, sportu a drogy. Při přemítání o Maussově pojetí si ovšem musíme uvědomit, že vznikalo před více než sto lety.

Pokusíme se nyní zamyslet nad zajímavou otázkou vztahu vědy a magie v současnosti. Do jaké míry stojí magické a vědecké myšlení proti sobě?

Domníváme se, že vědecký způsob myšlení, vycvičenost ve formální logice, v testování hypotéz a ve znalosti přírodních zákonů člověku umožňuje odpoutání od pověr, od víry v paranormální fenomény i od dalších magických praktik. U přírodních národů, které jsou vědeckými poznatky ovlivněny v daleko menší míře než občané kulturně vyspělých zemí, je pozorována větší míra magického způsobu myšlení (Hartl a Hartlová, 2004; Reber a Reberová, 2001; Malá Československá encyklopedie). V psychologické studii zjistil podobný fenomén například Jerome Tobacyk se svými kolegy (1984): celkové skóre v PBS (viz III.1.1) u studentů signifikantně negativně korelovalo s množstvím vědeckých kurzů, které si dotyční zapsali.

Na druhé straně však i v naší, tak racionální době, na pověry nezapomínáme. Například v loňském květnu (měsíci lásky) se v Čechách konalo pouze 3,9 % svateb v tomto roce uskutečněných (Klevisová, 2005). V pozadí tohoto termínu totiž stojí pověra ‚Svatba v máji, do roka máry‘. Nic naplat, že v současné době již neplatí větší

zdravotní riziko pro nevěstu, která, kdyby počala brzy po svatbě, rodila by v únoru zesláblá zimou. Květnová pověra přetrvává dál.

Pozorujeme též, že se MM nevyhýbá ani vědcům či jiným velkým myslitelům. U mnoha z nich je vysoce rozvinuto jak myšlení vědecké, tak magické. Krásným příkladem z historie může být Pythagoras: Ivo Tretera (1999) píše: „Pythagoras, stejně jako hnutí, které založil, je zjevem ambivalentním a rozporuplným. Představuje svéráznou syntézu filosofie a náboženství, geniálních vědeckých objevů i šarlatánské mystifikace... Pythagorovci učinili řadu vědeckých objevů. Zasloužili se o geometrii, aritmetiku, astronomii, medicínu, akustiku a hudební teorii. Na druhé straně však pěstovali číselnou mystiku a řídili se některými zásadami, jejichž smysl neznáme, nicméně nejspíš měly magický obsah, například: ‚na odstřižené vlasy a nehty nemočit ani nešlapat... Podobně pak třeba nepojídali boby ...Buď proto, že se podobají varlatům nebo branám Hádu‘. Jako příklad dalšího velkého a psychologům známého myslitele, u nějž bylo vysoce rozvinuto jak vědecké, tak magické myšlení, můžeme uvést Carla Gustava Junga a jeho princip synchronicity.

Jednou ze současných českých osobností, v nichž se podle našeho názoru snoubí vysoce rozvinuté racionální i magické myšlení, je význačný matematik a filozof profesor RNDr. Petr Vopěnka, DrSc. Domníváme se, že o vědeckém myšlení pana profesora nemůže být pochyb; jedná se o autora více než 80 vědeckých publikací. Vopěnkovo magické myšlení pak ilustrujeme řečí, již pan profesor pronesl, když mu byla v říjnu minulého roku udělena cena Vize 97 (Vopěnka, 2004). Vopěnka se ve svém projevu postavil proti ‚ideologii důsledného racionalizmu‘, která podle něj ‚umrtvuje pestrost světa‘. Svůj postoj ilustruje na příkladech astrologie, homeopatie a numerologie. Jeho argumenty jsou však dle našeho názoru paralogické či zcela mylné. Je pro něj nepřijatelné, když vědečtí racionalisté ‚tvrdí, že tak malé množství látky obsažené v homeopatickém léku nemůže mít žádný vliv.‘ Zdá se nám přitom vysoce nepravděpodobné, že by se pan profesor nedoslechl, že v těch údajně nejúčinnějších homeopatických přípravcích není (s velmi vysokou pravděpodobností) ani jediná molekula účinné látky. Dalším Vopěnkovým argumentem je, že homeopatickou metodou je vlastně i očkování. Což je ovšem již demagogie. Na obhajobu numerologie Vopěnka uvádí: ‚Odmítám věřit, že člověk, jehož číslo zrození je dvě, má na rozdíl od jiných lidí sklon k váhavosti, nesobeckosti, vyváženosti a podobně. Na druhé straně přítomnost čísla dvě v různých druzích duality, například pravda a lež, dobro a zlo, klad a zápor... rozlišování pravé

a levé ruky, je jednou z největších a nejprinciálnějších záhad naší vrženosti do světa.“ Uznáváme, že příklady Vopěnkou uváděné duality jsou zajímavými fenomény. Jejich souvislost s ‚číslem zrození‘ je však podle našeho názoru stejně magická jako toto číslo samo (i když uznáváme, že nemáme zcela jasnou představu, co je tímto číslem myšleno). Profesor RNDr. Václav Hořejší, CSc., který Vopěnkou na základě citované řeči navrhuje na cenu Bludný balvan², přirovnává logický vztah v citovaném Vopěnkově výroku k větě: „Odmítám věřit, že komínici nosí štěstí, ale na druhé straně nesmíme zapomínat, že jsou velmi důležití pro čištění komínů.“ (Hořejší, 2004). I další autoři poukazují na magičnost myšlení vědců: Například podle docenta RNDr. Vojtěcha Novotného (2001) si i někteří současní špičkoví vědci vypomáhají ve své badatelské činnosti nějakým tím amuletem (Novotný, 2001).

Jakoby proti hypotéze ‚vědecké vytlačuje magické‘ byla částečně potvrzena i alternativní hypotéza, podle níž může rozvinuté myšlení produkovat oběma směry: jak ve vědecké části spektra, tak v magické. Oba způsoby myšlení zřejmě rozděluje pouze naše západní kultura. U přírodních národů není magické a logické uvažování oddělováno. Obojí často dosahovalo svého vrcholu v osobách kmenových kouzelníků či šamanů. I když slovo šaman je západním konceptem a v různých společnostech vykonávali šamani různé funkce (Krippner, 2002).

Malajský název pro magii je *ilmu*, toto slovo však zároveň znamená ‚znalost‘ nebo ‚věda‘ (Endicott, 1985). Dá se říci, že kromě naplňování magických a spirituálních potřeb kmene šamani často vynikali i ve zdravotě, předpovídání počasí a jiných, nemagických oblastech. Komplexní funkci šamana vysvětluje česká etnoložka Pavlína Brzáková, která pravidelně jezdí k Evenkům, takto: „Záleží na tom, co si pod pojmem šaman představíme. Pro Evenky je šaman člověk, který je zároveň i nositelem tradice, historie a paměti národa. Nejsou to jen znalci rituálů a léčitelských metod, musí v sobě mít určitý dar, světlo, aby uměli nazírat podstatu věci. Šaman je důležitý pro zachování lidských hodnot, měl by být živým příkladem toho, jak má člověk žít, a tím nepřímo vysvětlovat, co to vůbec znamená být člověkem.“ (Zavadilová, 2004).

Řekli jsme, že MM je do značné míry založeno na víře. Často se však setkáváme s názorem, že vědeckým poznatkům také ‚věříme‘. Mezi vírou v magické fenomény a vírou ve vědecké poznatky ovšem existují zásadní rozdíly. Například

¹ Bludný balvan je cena Českého spolku skeptiků Sisyfos, udělovaná za ‚matení‘ veřejnosti.

zásadou vědeckých experimentů je jejich opakovatelnost, ověřitelnost. Marcel Mauss (2002) označuje víru v **magické** jako víru **a priori** (danou předem, neověřovanou), kdežto víru ve **vědecké** jako víru **a posteriori** (soustavně podrobovanou přezkušování). Víra v magické má podle tohoto badatele takovou povahu, že ji ani vyloženě opačná zkušenost nezničí. Magicky myslící lidé většinou přijdou na nějakou příčinu, proč magický rituál nezafungoval – ostatně nejspíš proto mají různé magické praktiky velmi přísná pravidla, která se jen těžko dodržují, například: rostlinu trháme za úplňku, levou rukou a přitom se soustředíme na určitou myšlenku. Byl však skutečně úplněk? A soustředili jsme se opravdu stoprocentně na tuto myšlenku? Nevloudila se nám do mysli i nějaká jiná?... A tak, když vám například nezafunguje homeopatikum, nečekejte, že vaši blízcí věřící homeopatii prohlédnou. Daleko spíše svedou ‚vinu‘ na nevhodnou volbu léku/lékaře či na vaši necitlivost. Obratně bývají rozpracovány obrany víry v náboženstvích. Například křesťan si v tíživé situaci může pomyslet: „Bůh mě zkouší.“ – což jeho víru nejspíš ještě upevní. V rámci křesťanství se vyskytuje i extrémní postoj vyjádřený větou: „**CREDO QUIA ABSURDUM**“ (Věřím, protože je to nesmyslné). Tato proslulá věta ilustrující iracionalitu křesťanské víry je odvozována od myšlenkového přístupu Tertuliána (160–222) (Tretera, 1999). Z výše uvedených důvodů se domníváme, že není správné hovořit o ‚víře‘ v souvislosti s vědeckými poznatky.

II.5 Proč myslíme magicky?

Na otázku, proč se magické myšlení v našich myslích vyskytuje, se můžeme podívat z několika hledisek z nichž zde rozvedu tři, vycházející z psychologie kognitivní, srovnávací a evoluční. Všechny pohledy spolu pochopitelně souvisí, prolínají se. Přesto má rozdělení těchto pohledů svůj smysl – minimálně pro přehlednost této kapitoly.

II.5.1 Pohled z oblasti srovnávací psychologie:

Zásadní vhled do problematiky magického myšlení poskytli vědcům v roce 1947 holubi Burrhuse Frederica Skinnera (Veselovský, 1992; Newnham, 2002). Ptáci ve

stavu permanentního hladu trávili několik minut denně ve speciální kleci: na jednom konci bylo automatické krmítko, které se otočilo směrem do klece každých 15 vteřin, 5 vteřin zde zůstalo a opět zmizelo.

A děly se zajímavé věci: jeden z ptáků začal po nějaké době strávené v kleci provozovat zajímavý rituál: mezi jednotlivými objeveními krmítka se otočil proti směru hodinových ručiček. Další zvedal levou nohu a levé křídlo, třetí skákal na místě, čtvrtý se ukláněl do rohu a dva další předváděli složité kývavé pohyby celým tělem.

Šest z osmi holubů si ve snaze o rychlejší přivolání potravy vytvořilo složité stereotypy. Ve všech případech se takovéto chování vyvinulo z nějaké akce, kterou pták náhodou provedl zrovna když se krmítko vracelo do klece. Ptáci se podle Skinnerových slov chovali, jako by mezi jejich chováním a objevováním krmítka existovala příčinná souvislost. Podle Zdeňka Veselovského (1992) si zvířata dovedou dát do souvislostí s odměnou, které se jim dostane, i ty nejpodivnější pohyby. Behavioristicky řečeno tak pomocí operantního podmiňování vznikne magický rituál. Skinner nazval chování holubů pověřčivým, neboť mu připomnělo podobné chování u lidí.

Podstatou magického myšlení, jak jsme již uvedli, je víra v příčinné souvislosti tam, kde ve skutečnosti neexistují, a tak můžeme podobné experimenty chápat jako důkaz existence magického chování u zvířat a logicky dovozovat jejich magické myšlení.

Zajímavý pohled na vznik magického myšlení uvádí docent Dobiáš (Vondráček a Holub, 1972): „Již vyšší živočichové mají značně vyspělý duševní život. Nereagují totiž jen na bezprostřední podněty, které přinášejí organismu prospěch nebo naopak škodu, nýbrž i na signály těchto jevů, což umožňuje včasnou přípravu na získání příhodných životních statků a prožitků nebo včasný únik před ohrožením... pokrok v sobě vždy chová možnost poruch, omylů, patologických dějů...“ Člověk pak došel v tomto vývoji ještě o krok dále: prakticky neomezenou tvorbu signálů mu umožnila řeč. Tato výhoda a lehkost však v sobě podle docenta Dobiáše skrývá nebezpečí: nerovnovážná soustava totiž dovoluje operovat s pojmy a kategoriemi stejně jako s reálnými vjemy a zážitky. Aby nedošlo ke zkreslení, musí být tyto pojmy čas od času verifikovány. Lidské myšlení ovšem rádo od této verifikace upouští, neboť je nepohodlná, stojí čas a energii. Slovním zakotvením dosažených abstrakcí a zobecněním tak lidská psychika na jedné straně umožňuje

vyšší poznání skutečnosti, na druhém pólu se ovšem rozbujela oblast fantazie, magie, náboženství, předsudků, ale také umění, zábavy, hry.

II.5.2 Pohled z oblasti kognitivní psychologie:

Částečné vysvětlení pro magické uvažování mohou poskytnout některé obecné zákonitosti lidského usuzování, které objevili kognitivní psychologové. Magické myšlení může být preferováno před myšlením racionálním z různých důvodů.

Například:

- Často děláme tu chybu, že neposoudíme všechny možné alternativy. Spíše zvažujeme jednu alternativu za druhou a pak vybereme tu, která je první uspokojivější, nebo aspoň dostatečně dobrá na to, aby splnila minimální úroveň našich požadavků (Gilhooly, 1982; Sternberg, 2002). Pokud je magické vysvětlení dostatečně uspokojivé, může právě tímto mechanismem dojít k jeho preferenci.

Vybírání informací, na jejichž základě uvažujeme a rozhodujeme, pochopitelně souvisí s pořadím zvažovaných alternativ. Použijeme spíše ty informace, které jsou pro nás **dostupnější**, které si snáze vybavíme (Sternberg, 2002). (Existuje více slov, které mají písmeno R na počátku nebo slov s tímto písmenem na třetím místě? Nezávisle na tom, jaká je skutečnost, slova s R na počátku si dokážeme snadněji vybavit a proto máme tendenci odpovědět, že jich je více). Magická vysvětlení jsou často provázána emocemi (Dudley, 2000; Subbotsky, 2002) a jako taková si je z paměti vybavíme snadněji (Muramatsu a Hanoach, 2005).

- Zkreslené **vnímání pravděpodobnosti**. Dalším mechanismem je, že lidé mají intuitivní chápání statistiky a pravděpodobnosti, které je často v rozporu s výpočty. Když se to spočítá, není na tom nic magického – ovšem bez výpočtu může náhoda vypadat jako nenáhodná (Encyklopedia Britannica, Wikipedia). Z toho těží například známá Sportka, loterie Šťastných deset...

„Chybně se domníváme, že můžeme ztotožňovat malé vzorky populace s populací celkovou,“ uvádí Sternberg (2002). Přesto to všichni běžně děláme (usuzujeme například na chování Francouzů podle svých několika známých, které z této země máme). To, že to tak děláme, není překvapující – je to snadné, často to

funguje a mnohdy nemáme jinou možnost. Když to ovšem dáme do souvislosti s tím, že máme tendenci věnovat svou pozornost spíše neobvyklým jevům než jevům obecným, je jasné, že naše pravděpodobnostní úvahy jsou zkresleny.

- Příslloví „lepší vrabec v hrsti nežli holub na střeše“ ilustruje další tendenci v lidské psychice: volíme spíše možnosti, které nabízejí malý, ale jistý zisk, oproti možnostem nabízejícím zisk velký, ale nejistý. Jinými slovy: máme snahu **vyhýbat se riziku**. (Gilhooly, 1982; Sternberg, 2002). To může znamenat, že ve velmi riskantních podnicích raději nepodceníme jakoukoli možnost – byť racionálně tušíme, že je nesmyslná. Prostor pro magické se otevírá. A skutečně: ukazuje se, že mnoho lidí se k magickému myšlení uchyluje ve chvíli, kdy „jde o hodně“, kdy cena za podcenění nějaké příčiny je vysoká (Subbotsky, 2002; Vondráček a Holub, 1972).

- Zdá se, že MM bývá **spjato s emocemi**. Tuto skutečnost uvádí například Carol Nemeroffová, která zjistila, že respondenti nevnímali pravděpodobnost nakažení chřipkou v závislosti na vztahu k nemocné osobě odlišně, kdežto vážnost nákazy ano (Nemeroff, 1995). Nemeroffová vysvětluje tento rozdíl následovně: princip magické nákazy podle ní operuje v lidské mysli daleko „lépe“ v emočně vypjatých situacích než při „chladných“ kognitivních procesech. Otázka na pravděpodobnost přitom evokuje chladnou kalkulaci, kdežto otázka na závažnost vyžaduje, aby si respondent představil sám sebe nemocného – v nepříjemné a nebezpečné situaci; druhá z otázek je tedy daleko emočnější.

- Lidé mají tendenci vyvodit vztah příčinnosti z pouhé korelace. Korelace faktoru A s faktorem B však může znamenat buď že faktor A je příčinou faktoru B, nebo faktor B je příčinou faktoru A a nebo že nějaký vyšší faktor C je příčinou jak faktoru A, tak B. Magické myšlení často vzniká právě takto: zdá se nám, že jeden jev je ovlivňován jiným, ve skutečnosti zde však není příčinný vztah.

Navíc často vnímáme souvislost tam, kde ve skutečnosti výskyt dvou jevů není ani korelován: **iluzorní korelace** znamená, že máme tendenci vidět určité události, rysy a kategorie způsobem, jako by spolu souvisely. (Sternberg, 2002; Encyklopedia Britannica). Množství výzkumů ukázalo, že lidský mozek vyniká ve vytváření souvislostí. S filtry rozlišujícími mezi tím, co je skutečné a co pouze vnímané, je to však již horší.

- Další obecnou lidskou vlastností je **tendence k potvrzování předsudků** (Gilhooly, 1982; Sternberg, 2002). Například když očekáváme, že osoby dané politické strany mají určité intelektuální nebo morální vlastnosti, budeme si zřejmě snáze zapamatovávat a vybavovat příklady, kdy členové této strany projevili námi předpokládané vlastnosti, než příklady, které jdou proti našemu očekávání. MM je dle našeho názoru často udržováno právě takto: do naší mysli se dostane nějaký magický předsudek – například, že 13 je nešťastné číslo. V rámci zachování psychické integrity pak máme tendenci si všimnout těch událostí, které naší tezi potvrzují a ignorovat protiřečící události.

Tendence k potvrzování předsudků se může projevit i v našem chování, kterým, aniž bychom si to uvědomovali, ovlivňujeme události tak, aby se náš předpoklad naplnil (sebenaplnující se předpověď, pygmalionský efekt).

Domníváme se, že tendence k potvrzování předsudků je obzvláště silná, jednání se o komplexní systémy MM.

Další kognitivní mechanismy podílející se na magickém myšlení ještě čekají na své objevení a prozkoumání. Oblast lidského myšlení je složitá a filozofové nastolují otázku, do jaké míry můžeme myšlení poznat, když naším nástrojem poznávání je právě toto myšlení. Navíc se zdá, že ne všechno myšlení je uvědomováno (George, 1970; Gilhooly, 1982). O existenci takového způsobu myšlení svědčí například běžně používaný obrat: „napadlo mě“, což může ilustrovat jev, kdy myšlenka přešla z podvědomí do vědomí. Zkoumání neuvědomovaného myšlení je pochopitelně ještě daleko složitější nežli zkoumání vědomých myšlenkových pochodů.

Zajímavou otázkou též je, zda existují neuroanatomické či neurofyzilogické rozdíly mezi MM a myšlením racionálním. Zatím se zdá, že levá hemisféra bývá větší měrou spojena s verbálně-numerickým, analytickým myšlením, pravá hemisféra spíše s obrazovým, syntetickým myšlením (Höschl a kol., 2002). Množství studií ukázalo, že víra v paranormální fenomény je spojena s relativním zvýšením činnosti pravé hemisféry vůči hemisféře levé (Hergovich, 2003).

II.5.3 Pohled z oblasti evoluční psychologie

Z hlediska evoluční psychologie jsou důležité dva pohledy: jak určitý znak vznikl a proč se udržuje. Vznik MM byl naznačen v předchozích podkapitolách, zde se tedy budu věnovat adaptivní hodnotě magického myšlení.

Byla již řeč o tom, že lidský mozek má tendenci vidět více souvislostí, nežli jich mezi jevy skutečně existuje. Evoluční vysvětlení této skutečnosti spočívá v tom, že se to tak v historii našeho druhu zřejmě vyplácelo. Bylo natolik důležité nepodcenit možnou příčinnou souvislost, že se náš kognitivní aparát jaksí „přenastavil“ – raději vnímá spojitost i tam, kde není, než aby chyboval opačným směrem. Pokud mezi dvěma skutečnostmi existuje reálná souvislost, často není podstatné, zda si vztah těchto skutečností vysvětlujeme magicky či racionálně. Když například operujeme s tím, že Měsíc obíhá Zemi, je vcelku irelevantní, zda si tento jev vysvětlíme gravitací, zamilovaností tohoto vesmírného tělesa do krásné matičky Země anebo si budeme myslet, že se jedná o vesmírný koráb Boha noci. Záleží na tom, kudy a kam se bude další uvažování ubírat. („Ve výrokové logice může plynout z pravdivého výroku zase jen výrok pravdivý, z nepravdivého však jakýkoliv,“ píše Komeda (1999)).

Pravou příčinu jevů tedy nebylo nutné vždy odhalit. Na základě omylu způsobeného magickým myšlením mohlo dokonce vzniknout adaptivně úspěšné chování. Naši předkové žijící před desítkami tisíců let nevěděli, že nemoci jsou způsobovány bakteriemi a viry, vysvětlovali si je třeba jako trest (Boha, vyšší moci...) za to, že dotyčný cosi provedl. Výsledkem takového přesvědčení ovšem mohlo být vyloučení dotyčného „hříšníka“ ze společnosti a tudíž snížení možnosti přenosu infekce. MM tedy vyvolalo adaptivní reakci.

Podobně mohlo MM vyvolat **ekologicky šetrné** (a tudíž evolučně adaptivní) chování. Lévi-Strauss (1996) například cituje práci týkající se indiánů Omahů (severní Nebraska, USA). Při sběru mydlice tito indiáni postupují, jako kdyby šlo o posvátný kořínek: „...do jamky po kořítku se položil ždíbec tabáku, někdy také nůž a několik mincí, a člověk, který bylinu vytrhl, pronesl krátkou modlitbu...“ Ačkoli si nemyslíme, že by oběť rostlinu jakkoli usmířila, logickým se nám jeví předpoklad, že lidé, kteří se takto chovají, nebudou mydlicí plýtvat. Jejich chování je tedy ekologické a tudíž evolučně adaptivní.

Na rozdíl od zvířat se navíc pyšníme jednou mimořádně rozvinutou schopností: řečí. Jakmile naši předci začali mluvit, dokázali si sdělovat zkušenosti. Jedinec se tedy mohl poučit ze zážitku, úspěchu či chyby někoho jiného. Jaká úžasná věc! Jak se jí dá v životě využít! Bohužel však i zneužít. Vyprávění někoho jiného často nelze nijak ověřit. Bylo to tak anebo nebylo? Nezbyvá než věřit, anebo nevěřit. Ověření mnohdy možné není. Selektivní tlak obecně řečeno preferuje jedince, kteří dokáží odhalit podvody, tato otázka však není tak jednoduchá, jak se na první pohled může zdát: důvěra a víra se v naší minulosti mnohdy vyplácely více nežli kritické myšlení.

Jazyk tedy otevřel nové prostory mimo jiné i pro MM. S vynálezem písma se navíc mluvené slovo dostalo na papír (papyrus, hliněné destičky...). A při rozhodování zda věřit či nevěřit ztrácíme další kontrolní mechanismus – osobní znalost autora slov, či alespoň možnost usuzovat na jeho pravdomluvnost z neverbálních signálů. Navíc je mnoho lidí přesvědčeno, že „co je psáno, to je dáno“ a při současné nabídce všelijakých knih či brožurek a volné možnosti publikace na internetu se boomu MM nelze divit. Mnozí lidé totiž MM ostatních podporují, neboť z něj profitují – prodávají výrobky či služby na MM založené (horoskopy, homeopatické léky, kineziologické a podobné služby...). V jazyce evoluce získávají tyto lidé adaptivní výhodu klamáním druhých. Selektivní tlak zde tedy na jedné straně působí směrem ke zvyšování přesvědčovací schopnosti těchto podvodníků, na straně druhé podporuje schopnosti směřující k odhalení podvodů. Některé z používaných metod obou stran jsou obecné pro lži a jejich odhalování, jiné jsou specifitější. Čím novější technika, tím méně času měly selektivní mechanismy jak k její elaboraci, tak k podpoře mechanismů jejího odhalení. A navíc – zcela obecně – čím větší jsou možné ztráty, tím spíše si nedovolíme nevěřit.

Magické myšlení však není užitečné pouze pro podvodníky. Drobné rituály pomáhají lidem zcela běžně. Pokud je někdo přesvědčen, že vkročí-li do místnosti, v níž se koná přijímací pohovor, pravou nohou, pak (vkročí-li skutečně pravou nohou), může mu tato maličkost skutečně dodat nezbytné sebevědomí, aby přijímacím pohovorem prošel. Placebo efekt krásně ilustruje, že je mnohdy jedno, v jaký úzdravný prostředek jedinec věří – hlavně, že věří. Podobně význam magického myšlení ilustruje i množství výzkumů, které popíšeme v následující kapitole.

II.6 Škodlivost MM

Nápis na známé Goyově kresbě nese název: „El sueño de la razón produce monstruos“, neboli „Spánek rozumu vyvolává příšery“. Vidíme zde samotného autora, který usnul na stole. Z temnoty se na něj vrhají sovy, netopýři a obří kočky (Klingender, 1961). Zdá se, že umělec tak vyjadřuje svůj strach z opuštění rozumem. Dá se říci, že též v rámci MM nás rozum (ve formě kritického myšlení) opouští. Otázka je, zda takto obrazně řečeno vznikají stvůry (něco, co nám ublíží) či nikoli.³

V některých méně odborných pramenech se lze dočíst o primárně negativních konotacích MM: například autoři Malé Československé encyklopedie uvádějí, že MM je „zabarveno a usměrňováno temným fantazijním materiálem...“ Domníváme se ovšem, že MM nemusí být vždy usměrňováno ‚temným‘ fantazijním materiálem a nemusí vždy vyvolávat strach a obavy. Přesto však určité problémy způsobit může.

II.6.1 Obavy z nereálného nebezpečí

Lidé se na základě MM bojí, aby něco nezakřikli, mají strach z uřknutí či magické nákazy. Mnoho škod tak MM může natropit v oblasti lidského zdraví. Například při kontaktu s nemocnou a zároveň nesympatickou osobou. Michele Sullivanová a Roger Terry (Sullivanová a Terry, 1998) nechali středoškoláky kreslit patogen, jímž se nakazili od kamaráda a od nesympatického spolužáka. Zjistili jasnou tendenci respondentů kreslit původce nemoci od nesympatického člověka jako nebezpečnějšího. Onemocnění získané od nepříjemného člověka navíc bylo popisováno jako závažnější (těžší i delší) než onemocnění od kamaráda.

Podobný pokus provedla Carol Nemeroffová z Arizonské státní univerzity (Nemeroff, 1995): Tato badatelka zkoumala vnímání nákazy u studentů psychologického kurzu. Za tímto účelem nechala respondenty kreslit čtyři obrázky původců chřipky. Na jednom z obrázků pocházel patogen z těla samotného probanda, na druhém od neznámého člověka, na třetím od milence/milenky a na čtvrtém od osoby, jíž autor obrázků nemá rád. Ukázalo se, že viry pocházející od osob, jež

¹ Tím, že zde upozorňujeme na negativa MM neříkáme, že z VM nic špatného vzejít nemůže. Stačí si vzpomenout na atomové zbraně... „Spánek rozumu, říkal Goya, vytváří monstra. Nyní víme, že probuzený rozum je vytváří také.“ (Solomon, 1998).

kreslíci neměli rádi, byly vyobrazeny jako nebezpečnější. Ostatní tři skupiny vyobrazených virů si byly blízké. Respondenti navíc uváděli, jak pravděpodobnou a jak těžkou bude nákaza od dané osoby. Ukázalo se, že pravděpodobnost nakažení v závislosti na vztahu k nemocné osobě nevnímají jako odlišnou. Naproti tomu se významný rozdíl projevil ve vnímání vážnosti nákazy. Nákaza od nepříjemného člověka se zdála být respondentům těžší.

V mém výzkumu (Koucká, 2005), v němž kreslilo 82 osob (polovina měla humanitní, polovina technické vzdělání) bojující streptokoky angíny (jeden z nich pocházel z těla nesympatického člověka a druhý z těla přítele). Celkem 23 osob (28 %) nakreslilo původce nemoci pocházejícího od nepřítele jako agresivnějšího a u 59 obrázků (72 %) vypadali oba streptokokové stejně. Žádný z respondentů nenakreslil původce nemoci pocházejícího od přítele tak, aby působil jednoznačně agresivněji, pouze v jednom případě poukazoval jeden z posuzovatelů na náznaky takové možnosti.

Všechny dostupné studie, které byly na toto téma provedeny, tedy naznačují, že nákaza od nesympatické osoby je na základě MM vnímána jako nebezpečnější nežli nákaza od osoby příjemné či neutrální. Na základě negativního psychického vyladění a víry v horší průběh nemoci pak může mít takováto nákaza u magicky myslícího člověka skutečně těžší průběh.

II.6.2 Ztráta strachu

Na druhé straně je též možné na základě MM ztratit obavu z nebezpečí reálného. Lévy-Bruhl (1999) ukazuje, že MM může vést ‚primitivy‘ například k tomu, že o sebe při nachlazení nepečují tak, jak by měli. Vidí totiž nemoc jako důsledek magických sil (působení duchů) a proti nim nic nezmuže, když se dotyčný pořádně obleče či ulehne.

Takové MM může mít lehce za následek i smrt. Podle názoru domorodců jsou například „krokodýli a aligátoři od přírody neškodní“ (Lévy-Bruhl, 1999). To znamená, že v místech, kde nejsou útoky krokodýlů tak časté, Afričané chodí bez obav k řece pro vodu a dokonce se v ní i koupají. Krokodýl podle nich totiž zaútočí jen tehdy, je-li poštván čarodějem. A pokud se čaroděj rozhodně někomu ublížit,

nástroj si vždy najde: kdyby dotyčný nešel k řece, spadl by na něj strom či ho uštkl had. MM tak může lehce způsobit, že domorodec přijde o život.

II.6.3 Patologie

Úzkost až hrůza vzniklá obavou vyvolanou na základě MM některým lidem skutečně způsobuje vysokou míru stresu. Patologickou formou je pak fobická či obsedantně-kompulzivní porucha, jež značně ztěžují život člověka a vedou k utrpení. (Höschl a kol., 2002; Praško a kol., 2003).

II.7 Užitečnost MM

II.7.1 Víra v uzdravení

V kapitole o škodlivosti MM jsme uvedli několik výzkumů ilustrujících, že nákaza od nesympatické osoby je na základě MM vnímána jako nebezpečnější nežli nákaza od osoby příjemné či neutrální. Na základě toho jsme odvodili, že nákaza od nesympatické osoby může mít skutečně horší průběh. Analogicky však víra v to, že nákaza od příjemného člověka bude lehká, může v takovém případě působit úzdravně. Lidová psychologie toto vyjadřuje úslovím ‚věř a víra tvá tě uzdraví‘.

Psychický stav člověka je obecně velice důležitým faktorem ovlivňujícím jeho boj s nemocí: velice příznivě zde působí, když je nemocný v pohodě, když v uzdravení věří. (Placebo efekt byl nesčetněkrát potvrzen a je lékaři obecně uznáván). Prakticky irrelevantní přitom je, na základě čeho ona úzdravnou víra a klid vzniká. Z praxe víme, že je to často právě magické myšlení, které zde stojí v pozadí a tak pomáhá.

II.7.2 Zábрана rozvoje naučené bezmocnosti

Pomocí zajímavě designovaných pokusů zjistil Dudley (1999), že uchýlení se k pověrčivosti zabraňuje rozvoji naučené bezmocnosti. V prvním experimentu nechal

Dudley nejprve studenty hloubat nad neřešitelným rébusem. Bezprostředně poté probandi řešili anagramy. Ukázalo se, že studenti, kteří prokázali vyšší hladinu pověřivosti, vyřešili více anagramů. (V kontrolní skupině, jejíž rébus měl řešení, se přitom efekt pověřivosti neprokázal).

V následujícím pokusu pak autor potvrdil hypotézu, podle níž hladina pověřivosti stoupá po vystavení nekontrolovatelné situaci. Thomas Dudley (2000) zjistil, že víra v paranormální stoupá též s negativním naladěním respondentů.

Dudley uzavírá, že víra v paranormální jevy dovoluje lidem připsat vinu za neúspěch něčemu jinému než sobě, což může zabránit rozvoji naučené bezmocnosti.

II.7.3 Zvládání stresu

Keinan (1994) zjistil, že v období První války v zálivu obyvatelé žijící v oblastech nejohroženějších raketovými útoky (žijící pod silným stresem) vykazovali vyšší hladinu magického myšlení než obyvatelé žijící v méně ohrožených oblastech (s nízkou mírou stresu).

MM může být podle Keinana chápáno jako zvládací strategie stresových situací, která pomáhá zachovávat pocit kontroly nad situací. Toho může být dosaženo dvěma cestami:

- MM umožňuje jedinci lepší **porozumění** situaci. Poskytuje vysvětlení jevů, o nichž jedinci scházejí informace či znalosti. Jedinci na základě magického vysvětlení připadá svět smysluplnější, předpovědatelnější a kontrolovatelnější.

Badatelky Outi a Marjaana (1998) například zkoumaly sebevědomí probandů před a po kurzech astrologie, psychologie a německého jazyka. Zjistily, že sebevědomí probandů, kteří se věnovali astrologii, se zvýšilo – na rozdíl od účastníků ostatních kurzů. Podle autorek této studie astrologie nabízí ideologii, podle níž jsou všechny události a všichni jednotlivci integrální součástí vesmíru, a poskytuje tak lidem smysluplné vysvětlení různých nečekaných či negativních událostí. Na základě toho lidé ve stresujících situacích mohou pociťovat, že astrologie jim pomáhá pochopit, co se děje a proč, což tlumí jejich úzkost. Tuto hypotézu potvrzuje i další zjištění autorek: lidé, kteří si vybrali kurz astrologie, prošli ve srovnání s účastníky obou zbývajících kurzů v nedávné době větším počtem osobních krizí. V počtu traumatických událostí se takový vztah neprojevil a tak

autorky uzavírají, že astrologie hraje nevýznamnou úlohu ve vyrovnávání se s traumatickou minulostí, pomáhá však lidem ve zvládnání současné stresující situace.

- pomocí magických rituálů může jedinec získat **pocit ovlivnitelnosti** situace. Toto vysvětlení MM bylo potvrzeno dalšími z Keinanových (1994) výsledků: signifikantně negativní korelaci mezi tolerancí nejistoty a mírou pocíťovaného stresu v průběhu války. Právě nejistota je totiž charakteristická pro mnoho stresových situací. Lidé s nízkou tolerancí vůči nejistotě proto pocíťují vyšší míru stresu a následně větší ztrátu pocitu kontroly. Proto jsou náchylnější k MM.

Klasický je v tomto ohledu výzkum Bronislawa Malinowského (Malinowski, 1954 – v: Keinan, 1994). Tento známý britský antropolog (narozený v Polsku) popsal výskyt magických rituálů u obyvatel Melanéských ostrovů: když tito rybáři chytali ryby v zátocích či se věnovali například stavbě lodí – tedy činnosti, při níž jim nehrozilo nebezpečí, neprováděli magické rituály. Naopak při rybaření na otevřeném moři, což bylo mnohem nebezpečnější, prováděli různé magické rituály. Malinowski vyvozuje, že MM stoupá tváří v tvář rostoucímu nebezpečí a nejistotě situace.

Hypotézu o vlivu stresu na magičnost myšlení testoval též Friedland a kol. (1992). Subjekty si mohly vybírat mezi dvěma formami hazardní hry. Ačkoli tyto dvě formy byly v podstatě identické, jedna byla navržena tak, aby vzbuzovala iluzi kontroly. Výsledky ukázaly, že v podmínkách, kdy byly subjekty stresovány, preferovaly tu formu hry, jež vzbuzovala pocit kontroly. Tento efekt se projevil dokonce i tehdy, když stresová situace se hrou nesouvisela. Autoři usuzují, že stres vzbudil v subjektech potřebu získat (byť iluzorní) kontrolu nad situací.

II.7.4 Víra v dobrý konec

Je principiálně podobná víře v uzdravení.

V 19. století se jeden britský vědec rozhodl ověřit hypotézu, že bůh chrání věřící. Statisticky zpracoval záznamy britské admirality – a zjistil u prostého námořníka stejnou pravděpodobnost, že ztroskotá nebo utone, jako u kněze (Vrecion, 2005). Badatel takto na vysoké hladině pravděpodobnosti ukázal, že i pokud bůh existuje, své ovečky před utonutím nechrání. Znamená to tedy, že by lidé měli přestat věřit? Domníváme se, že z psychologického hlediska nikoli. Psychologický efekt víry je nezávislý na skutečné existenci předmětu víry. Pravděpodobnost přežití námořníka

na jeho víře sice nezávisí, jeho psychická pohoda však zřejmě ano: ti námořníci, kteří věří, že je bůh nenechá zahynout, jsou oproti těm, kteří v boha nevěří, ve větší pohodě. A to je slušný výsledek.

II.8 Další souvislosti: estetika a morálka

V lidské kultuře existují podle nás oblasti, kam vědecké myšlení včetně logiky zasahuje jen okrajově: například estetika či morálka. Ptáme se: je možné hledat vysvětlení těchto fenoménů v oblasti MM?

Proč se nám líbí Mozartova hudba? A z jakého důvodu stojíme v úžasu před Picassovými obrazy? **Estetika** je v první řadě nepochybně pocitová záležitost. Přesto k ní má myšlení/věda co říci: existují různé vědecké teorie umění a kýče. Pravdou však zůstává, že ve vysvětlování toho, co se nám líbí či nelíbí, vědecké myšlení často selhává. Ptáme se tedy: a co MM? Určitá souvislost mezi MM a estetikou nepochybně existuje: pokud se na základě MM domníváme například, že daná osoba nám přináší neštěstí, může se nám na tomto základě znelíbit (což může fungovat i opačně: osoba, která se nám nelíbí, v nás na základě MM vyvolá představu, že nám přinese neštěstí).

Další oblastí, kde se MM stýká s VM jakož i jevy pocitovými, je **morálka**.

„Realitou lidského světa je, že do důsledků dovedená věda vylučuje morálku, která je často iracionální,“ píše Hofhanzl (2005). Pokud VM nevytváří samo o sobě morálku, co je tedy ještě potřeba? Domníváme se, že kromě citění se zde uplatňuje i MM, a to na více úrovních. Tuto možnost naznačují různé, zejména etnologické studie. Na žádnou práci týkající se vztahu MM a morálky v západní kulturní společnosti jsme však nenarazili.

III PRAKTICKÁ ČÁST

III.1 Metodika

III.1.1 Jak měřit MM

Prohledáváním světové odborné literatury jsme zjistili následující:

Dotazník, který zkoumá jevy nejbližší MM, je Magical Ideation Scale (MIS) (Eckbland a Chapman, 1983). Obsahuje 30 otázek s uzavřenou volbou odpovědí. Přiznáváme, že jsme se tímto dotazníkem příliš neinspirovali. Podařilo se nám totiž získat jeho plné znění až po roce snahy, kdy jsme již měli hotový vlastní dotazník a z větší části též sebraná data. Poté, co jsme dotazník od Loren Chapmanové obdrželi, však stejně konstatujeme, že pro naše účely by nebyl příliš použitelný: je totiž primárně zaměřen na patologické MM. Pro ilustraci uvádíme několik prvních otázek: „Občas mám takový hloupý pocit, že hlasatel v televizi nebo rádiu ví, že jej poslouchám; Cítil jsem, že ve způsobu, jak byly věci uspořádány – jako ve výloze – byla pro mě zpráva; Když se vrátím domů, věci jsou občas přemístěny, ačkoli nikdo nebyl doma; Nikdy jsem nepochyboval, že mé sny jsou produktem mé vlastní mysli; Když poslouchám kazety, někdy slyším zvuky, které tam jindy nejsou...“ Některé otázky nám však přesto přišly inspirující, zejména pro případné další zkoumání MM.

Nejpoužívanější škálou k měření fenoménů MM je Tobacykova Paranormal Belief Scale (PBS) z poloviny 80. let (Dudley, 1999; Dudley, 2000; Peltzer, 2003; Rattet a Bursik, 2001; Tobacyk a kol., 1988 – ve: Wiseman a Wattová, 2005) či její pozdější revize (RPBS) (Lange a kol., 1999). Ačkoli v průběhu let proběhly diskuse o faktorech PBS a o její interní validitě, stále podle Wisemana a Wattové (2005) zůstává nejpoužívanější škálou pro měření paranormálních fenoménů. PBS obsahuje následujících sedm subškál: psychokineze, spiritualismus, víra ve zvláštní formy života, prorocství, tradiční náboženská víra, pověrčivost a čarodějnictví.

Rattet a Bursik (2001) sledovali víru v paranormální jevy pomocí sedmi subškál PBS. Podrobněji se přitom zaměřili na osobní zkušenosti s prorocstvím (procesem získávání informací o budoucích událostech, při němž informace neprochází skrze normální smyslové kanály). Existence osobních zkušeností

s proroctvím podle nich korelovala jak s celkovou tendencí věřit v paranormální jevy, tak se subškálami psychokineze, spiritualismu, zvláštních forem života a proroctví). Avšak s tradiční náboženskou vírou, pověřčivostí a vírou v čarodějnictví osobní zkušenost s proroctvím nekorelovala, což je zajímavé.

Wiseman a Wattová (2005) namítají vůči Tobacykově subškále pověřčivosti, že její tři položky se vztahují pouze k negativním pověrám (nešťastná 13, černá kočka a rozbité zrcadlo). Pověry vztahující se ke štěstí (křížení prstů, přívěšky pro štěstí...) naopak v rámci PBS zkoumány nejsou.

Jakkoli inspirující a zajímavá tedy PBS je, stejně jako MIS nepodchycuje MM tak, jak jsme si představovali. Navíc nám šlo do značné míry o porozumění magickému myšlení, o proniknutí k jeho podstatě, pročež jsme chtěli zahrnout otázky s otevřenými odpověďmi. Rozhodli jsme se proto pro konstrukci vlastního dotazníku.

III.1.2 Konstrukce dotazníku

Na základě studia literatury, teoretických úvah a předvýzkumu jsme vytvořili dotazník o 26 položkách (příloha 1). Některé otázky se týkají přímo MM, jiné chování, jež může být magickým myšlením ovlivněno a další pocitů z magických myšlenek vyplývajících. Snažili jsme se pokrýt škálu MM tak, jak byla načrtnuta v kapitole II.2. Zahrnuli jsme tedy otázky týkající se jednoduchých pověr, přes víru v paranormální fenomény až k propracovaným naukám, jakými jsou astronomie a homeopatie. Otázky primárně zaměřené na náboženskou víru jsme nezařazovali. Formálně dělíme otázky do následujících skupin: pověry, zakřiknutí, černá magie, paranormální fenomény, magické zákony, propracované magické nauky, zvládací strategie. Jedna otázka se dotýká duchovní oblasti, jedna souvisí s výchovným stylem rodičů. Zařazení jednotlivých otázek viz tabulka 3, bližší diskuse k jednotlivým otázkám viz příloha 2. Rozdělení otázek na otázky týkající se MYŠLENÍ, POCITŮ a CHOVÁNÍ viz též tabulka 3.

Volili jsme většinou otevřené otázky, podněcující respondenty k zamyšlení a dávající jim širší možnost se vyjádřit. Tento klad s sebou ovšem přinesl komplikaci obtížnějšího skórování magičnosti odpovědí – viz též příloha 2.

III.1.3 Název dotazníku

Náš dotazník je zaměřen na zjišťování míry magičnosti v myšlení jedince. Nabízející se název ‚Dotazník magičnosti myšlení‘ jsme však zavrhlí: vzhledem ke spojování magického myšlení s dětským věkem a přírodními národy si dospělí lidé často tento způsob myšlení u sebe sama nepřiznávají. Mají tendenci si je neuvědomovat a ochota ‚přiznat se‘ k němu před ostatními je o to menší. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli nezařadit do názvu dotazníku přídavné jméno ‚magický‘.

Po další úvaze jsme se rozhodli nahradit též termín ‚myšlení‘ ‚názorem‘, neboť většina položek se tak nebo onak týká názorů respondenta a navíc se domníváme, že lidé raději sdělují své názory než aby prozrazovali svůj styl myšlení. Výsledkem naší úvahy je tedy následující jednoduchý název: Názorový dotazník (ND). Dále tento název diskutujeme v kapitole III.4.1.1.

III.1.4 Pořadí otázek

Vzniklo jako kompromis. Nechtěli jsme položky řadit podle nějakého klíče, domnívali jsme se, že u ‚rozházenějšího‘ dotazníku se respondenti budou méně stylizovat. Na druhou stranu jsme se rozhodli ponechat přímo související otázky (například trojice 6, 7, 8 a 11, 12, 13) pohromadě, aby dotazník respondenty svou neuspořádaností nerozčiloval.

III.1.5 Skórování otázek

Obecně byly odpovědi skórovány 0–2 body podle míry magičnosti odpovědi:

2... odpověď vypovídá o MM respondenta/ky;

1... odpověď naznačuje MM, které je však racionálně odmítané / není možné jednoznačně určit míru magičnosti odpovědi;

0... odpověď vypovídá o VM respondenta/ky, chybí sebemenší náznak MM.

Diskuse týkající se skórování jednotlivých otázek viz příloha 2.

III.1.6 Výzkumný vzorek

Původně jsme chtěli porovnávat MM u dvou skupin studentů: ‚techniků‘ a ‚humanistů‘. Tuto možnost jsme však posléze zavrhli – zejména z obavy, že by na náš inzerát reagovalo jen velmi malé procento studentů, pro které by MM bylo z nějakého důvodu důležité (nejspíš by v něm buď velmi vynikali nebo je vehementně popírali). Tímto způsobem sebraná data by mohla nabídnout pouze značně zkreslený pohled na MM a my se raději rozhodli pro jinou nám dostupnou metodu – metodu sněhové koule. ‚Sněhová koule‘ nám umožnila se tomuto problému vyhnout: z oslovených lidí odmítli dotazník vyplnit pouze dva⁴. Navíc jsme tak získali možnost oslovit i respondenty mimo řady studentů. Snažili jsme se při výběru probandů vyhnout obecnému nešvaru psychologických studií (respondentům pocházejícím z řad studentů psychologie).

Dotazník vyplnilo celkem 104 osob: 60 žen a 44 mužů. Polovina z nich (53) měla exaktní vzdělání, druhá polovina (51) vzdělání humanitní⁵; většinu (76) tvořili lidé s vysokoškolským vzděláním. Průměrný věk byl 33,5 let, nejmladší osobě bylo 17 a nejstarší 70 let.

III.2 Hypotézy

Konzistence MM

Domníváme se, že MM, jakkoli různorodé může být (viz kapitola II.2), je konzistentním fenoménem. Je ovšem též možné, že tomu tak není: mezi různými magickými vírami by se mohla projevovat například konkurence. Za účelem zjištění této souvislosti jsme se rozhodli testovat nulovou hypotézu H_0 : položky, které jsme zařadili mezi MM, netvoří jednotný celek.

⁴ Jeden s poukazem na to, že je ‚materialista‘ a tudíž mu ‚kartárky‘ nic neřikají; druhý pak zase s odůvodněním, že MM je podle něj vědou principiálně neuchopitelné a veškeré jeho zkoumání tudíž nesmyslné.

⁵ Jako exaktní bylo hodnoceno vzdělání technického a přírodovědného typu zatímco mezi humanitně vzdělané byli řazeni též lidé se všeobecným středním vzděláním, absolventi VŠE a umělci.

MM a pohoda

Domníváme se, že MM ovlivňuje pohodu (subjektivní stav, kdy se člověk cítí dobře).

Testujeme H_0 : MM nemá vliv na nepohodu respondentů.

Magické MYŠLENÍ a CHOVÁNÍ

Domníváme se, že chování lidí je ovlivněno jejich myšlením – a tudíž předpokládáme, že i magické myšlení se odráží v chování člověka. Příčinná souvislost zde však nemusí být zcela jednoznačná, neboť (jak dále ukážeme) v lidech někdy MM a VM koexistují a nejsme schopni jednoznačně určit, které z nich bude dominantní v ovlivnění jedinceva chování. Rozhodli jsme se proto testovat H_0 : magické CHOVÁNÍ jedince je nezávislé na jeho magickém MYŠLENÍ.

MM a věk

Ačkoli existuje poměrně velké množství studií zkoumajících závislost MM na věku u dětí a dospívajících (kapitola II.3.1), odpovídající studie u dospělých respondentů prakticky zcela chybějí. Rozhodli jsme se proto v rámci naší mapovací studie testovat H_0 : MM je nezávislé na věku respondenta.

MM a pohlaví

Studií porovnávajících MM žen a mužů je sice více (kapitola II.3.2), nicméně ve výsledcích se neshodují. Proto testujeme H_0 : MM je nezávislé na pohlaví respondenta.

MM a vzdělání

Na základě studia literatury jsme se nedopátrali jednoznačného vztahu mezi vzděláním a magičností myšlení (II.3.5 a II.4). Testujeme proto H_0 : MM je nezávislé na typu vzdělání respondenta.

MM a výchova

Předpokládáme, že MM závisí na výchově a proto testujeme H_0 : MM je nezávislé na výchově respondenta.

Klady a záporny MM

Magické myšlenky nám mohou působit jak příjemné, tak nepříjemné stavy. Hezky je to vidět na pověrách: existují jak pověry ‚šťastné‘, které předpovídají, že se stane něco příjemného, tak pověry ‚nešťastné‘, tedy takové, které předpovídají, že se stane něco nepříjemného. Je otázkou, zda si lidé musí s tím dobrým brát vždy i to špatné. A toho se týká naše další hypotéza, H_0 : kladné a záporné MM spolu nesouvisí.

III.3 Výsledky

III.3.1 Položková analýza ND

Průměr distribuce obtížnosti (ve smyslu pravděpodobnosti magického skórování odpovědi) = **0,42** se směrodatnou odchylkou = **0,13**

Diskriminační síla (viz tabulka 1) jednotlivých položek dotazníku byla zjištěna jako Pearsonův koeficient korelace položky s celkovým skóre jednotlivých osob.

Tabulka 1: Diskriminační síla jednotlivých položek dotazníku a jejich signifikance

položka	diskriminační síla (r)	hladina významnosti (p)
1	0,24	0,01
2	0,02	0,86
3	0,47	< 0,001
4	0,43	< 0,001
5	0,45	< 0,001
6	0,44	< 0,001
7	0,46	< 0,001
8	0,49	< 0,001
9	0,32	0,001
10	0,61	< 0,001
11	0,60	< 0,001
12	0,57	< 0,001
13	0,57	< 0,001
14	0,51	< 0,001
15	0,37	< 0,001
16	0,52	< 0,001
17	0,47	< 0,001
18	0,41	< 0,001
19	0,66	< 0,001
20	0,45	< 0,001
21	0,52	< 0,001
22	0,53	< 0,001
23	0,52	< 0,001
24	0,37	< 0,001
25	0,48	< 0,001
26	0,22	0,02

Ukázalo se, že položka 2 jako jediná nekoreluje s testem. Jedná se o poměrně zajímavé zjištění, neboť se jde o položku zabývající se MM v souladu s jedním ze dvou základních magických zákonů: se zákonem podobnosti. Zkusili jsme otestovat, zda odpovědi nezávisí na vzdělání – takovou závislost jsme však nenašli. Zákonu podobnosti se dále věnujeme v III.3.7.6. a III.4.3)

III.3.2 Reliabilita ND

Reliabilita dotazníku byla počítána jednak metodou split-half a jednak jako vnitřní konzistence testu.

Split-half: Pearsonův koeficient korelace získaný korelací lichých a sudých položek: $r = 0,74$. Po Spearman-Brownově korekci: **$r = 0,85$** .

Cronbachovo $\alpha = 0,84$ (95% interval spolehlivosti: 0,79 – 0,88)

III.3.3 Popisná statistika

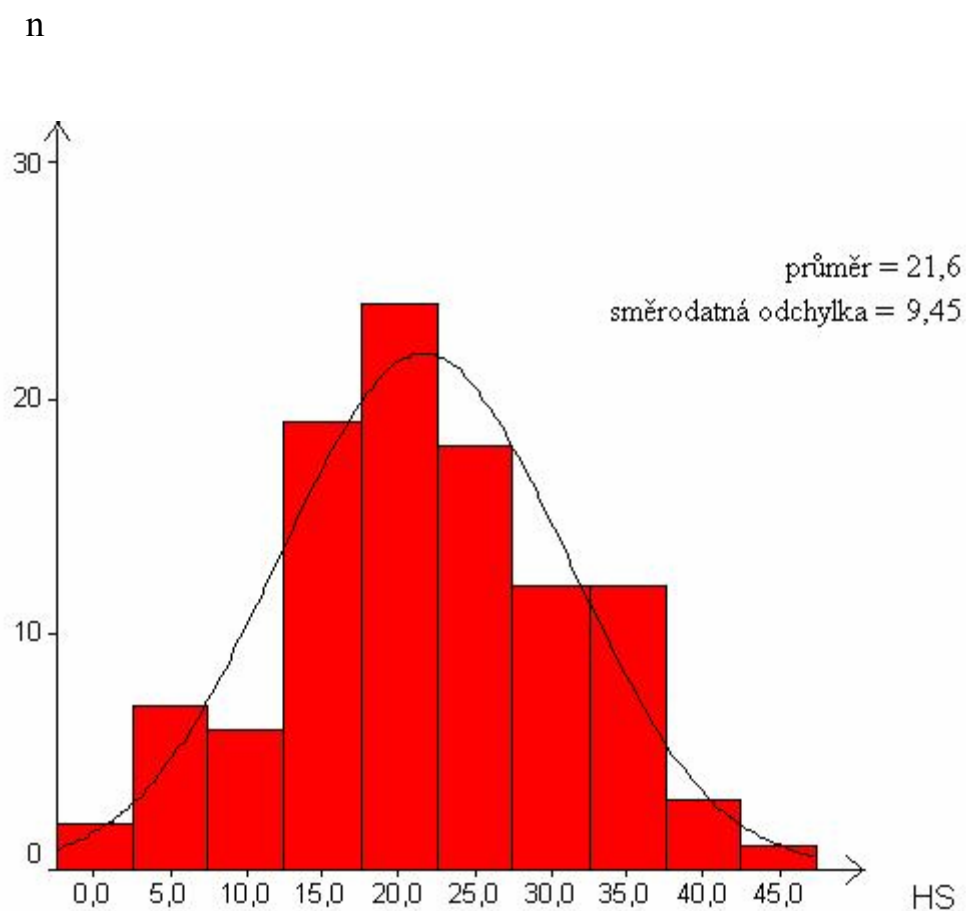
Tabulka 2 ukazuje průměrnou hodnotu respondentů v Názorovém dotazníku. Je zde uvedena i směrodatná odchylka, modus, medián a hodnoty extrémní: jakého hrubého skóru dosáhl respondent, jehož myšlení bylo ohodnoceno jako nejméně magické a respondentka, která uvedla nejvyšší počet magických odpovědí.

Tabulka 2: Výsledky respondentů v ND

max	45
min	1
průměr	21,7
směrodatná odchylka	9,45
medián	21
modus	19

Histogram (graf 1) ukazuje počet respondentů v jednotlivých kategoriích hrubého skóru. Vidíme, že rozložení výsledků v dotazníku je přibližně normální.

Graf 1: Histogram rozložení výsledků v ND

Pravděpodobnost projevení magického myšlení vzhledem k zaměření a typu otázky ukazuje tabulka 3.

Tabulka 3: Pravděpodobnost projevení MM vzhledem k zaměření a typu otázky

magičnost ⁶	zaměření otázky	typ otázky	číslo otázky a její znění
0,66	zakřiknutí	POCIT	6. Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?
0,58	zakřiknutí	CHOVÁNÍ	8. Když řeknete něco, co si přejete, aby se splnilo, ale bojíte se, že by nemuselo – „zaklepete to“?
0,58	paranorm. jev	MYŠLENÍ	21. Na jakém principu si myslíte, že může telepatie fungovat?
0,58	paranorm. jev	MYŠLENÍ	23. Někteří lidé údajně dokáží pohybovat předměty pouze silou své vůle. Jaký je na to Váš názor?
0,57	nauka	MYŠLENÍ	19. Co si myslíte o astrologii?
0,53	nauka	MYŠLENÍ	4. Považujete některá čísla za „šťastnější“ než jiná?
0,53	nauka	MYŠLENÍ	16. Myslíte si, že homeopatické léky fungují? Jak si to vysvětlujete?
0,52	duchovno	MYŠLENÍ	24. Některé filosofické systémy považují duši za nesmrtelnou. Jaký je na to Váš názor?
0,49	nauka	CHOVÁNÍ	15. Užil/a jste někdy v životě homeopatický lék? Kolik Vám bylo?
0,46	zvládací strategie	CHOVÁNÍ	14. Měl/a jste někdy v životě talisman? Kolik vám bylo?
0,45	paranorm. jev	MYŠLENÍ	18. Co si myslíte o Nostradamově proroctví?
0,43	výchova	MYŠLENÍ	1. Do kolika let jste věřil/a, že dárky pod stromeček přináší Ježíšek?
0,42	zakřiknutí	MYŠLENÍ	7. Jak si myslíte, že takové zakřiknutí může fungovat?
0,41	černá magie	CHOVÁNÍ	13. Co by mohlo proti uřknutí pomoci?
0,40	černá magie	POCIT	12. Báł/a byste se, kdyby Vás někdo uřknul?
0,39	černá magie	MYŠLENÍ	11. Lze někoho uřknout?
0,38	černá magie	POCIT	10. Jak by Vám bylo, kdybyste se dozvěděl/a, že nějaký člověk, který Vás nemá rád, sebral z Vašeho hřebenu vlasy, aby Vám pomoci černé magie ublížil?
0,36	paranorm. jev	CHOVÁNÍ	20. Máte osobní zkušenost s telepatí?
0,35	paranorm. jev	CHOVÁNÍ	17. Kdyby se tady teď objevila kartárka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste? Proč?
0,33	paranorm. jev	MYŠLENÍ	22. Myslíte si, že je možné dorozumívat se s mrtvými?
0,29	zvládací strategie	CHOVÁNÍ	9. Máte nějaký rituál, který vám pomáhá dosáhnout úspěchu? Jaký rituál to je?
0,27	magický zákon	MYŠLENÍ	5. Myslíte si, že věci, které spolu byly jednou v kontaktu jsou určitým způsobem už navždy v kontaktu a mohou se dále ovlivňovat?
0,23	magický zákon	MYŠLENÍ	2. Myslíte si, že věci, které si jsou podobné, sdílejí základní vlastnosti?
0,23	pověra	MYŠLENÍ	25. Říká se, že střepy nosí štěstí. Co si o tom myslíte?
0,22	pověra	MYŠLENÍ	3. Říká se, že rozbité zrcadlo přináší neštěstí. Co si o tom myslíte?
0,18	zvládací strategie	CHOVÁNÍ	26. Co Vám pomáhá v těžkých chvílích? (Napište prosím vše, na co si dokážete vzpomenout.)

⁶ Magičností je myšlena pravděpodobnost, že lidé v otázce zaskórují. Byla vypočítána jako celkové skóre všech respondentů v dané otázce dělené maximálním možným skórem.

Domníváme se, že údajům v tabulce nelze rozumět tak, že co je uvedeno výše, je ‚magičtější‘, na to jsou jednotlivé otázky formulovány příliš osobitě. Přesto bychom rádi upozornili na naznačené tendence:

- zdá se, že **MM** se u probandů projevovalo jednoznačně **nejvíce** v souvislosti se **zakřiknutím**
- Zakřiknutí se týkají celkem tři otázky: – otázka 6 je zaměřena na obavy ze zakřiknutí (POCIT); otázka 8 se týká předcházení zakřiknutí pomocí magického rituálu (CHOVÁNÍ); a otázka 7 smýšlení (MYŠLENÍ) ohledně zakřiknutí. Nejvíce respondentů přitom projevilo MM v souvislosti se zakřiknutím u POCITŮ, o něco méně respondentů uvedlo, že se podle toho CHOVAJÍ. Veliký skok pak následoval u samotného MYŠLENÍ v této souvislosti. Zdá se, jako by racionální argumenty (VM) mohly fungovat v oblasti myšlení, aniž by ovlivnily oblast pocitů či chování).
- Na POCITY, CHOVÁNÍ a MYŠLENÍ je zaměřena ještě trojice otázek 11, 12 a 13, které tyto tři oblasti zkoumají v souvislosti s uřknutím. Zde byly rozdíly v MM u POCITŮ, CHOVÁNÍ a MYŠLENÍ minimální.
- **nejméně** respondenti projevovali MM v souvislosti s **pověrami**
- mezi vírou v ‚šťastnou‘ a ‚nešťastnou‘ pověru byl jen minimální rozdíl.

III.3.4 Testování hypotéz

III.3.4.1 Konzistence MM

H_0 : položky, které jsme zařadili mezi MM, netvoří jednotný celek.

Vzhledem k vysokému koeficientu vnitřní konzistence testu (Cronbachovo $\alpha = 0,84$) a k tomu, že všechny položky (až na položku 2) s testem velmi vysoce korelují, se domníváme, že test je konzistentní. To potvrzuje naši hypotézu, že MM je jednotným fenoménem.

III.3.4.2 MM a pohoda

MM nemá vliv na nepohodu respondentů.

Souvislost MM a pocitování nepohody jsme zjišťovali dvakrát:

1. Jako souvislost celkového skóre v testu a skóre nepohody vyjádřené v otázce 10.

Zde byla zjištěna korelace: $r = 0,49$, signifikantní na hladině $p < 0,001$.

Zdá se tedy, že MM signifikantně souvisí s nepohodou pocíťovanou v situaci magického ohrožení.

2. Jako souvislost MM vyjádřené v otázce 11 a skóre nepohody vyjádřené v otázce 12.

Vztah víry v možnost „uřknutí“ a nepohody pocíťované v situaci „uřknutí“ ukazuje tabulka 4. Z ní můžeme vyčíst, že většina respondentů, kteří v uřknutí nevěří, by se také nebála, kdyby je někdo „uřknul“. V kapitole III.3.7.4 pak probíráme tento vztah podrobněji a v rámci kapitoly III.4.2.3 se zamýšlíme nad souvislostmi. Nyní testujeme statistickou souvislost nepohody pocíťované v rámci magického ohrožení uřknutím.

Tabulka 4: Analýza závislosti magického myšlení vyjádřené v otázce 11 (MM₁₁) a nepohody vyjádřené v otázce 12 (NP₁₂)

MM ₁₁ \ NP ₁₂	0	1	2	součty
0	31	10	6	47
1	11	15	7	33
2	7	8	9	24
součty	49	33	22	104

χ^2 test dobré shody: $\chi^2 = 14,71$; Nulovou hypotézu zamítáme na hladině $p = 0,005$.

I v souvislosti s „uřknutím“ naše výsledky **potvrzují souvislost MM a pocitování nepohody v situaci magického ohrožení.**

III.3.4.3 Magické MYŠLENÍ a CHOVÁNÍ:

H_0 : magické CHOVÁNÍ jedince je nezávislé na jeho magickém MYŠLENÍ.

Souvislost magického MYŠLENÍ o daném jevu s CHOVÁNÍM jsme zjišťovali 2x:

1. Jako souvislost skóre magického MYŠLENÍ vyjádřeného v otázce 7 a magického CHOVÁNÍ vyjádřeného v otázce 8.

Vztah magičnosti myšlení k magičnosti chování v souvislosti se zakřiknutím ukazuje tabulka 5. Z ní můžeme vyčíst, že většina respondentů, kteří magicky myslí, se podle toho též chovají. V kapitole III.3.7.3 pak probíráme tento vztah podrobněji a v rámci kapitoly III.4.2.2 se zamýšlíme nad souvislostmi. Nyní testujeme statistickou souvislost magického MYŠLENÍ a magického CHOVÁNÍ v situaci vyřčení něčeho, co si subjekt přeje, ale bojí se, že by nemuselo splnit.

Tabulka 5: Analýza závislosti magického MYŠLENÍ vyjádřeného v otázce 7 (MYŠLENÍ₇) a magického CHOVÁNÍ vyjádřeného v otázce 8 (CHOVÁNÍ₈)

CHOVÁNÍ ₈ MYŠLENÍ ₇	0	1	2	součty
0	16	23	9	48
1	6	9	10	25
2	3	5	23	31
součty	25	37	42	104

χ^2 test dobré shody: $\chi^2 = 18,23$; $p < 0,001$.

Naše výsledky týkající se ‚zakřiknutí‘ potvrzují souvislost magického MYŠLENÍ a magického CHOVÁNÍ.

2. Jako souvislost skóre magického MYŠLENÍ vyjádřeného v otázce 11 a magického CHOVÁNÍ vyjádřeného v otázce 13.

Vztah magičnosti myšlení k magičnosti chování v souvislosti s ‚uřknutím‘ ukazuje tabulka 6. I z ní můžeme vyčíst, že většina respondentů, kteří magicky myslí, se podle toho též chovají. V kapitole III.3.7.4 pak probíráme tento vztah

podrobněji a v rámci kapitoly III.4.2.3 se zamýšlíme nad souvislostmi. Nyní testujeme statistickou souvislost magického MYŠLENÍ a magického CHOVÁNÍ v situaci ‚uřknutí‘.

Tabulka 6: Analýza závislosti magického MYŠLENÍ vyjádřeného v otázce 11 (MYŠLENÍ₁₁) a magického CHOVÁNÍ vyjádřeného v otázce 13 (CHOVÁNÍ₁₃)

CHOVÁNÍ ₁₃ MYŠLENÍ ₁₁	0	1	2	součty
0	30	11	6	47
1	10	16	7	33
2	4	8	12	24
součty	44	35	25	104

χ^2 test dobré shody: $\chi^2 = 22,95$; $p < 0,001$.

I v souvislosti s ‚uřknutím‘ naše výsledky **potvrzují souvislost magického MYŠLENÍ a magického CHOVÁNÍ**.

Na tomto místě by bylo možné uvažovat též o otázkách 15 (požívání homeopatik jakožto magické CHOVÁNÍ) a 16 (víra ve funkčnost homeopatik jakožto magické MYŠLENÍ). Domníváme se však, že – narozdíl od magického CHOVÁNÍ objektivnějšího se v otázkách 8 a 13 – se u jedince polykajícího homeopatikum projevuje daleko častěji sociální ovlivnění, jinými slovy: respondent nemusí být sám o účinnosti homeopatika přesvědčen, ale spolkne jej, „aby měl klid, vždyť mu to neublíží“. Z tohoto důvodu jsme upustili od zjišťování souvislosti mezi magickým MYŠLENÍM a CHOVÁNÍM na základě otázek 15 a 16.

III.3.4.4 MM a věk

H_0 : MM je nezávislé na věku respondenta.

Pearsonův korelační koeficient $r = -0,14$ při $p = 0,16$. Nulovou hypotézu nezamítáme. **Závislost MM na věku respondenta nebyla prokázána.**

III.3.4.5 MM a pohlaví

H_0 : MM je nezávislé na pohlaví respondenta.

Nezávislost MM na pohlaví jsme testovali dvouvýběrovým t-testem:

průměr HS žen v dotazníku = 25,00

průměr HS mužů v dotazníku = 17,05

při testové statistice $t = 4,64$ byla dosažena hladina významnosti: $p < 0,001$.

H_0 tedy zamítáme. **Ženy odpovídají magicky signifikantně častěji než muži.**

III.3.4.6 MM a vzdělání

H_0 : MM je nezávislé na typu vzdělání respondenta.

Nezávislost MM na vzdělání jsme testovali dvouvýběrovým t-testem:

průměr HS exaktně vzdělaných respondentů = 20,89

průměr HS humanitně vzdělaných respondentů = 22,41

při testové statistice $t = -0,82$ byla dosažena pouze hladina významnosti: $p = 0,41$.

H_0 tedy nezamítáme. Zdá se, že **typ vzdělání** (exaktní/humanitní) **nehraje roli v magičnosti** odpovědí respondenta.

III.3.4.7 MM a výchova

H_0 : MM je nezávislé na výchově respondenta.

Analýzou variance odpovědí v otázce 1 a celkového skóre v testu jsme zjistili testovou statistiku $F = 3,14$; $p = 0,05$. Zdá se tedy, že **MM souvisí s výchovným stylem** rodičů respondenta. Tento výsledek ovšem není možno brát jako jednoznačný důkaz – je totiž pravděpodobné, že už v opuštění víry v ‚Ježíška‘ se projevuje vedle

výchovy i osobnost probanda. Do jaké míry je tedy pozdější opuštění této dětské magické představy dáno rodiči a do jaké respondentem samotným, zůstává otázkou.

III.3.4.8 Klady a zápory MM

H_0 : kladné a záporné MM spolu nesouvisí.

Souvislost víry v kladnou pověru a víry v pověru zápornou ukazuje tabulka 7. Už od pohledu je patrná tendence respondentů buď nevěřit ani v jednu z uvedených pověr, anebo – pokud už věří v jednu z nich – věřit i v druhou.

Tabulka 7: Analýza závislosti MM v souvislosti s kladnou pověrou (otázka 25) a v souvislosti s pověrou zápornou (otázka 3)

+ pověra - pověra	0	1	2	součty
0	61	11	2	74
1	4	9	1	14
2	4	2	10	16
součty	69	22	13	104

χ^2 test dobré shody: $\chi^2 = 62,29$; $p < 0,001$.

Naše výsledky ukazují, že **lidé, kteří věří kladné pověře, věří nejspíše také záporné pověře a vice versa.**

Výjimky diskutujeme v kapitole III.4.2.1.

III.3.5 Faktorová analýza:

Explorační faktorová analýza ukázala 9 faktorů. Tabulka 8 ukazuje faktorové zátěže u jednotlivých položek testu.

Tabulka 8: Faktorová analýza

číslo	otázka		faktory									
	zaměření	typ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
12	černá magie	P	0,79					0,25		0,20		
10	černá magie	P	0,73		0,25							-0,21
11	černá magie	M	0,71	0,36								
13	černá magie	CH	0,49	0,43					0,43	0,28		
16	nauka	M	0,46	0,43				0,36				
21	paranorm. jev	M		0,79								
22	paranorm. jev	M		0,72								
23	paranorm. jev	M	0,21	0,58		0,28				-0,27		
7	zakřiknutí	M			0,76							
6	zakřiknutí	P			0,72	0,20	0,21					
8	zakřiknutí	CH			0,64		0,31					0,31
14	zvládací s.	CH			0,56					0,42		
19	nauka	M	0,32	0,34	0,37		0,29					0,23
25	pověra	M			0,21	0,80						
3	pověra	M				0,77				0,33		
24	duchovno	M				0,50				-0,35		0,30
18	paranorm. jev	M					0,70			0,24		
17	paranorm. jev	CH		0,22			0,64			-0,25		
15	nauka	CH	0,36	0,24	-0,20		0,40				0,20	0,37
26	zvládací s.	CH						0,83				
9	zvládací s.	CH				0,23		0,66				
4	nauka	M				0,22			0,70			
20	paranorm. jev	CH		0,27	0,22							0,74
1	výchova	M		0,28	0,38	0,20	-0,28					-0,54
5	mag.zákon	M	0,27			0,42	-0,20			0,28	0,42	
2	mag.zákon	M										-0,84

Použitá extrakční metoda: analýza hlavních komponent; rotační metoda: varimax.

Faktor 1 jsme nazvali faktorem **černé magie**. Na černou magii se v testu zaměřují celkem čtyři otázky. Všechny tyto otázky (ať se zaměřují na MYŠLENÍ, POCITY nebo CHOVÁNÍ) jsou nejvíce určeny tímto faktorem. Zároveň můžeme říci, že to jsou právě tyto čtyři otázky, které sytí faktor černé magie nejvíce.

Faktor 2 jsme nazvali faktorem **paranormálních jevů**. Nejvíce je sytěn otázkou zaměřenou na telepatii, otázkou týkající se dorozumívání s mrtvými a otázkou

zaměřenou na telekinezi (všechny otázky jsou zaměřeny na MYŠLENÍ). Zajímavé je, že telepatie z hlediska CHOVÁNÍ je nejvíce určena faktorem 8.

Faktor 3 jsme nazvali faktorem **zakřiknutí**. Všechny tři otázky testu, které se zakřiknutí týkají (ať se zaměřují na MYŠLENÍ, POCITY nebo CHOVÁNÍ) jsou nejvíce určeny tímto faktorem. Zároveň můžeme říci, že to jsou právě tyto tři otázky, které sytí faktor zakřiknutí nejvíce.

Faktor 4 jsme nazvali faktorem **pověřivosti**. Obě otázky testu, které se týkají pověr (jedna je zaměřena na ‚kladnou‘ a druhá na ‚zápornou‘ pověru) jsou nejvíce určeny tímto faktorem. Zároveň můžeme říci, že to jsou právě tyto dvě otázky, které sytí faktor pověřivosti nejvíce.

Faktor 5 jsme nazvali faktorem **víry v proroctví**. Dvě položky testu, které se proroctví týkají, jsou určeny tímto faktorem nejvíce. Zároveň je tento faktor nejvíce sytěn právě těmito dvěma položkami.

Faktor 6 jsme nazvali faktorem **zvládacích strategií**. Je sytěn převážně položkou zaměřenou obecně na zvládací strategie a položkou zaměřenou na rituály k dosažení úspěchu (obě se týkají CHOVÁNÍ). Zajímavé je, že otázka 14, týkající se nošení talismanů, je sytjena více faktorem zakřiknutí nežli faktorem zvládacích strategií. Je možné, že rozdílnost této položky je dána tím, že nošení talismanů je výhradně magickou ochranou, kdežto u otázek sytících tento faktor nejvíce (9 a 26) se mohly uplatnit i fyziologicky či psychologicky působící metody pomoci, které byly například u otázky 9 skórovány jako 1 (nebylo možno určit, zda se u nich uplatňuje magické působení. Pro toto vysvětlení by hovořil i fakt, že korelace otázky 14 s testem (MM) byla vyšší než u otázek 9 a 26.

Další faktory jsou sytény převážně pouze jednou položkou, a proto je nijak nenazýváme.

Faktor 7 je silně sytěn položkou týkající se numerologie.

Faktor 8 je sytěn převážně položkou zaměřenou na zkušenosti s telepatí.

Faktor 9 je silně negativně sycen položkou 2, která nekoreluje s testem.

V tabulce 3 jsme navrhli devět kategorií magického myšlení (pověřivost, zakřiknutí, paranormální jevy, černá magie, magické nauky, magické zákony, duchovní zaměření, zvládací strategie a výchova). Faktorová analýza potvrdila existenci kategorie **pověřivosti, zakřiknutí, černé magie, a víry v paranormální jevy**, z nichž vyčlenila jako samostatnou kategorii **víru v prorocství**. Též kategorie **zvládacích strategií** se projevila jako samostatný faktor, který ovšem není tak jednoznačně magický, jako ostatní zmíněné faktory. Žádná nová jasná kategorie se na základě faktorové analýzy neobjevila. V zásadě je tedy možné říci, že výsledek faktorové analýzy je zhruba v souladu s naším původním rozdělením magického myšlení. Jednotlivé kategorie však byly v našem dotazníku zastoupeny pouze malým množstvím otázek, některé dokonce otázkou jedinou. Pro zobecnění výsledků by bylo zapotřebí komplexnějšího dotazníku s větším počtem položek ke každé z kategorií.

Z důvodu lepší návaznosti na teoretickou část se v následujících kapitolách, zaměřených na kvalitativní rozbor otázek, přidržujeme původně navržených kategorií.

III.3.6 Shrnutí výsledků popisné statistiky a testování hypotéz

Za hodná pozornosti považujeme zejména následující zjištění:

- MM probandů se projevvalo **nejvíce** v souvislosti se **zakřiknutím**;
- **nejméně** respondenti projevovali MM v souvislosti s **pověřivostí**;
- mezi vírou v „šťastnou“ a „nešťastnou“ pověru byl jen minimální rozdíl;
- MM signifikantně souvisí s nepohodou pociťovanou v situaci magického ohrožení;
- MYSLÍ-LI respondent ohledně určitého jevu magicky, obvykle se podle toho i **CHOVÁ**;
- MM se jeví jako **na věku nezávislé**;
- **ženy** odpovídají magicky signifikantně **častěji** než muži;
- typ **vzdělání** (exaktní/humanitní) **nehraje roli** v magičnosti odpovědí respondenta;

– faktorová analýza potvrdila existenci těchto námi navržených kategorií magického myšlení: **pověřivosti, zakřiknutí, černé magie** a víry v **paranormální jevy**.

III.3.7 Kvalitativní analýza odpovědí

V této kapitole uvedeme charakteristické znaky i zvláštnosti odpovědí vyskytnuvších se u jednotlivých otázek. Probereme otázky podle jejich zaměření: nejprve se budeme zabývat otázkou zaměřenou na výchovu (1); poté otázkami zaměřenými na pověry (3, 25); otázkami zaměřenými na zakřiknutí (6, 7, 8); na černou magii (10, 11, 12, 13); na paranormální fenomény (17, 18, 20, 21, 22, 23); na magické zákony (2, 5); na víru v propracované nauky (4, 15, 16, 19); duchovně zaměřenou otázkou (24) a nakonec otázkami zaměřenými na zvládací strategie (9, 14, 26).

Za účelem bližšího seznámení s MYŠLENÍM, CHOVÁNÍM a POCIŤOVÁNÍM respondentů v rámci jednotlivých kategorií uvádíme u každé otázky příklady magických (MM) i nemagických (NeMM) odpovědí. Přisuzujeme-li zde respondentům přívlastky ‚magicky myslící‘ (MM) a ‚nemagicky myslící‘ (NeMM), máme na mysli magičnost myšlení ohledně jevu, jehož se týká daná otázka, nikoli obecnou charakteristiku osobnosti.

U všech otázek uvádíme celkové skóre (CS = součet bodů všech respondentů v dané otázce) jakož i korelaci dané položky s testem. Čísla v závorkách značí čísla otázek.

III.3.7.1 Otázka zaměřená na výchovu (1)

1: Do kolika let jste věřil/a, že dárky pod stromeček přináší Ježíšek?

V následující tabulce poskytujeme bližší pohled na rozložení odpovědí respondentů.

Tabulka 9: Do kolika let respondenti věřili, že vánoční dárky přináší Ježíšek⁷

věk	<3 – 4)	<4 – 5)	<5 – 6)	<6 – 7)	<7 – 8)	<8 – 9)	<9 – 10>
počet	2	7	16	30	9	9	4

⁷ Součet v dolních řádcích neodpovídá celkovému počtu respondentů. Důvodem je, že někteří respondenti odpovídali ve zde nezaznamenaném stylu (nevím, nikdy, moc dlouho ne...)

Poznámka: součet počtu respondentů v jednotlivých kategoriích neodpovídá jejich celkovému počtu, neboť někteří respondenti odpovídali jinak nežli udáním věku („nevím“; „nepamatuji se“ a podobně) – skórování těchto odpovědí viz příloha 2. Jinak zde vcelku není co dodat.

III.3.7.2 Otázky zaměřené na pověry (3, 25)

3: *Říká se, že rozbité zrcadlo přináší neštěstí. Co si o tom myslíte?*

25: *Říká se, že střepy nosí štěstí. Co si o tom myslíte?*

CS₃ = 46; r₃ = 0,47

CS₂₅ = 48; r₂₅ = 0,48

Příklady MM:

„Věřím, že ano.“ (3 i 25)

„Je to pravda.“ (3 i 25)

„Jsem pověřčivá, myslím, že na tom něco bude.“ (3)

„Ano, určitě.“ (25)

„Ne všechny, porcelánové ne, u zrcadlových zatím nebylo spolehlivě prokázáno.“
(25)

Příklady NeMM:

„Nevěřím tomu.“ (3 i 25)

„Nesmysl.“ (3 i 25)

„Nejsem pověřčivá.“ (3 i 25)

„Pokud je to pravda, měl bych manželce rozbit všechno porcelánové a skleněné nádobí? ;-)"

Klady a zápory MM:

V kapitole III.3.4.8 jsme ukázali, že víra v ‚nešťastnou‘ (otázka 3) a ‚šťastnou‘ (otázka 25) pověru spolu úzce souvisí (koho zarmoutí nešťastné střepy ze zrcadla, obvykle bývá potěšen střepy ostatními). Podíváme-li se však na odpovědi podrobněji, zjistíme, že realita je mnohem pestřejší.

výraznější víra v ‚zápornou‘ pověru (– > +): Jedna respondentka například u otázky 3 uvádí: „Jelikož jsem pověřivá, věřím tomu. Dokonce na to upozorňuji i okolí. Kabelková zrcátka opatruji jako oko v hlavě, když nějaké zrcadlo není pevně instalováno, nepřibližuji se k němu (nebo jen velmi opatrně).“ Zdá se tedy, že nešťastná pověra ji poměrně hodně straší. U otázky 25 však dotyčná píše pouze: „Tato pověra se stala omluvou pro mou nešikovnost,“ což zřejmě vypovídá o méně výrazném vlivu ‚šťastné‘ pověry na její psychiku.

Podobně jiná respondentka u nešťastné pověry uvádí: „Je to pověra, ale pokud se mi to stane, mám z toho špatný pocit.“ a u šťastné: „Nevěřím tomu.“

výraznější víra v ‚kladnou‘ pověru (– < +): Naproti tomu jiná respondentka u otázky 3 uvádí „Nevěřím na to.“, kdežto u otázky 25: „Jak kdy.“ Podobně další respondent: „Zrcadel jsem rozbil asi pět a mohu potvrdit, že to není pravda...“ (3) a: „Ne všechny, porcelánové ne...“ (25), což už o MM vypovídá.

Někteří respondenti spontánně zauvažovali o historickém vzniku pověry, jiní o psychologickém mechanismu působení:

„...v minulosti, kdy úsloví vznikalo, byla zrcadla vzácná, a nešikovným rukám, které je rozbíjely, bylo přiřknuto neštěstí pramenící z nešikovnosti.“ (3)

„Zajímavý romantický nesmysl. Možná, že ta pověra vznikla v souvislosti s tím, že před průšvihovými situacemi jsou lidé často ve stresu, nepozorní, a tedy něco rozbijí.“ (3)

„Může to mít psychický vliv a následně i faktický.“ (25)

„Přísluví, snaha zlehčit nepříjemnou událost.“ (25)

III.3.7.3 Otázky zaměřené na zakřiknutí (6, 7, 8)

6. *Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?*
7. *Jak si myslíte, že takové zakřiknutí může fungovat?*
8. *Když řeknete něco, co si přejete, aby se splnilo, ale bojíte se, že by nemuselo – ,zaklepete to‘?*

CS₆ = 137; r₆ = 0,44

CS₇ = 87; r₇ = 0,46

CS₈ = 121; r₈ = 0,49

Příklady MM:

6: „Pořád.“

„Skoro pořád. Vždy zaklepu 3krát na dřevo, jak se to dělává.“

„To ano, neustále, a tak stále něco zat'ukávám.“

7: „Už jen špatnou myšlenkou, hůře pak vyslovenou.“

8: „Ano! Vždy! ...Na dřevo!“

Příklady NeMM:

6: „Ne.“

7: „Nijak.“

„Mám-li potřebu něco vykonat a začnu o tom kecat, zbude mi méně energie na vlastní konání...“

„Když něco zakřiknu, budu sledovat a přehnaně kontrolovat svoje počínání, abych něco nepokazila a budu pod větším tlakem než normálně.“

„Nemyslím si, že funguje zakřiknutí samo o sobě, ale že jde spíše o psychické naladění a očekávání. Toto negativní nastavení může potom nějakým způsobem ovlivňovat jednání a motivaci. Zdá se mi, že vyvolává především strach, a to strach, který nepomáhá něco lépe řešit, ale spíše jednání člověka deformuje.“

8: „Ne.“

„Ne (někdy z legrace).“

„Nikdy vážně, mohu si na to vzpomenout jako žertovnou narážku na tuto iracionalitu.“

V kapitole III.3.4.3 jsme pomocí otázek 7 a 8 statisticky analyzovali vztah magického MYŠLENÍ a CHOVÁNÍ. Ten se ukázal jako statisticky vysoce významný ($p < 0,001$).

Lidé, kteří magicky myslí, se tedy i podle toho chovají. Při bližším pohledu nicméně opět zjišťujeme, že realita je mnohem pestřejší (viz tabulka 10).

Tabulka 10: Vztah POCITŮ, MYŠLENÍ a CHOVÁNÍ ohledně zakřiknutí

6	7	8	počet respondentů
bojím se (2)	věřím (2)	klepu (2)	19
bojím se (2)	věřím (2)	neklepu (0)	2
bojím se (2)	nevěřím (0)	klepu (2)	8
bojím se (2)	nevěřím (0)	neklepu (0)	4
nebojím se (0)	věřím (2)	klepu (2)	0
nebojím se (0)	věřím (2)	neklepu (0)	0
nebojím se (0)	nevěřím (0)	klepu (2)	1
nebojím se (0)	nevěřím (0)	neklepu (0)	10

Dohromady je zde zahrnuto 44 respondentů (60 zbývajících odpovědělo alespoň na jednu z otázek nejednoznačně (1)). Asi nepřekvapí, že nejvíce respondentů odpovědělo ve všech otázkách buď magicky (19) nebo nemagicky (10). Zajímavější jsou ovšem ty odpovědi, kde se 0 a 2 střídaly:

8 respondentů odpovědělo ve stylu: **Bojím se** zakřiknutí a **zaklepávám**, ale **nevěřím**, že existují magické principy, na jejichž základě by zakřiknutí mohlo fungovat.

4 respondenti odpověděli ve stylu: **Bojím se** zakřiknutí, ale **neklepu** a **nevěřím**, že existují magické principy, na jejichž základě by zakřiknutí mohlo fungovat.

2 respondenti odpověděli ve stylu: **Bojím se** zakřiknutí, které **funguje**, ale **nezaklepávám**.

1 respondentka odpověděla: **Nebojím se**, na funkčnost magických mechanismů **nevěřím**, ale **zaklepávám**.

Možná vysvětlení těchto odpovědí diskutujeme v části III.4.2.2.

III.3.7.4 Otázky zaměřené na černou magii (10, 11, 12, 13);

Trojice otázek 11, 12 a 13 se z různých hledisek týká uřknutí, otázka 10 uřknutí netýká a proto ji probereme samostatně.

Soubor otázek **11, 12, 13** je systémově podobný výše rozebírané trojici 6, 7, 8. I on se týká MM z hlediska MYŠLENÍ, POCITŮ a CHOVÁNÍ.

11: Lze někoho uřknout?

12: Bál/a byste se, kdyby Vás někdo uřknul?

13: Co by mohlo proti uřknutí pomoci?

CS₁₁ = 81; r₁₁ = 0,60

CS₁₂ = 84; r₁₂ = 0,57

CS₁₃ = 85; r₁₃ = 0,57

Příklady MM:

11: „Ano.“

„Ano, ale je málo lidí, co to umí.“

„Takové případy jsou známy.“

„Jenom duchovně silná osoba.“

„Nazval bych to ‚očarovat‘, ale oběť k tomu musí sama (byť podvědomě) přispět. Existují různá zaklínadla, takže i ‚uřknout‘ je správně.“

„Věřím, že někteří lidé to mohou dokázat.“

12: „Věřím, že jsem chráněná, takže by mi ublížit nemohl, i kdyby to uměl (což není tak pravděpodobné).“

„Záleží kdo.“

„Ne, věřím na silnější ochranu pozitivních sil a bytostí.“

„Nevím, záleželo by na osobě.“

„Záleží na tom, kdo. A existují ještě i dobré kmotry...“

„Uřknula bych ho zpátky. Místo strachu útok.“ (též 13)

13: „Uřknout zpět.“

„Talisman, bylinky, zařikání.“

„Boží jméno.“

„Modlitba.“

„Jsou na to rituály, které zvyšují ochranu těla.“

„Pokud se mi někdo nelíbí, tak se mu neřádím do očí.“

„To se přece ví. Čisté srdce nejde uřknout. Dobrého člověka nejde zaklít. To jenom čarodějníci mezi sebou se tak šůřej. A my, co tak dobří lidé nejsme, holt nějaké ty posvěcené předměty a důvěra v ně, a tak. Feng šuej.“

„Asi talisman, nějaká věc, která má kouzelnou moc.“

„Česnek.“

„Bílá magie.“

Příklady NeMM:

11: „Ne.“ (též 12)

„Nemyslím.“ (též 12)

„Ano – pověřivého člověka.“

„Když tomu věří ten, kdo je uřknutý.“

„Bohužel ne. Zním několik lidí, které bych rád uřknul.“

„Považuji to za hloupost.“

12: „Ne, opět bych se tomu musel zasmát.“

„Možná – ale spíš proto, že mi ten dotyčný prostě chtěl ublížit, o což by se mohl pokusit i jinak.“

„Ten strach by neplynul z uřknutí, ale z vědomí toho, že mě někdo nemá rád. Je asi přirozené cítit potom pocit ohrožení, protože nevíme, jak silná nenávisť to může být a čeho jiného je onen člověk schopen.“

13: „Nic.“

„Není třeba.“

„Oprostit se od něho, nepřipouštět si ho, věřit sám sobě.“

„Nevěřit v jeho funkci.“

„Návštěva psychiatra.“

„Zdravý rozum.“

Je tedy vidět, že jak MM, tak NeMM respondenti se mohou bát i nebát a mohou, ale nemusejí mít proti uřknutí recept.

V kapitole III.3.4.3 jsme pomocí otázek 11 a 13 statisticky analyzovali vztah magického MYŠLENÍ a CHOVÁNÍ. Stejně jako v případě otázek zaměřených na zakřiknutí, i zde se vztah magického MYŠLENÍ a CHOVÁNÍ ukázal jako statisticky vysoce významný ($p < 0,001$).

V kapitole III.3.4.2 jsme zjišťovali vztah pociťování pohody a MM (pomocí skóre MM v otázce 11 a skóre nepohody vyjádřené v otázce 12) Vztah mezi pohodou a MM se též ukázal jako statisticky vysoce významný ($p = 0,005$). Lidé, kteří v souvislosti s uřknutím myslí magicky, jsou v situaci uřknutí ve větší nepohodě nežli lidé, kteří v této souvislosti magicky nemyslí.

Podívejme se nyní na trojici uřknutí se týkajících otázek podrobněji, se zahrnutím toho, zda respondenti mají či nemají ‚recept‘ proti uřknutí (otázka 13 byla pro tento účel skórována nikoli z hlediska vyjádřeného MM, ale podle vyjádřeného receptu, což není totéž – viz příloha 2). Uvádíme pouze respondenty, kteří se ve všech otázkách vyjádřili jednoznačně (skóre 0 nebo 2).

Tabulka 11: Vztah MM vyjádřeného v POCITECH, MYŠLENÍ a CHOVÁNÍ ohledně uřknutí.

11	12	13	počet respondentů
věřím (2)	bojím se (2)	mám recept (2)	7
věřím (2)	bojím se (2)	nemám recept (0)	0
nevěřím (0)	bojím se (2)	mám recept (2)	3
nevěřím (0)	bojím se (2)	nemám recept (0)	2
věřím (2)	nebojím se (0)	mám recept (2)	7
věřím (2)	nebojím se (0)	nemám recept (0)	0
nevěřím (0)	nebojím se (0)	mám recept (2)	10
nevěřím (0)	nebojím se (0)	nemám recept (0)	17

Dohromady je zde zahrnuto 46 respondentů (58 zbývajících odpovědělo alespoň na jednu z otázek nejednoznačně (1)).

MM:

7 respondentů odpovědělo ve stylu: **věřím a bojím se**, ale **mám recept**;

7 respondentů odpovědělo ve stylu: **věřím**, ale **nebojím se**, neboť **mám recept**;

žádný respondent neodpověděl ve stylu: **věřím**, ale **nebojím se** i když **recept nemám** ani **věřím a bojím se**, ale **recept nemám**

NeMM:

17 respondentů odpovědělo ve stylu: **nevěřím, nebojím se a nemám recept**;

10 respondentů odpovědělo ve stylu: **nevěřím, nebojím se**, ale **recept mám**;

3 respondenti odpověděli ve stylu: **nevěřím**, ale **bojím se**, i když **recept mám**;

2 respondenti odpověděli ve stylu: **nevěřím**, ale **bojím se**, neboť **recept nemám**;

Všichni MM respondenti mají proti magické praxi nějaký recept. Polovina z nich se však navzdory receptu bojí, druhá polovina nikoli.

Z respondentů, kteří MM nevyjádřili, se většina (27) nebojí, a to ani když nemají recept. 5 respondentů však vyjádřilo strach, ačkoli v uřknutí nevěří, tři z těchto respondentů přitom mají recept, dva nikoli.

Vztah magického MYŠLENÍ, CHOVÁNÍ a POCITŮ v souvislosti s uřknutím dále diskutujeme v kapitole III.4.2.3.

Otázka 10 zjišťuje představu respondenta o svých POCITECH v případě, kdyby se stal „obětí“ černé magie:

10. Jak by Vám bylo, kdybyste se dozvěděl/a, že nějaký člověk, který Vás nemá rád, sebral z Vašeho hřebenu vlasy, aby Vám pomocí černé magie ublížil?

CS₁₀ = 77; r₁₀ = 0,61

Příklady MM:

„Pokud by vskutku zašel za mágem, obavy by byly namístě – z vlastní zkušenosti.“

„Záleželo by na tom, kdo by to byl. Určitě existuje člověk, který – kdyby tuto věc udělal – tak by mě to naplnilo velkou nervozitou.“

„Musela bych se duševně obrnit, zkoncentrovat. Věřím, že síla dobra má větší moc než síla zla...“

„Pomocí fotografie funguje černá magie lépe, a tu mi naštěstí nevzal/a.“

„Věřím, že jsem chráněná, takže by mi ublížit nemohl, i kdyby to uměl (což není tak pravděpodobné). Navíc k tomu vlasy nejsou zapotřebí.“

Příklady NeMM:

„Nevěřím na černou magii. Tato skutečnost by mě nechala chladnou.“

„Nijak. Nevěřím tomu, ani jsem to dosud na sobě nepocítila.“

„Nebral bych to vážně.“

„Asi pohrdlivá lítost.“

„Vadilo by mi, že mě někdo až tak nemá rád.“

„Smutno – už jen z toho důvodu, že mě nemá rád a chce mi ublížit.“

„Naštval by mě.“

„Zasmál bych se.“

„Rozveselilo by mě to.“

„Asi bych si o něm myslel, že je blázen.“

„Najde-li tam nějaké, ať si je vezme.“

Jak jsme zjistili v kapitole III.3.4.2, MM signifikantně souvisí s nepohodou pociťovanou v situaci magického ohrožení. Výše uvedené příklady ovšem ilustrují, že i nemagicky uvažující lidé mohou v situaci magického ohrožení zažívat celou škálu pocitů (od smutku a vzteku až po zvýšení nálady). U magicky uvažujících jsou ovšem nepříjemné pocity častější.

Překvapivé byly odpovědi vypovídající o zvýšení nálady – celkem u 17ti (!) respondentů. Až na jednoho, jenž by si připadal důležitější, vypovídali všichni z nich o pobavenosti, smíchu (často uváděno s význam stupňujícími adjektivy: „Upřímně bych se zasmál.“; „Hrozně bych se smál.“) Dva respondenti naznačili, že jejich radost vyplývá ze zjištění hlouposti nepřítele.

III.3.7.5 Otázky zaměřené na paranormální fenomény (17, 18, 20, 21, 22, 23)

Z paranormálních fenoménů jsme zahrnuli předvídání budoucnosti, telepatii, telekinezi a spiritismus. Na předvídání budoucnosti a telepatii jsou přitom zaměřeny vždy dvě otázky, z nichž jedna zkoumá **CHOVÁNÍ**, druhá **MYŠLENÍ** respondenta v dané souvislosti. Tyto dvě otázky budou probrány společně.

Otázky týkající se **předpovídání budoucnosti**:

17: Kdyby se tady teď objevila kartářka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste? Proč?

18: Co si myslíte o Nostradamově proroctví?

CS₁₇ = 73; r₁₇ = 0,47

CS₁₈ = 94; r₁₈ = 0,41

Příklady MM:

17: „Ano; chtěla bych vědět něco o sobě a co bude...“

„Ano, u kartářky jsem byla už několikrát – u paní Kludské. Bylo to překvapivé. Může to fungovat například tak, že se napojí na naše myšlenky, intuici, zkušenost a tak dál.“

„Nesouhlasila bych. Dobrou kartářku aby člověk pohledal se svícem a určitě nechodí a nerozdává svůj um na ulici. Kdybych ale měla příležitost setkání s kvalitní kartářkou, nechala bych si vyložit. I za peníze. Taky se musí žít.“

„Ne. Já nechci vědět, co se stane.“

„Nesouhlasila, nechci vidět do budoucnosti, chci se nechat překvapit, co mi život přinese, nemusím vědět, že mě za dva týdny přejede auto.“

„Ne. Mám již více zkušeností s nezkušenými kartáři. Mohu si vyložit tarot sama. Mám i jiné metody zkoumání skutečnosti a hledání odpovědí.“

18: „Je pravdivé.“

„Určitě se to jednou stane. Doufám, že se toho nedožiju.“
„Uznávám starozákonní proroky a tudíž věřím, že jsou lidé nadaní tímto darem.“
„Proroctví nesrozumitelné, ale mnohé se přesně splnilo.“
„Je možné, že informace ‚lítají‘ kolem nás a záleží na vnímavosti a schopnosti dešifrovat je.“
„...Myslím, že je možné pro určité lidi ‚vidět‘ věci, které ostatní nevidí nebo nejsou schopni vnímat, ale vysvětlení jejich představ a jejich umístění do pravých okolností, doby a podobně může být velmi zavádějící.“

Příklady NeMM:

- 17:** „Ne, mám pocit, že je to ztráta času.“
„S největší pravděpodobností ne, kdyby hodně naléhala, tak bych ji nechal, ať si řekne co chce. Nepřikládám tomu význam, ať mi řekne cokoli dobrého nebo špatného. Nemám důvod se tomu bránit, nemám důvod to vyhledávat. Není to pro mě ani to zmiňované placebo.“
„Jen kdybych se hodně nudil...“
„Ano, budu zvědav na festival univerzálních prohlášení.“
„Souhlasil bych, byla by to legrace. Zejména by se mi líbilo, kdyby to byla krásná kartářka.“
„Souhlasila, nad kartami můžu snáze zrekapitulovat svůj život, a nemusí to doslova souhlasit s tím, co mi kartářka řekne – uvědomím si třeba, co vím jen já.“
- 18:** „Nesmysl.“
„Poézie.“
„Četl jsem to, je to úplná blbost.“
„Na proroctví nevěřím.“
„Ať se řekne sebevětší hloupost, svoje místo si to v průběhu let najde. Navíc Nostradamus nemluvil kdejakou hloupost a tak má tu šanci větší. Děje se opakují, jak nás učí dějiny, takže jeho proroctví je spojeno víc s jeho všeobecným přehledem a nadhledem než s nadpřirozenými schopnostmi.“

„Neznám. Ale proroci obecně dokázali vypořádat obecné zákonitosti dějinného vývoje platné v různých epochách a kulturách.“
„Nic v něm není jasné. Výklad výroku se vždy dá přizpůsobit dané situaci.“
„...člověk s jistou dávkou znalostí a inteligencí ... může vyřknout proroctví. (je to proroctví, když tvrdím, že až tohle dopíšu, tak půjdu do skříně a dám si něco sladkého? :-))“
„Lepší je Prognostický ústav.“

Uvedené odpovědi na otázku 17 ukazují, že jak MM, tak NeMM lidé mohou a nemusejí mít zájem o služby kartářky. U MM lidí se projevuje buď touha poznat budoucnost nebo strach z takového poznání. U NeMM lidí je kladná odpověď způsobena nejčastěji zvědavostí (podle některých vyjádření po tom, jak je kartářka odhadne, cosi jako ‚projekční test osobnosti‘), naopak zápornou odpověď NeMM respondenti zdůvodňovali nejčastěji jako ‚ztrátu času‘, ‚nezájem‘ a pochopitelně ‚nevíru ve schopnosti kartářek‘. Celkově na nás magické výpovědi působily jako vyhraněnější (častější jasné ano či jasné ne), kdežto NeMM to bylo v mnoha případech víceméně jedno (diskuse viz III.4.2.4).

Ohledně otázky 18 lze obecně říci, že MM lidé věří v proroctví, NeMM nikoli. Ovšem ne všichni NeMM Nostradamovo proroctví či prorokování obecně odmítli. Vysvětlují je však buď vystižením obecných zákonitostí historického vývoje nebo nejasností textu, který se dá vykládat mnoha různými způsoby. Naproti tomu MM lidé povětšinou mechanismus prorokování nevysvětlují – a když, tak ve stylu ‚informací, létajících kolem nás‘.

Na poslední výpovědi v příkladech MM je pak hezky vidět, jak je možné použít logický argument k podpoře MM (viz kapitoly II.1.1 a II.1.2.2). Stejný logický argument, jaký NeMM respondentům pomáhá vysvětlit zdání platnosti proroctví (nejasnost a různé výklady textu), může sloužit i pro podporu MM: respondentka vysvětluje, že se může zdát, že se proroctví mýlí – není to ovšem dáno tím, že by prorok neměl schopnost ‚vidět věci, které ostatní nevidí‘, ale proto, že je jeho předpověď mylně interpretována. Chyba zde není v logické operaci, ale v chybném postulátu (respondentka staví svou úvahu na předpokladu, že prorok vidí do budoucnosti. Tento předpoklad není podroben kritické úvaze, slouží jako axiom).

Zajímavé je též porovnání odpovědí v otázkách 17 a 18. Odpovědi svědčící pro MM se v první uvedené otázce vyskytovaly o něco méně (CS 73:94). Tuto skutečnost ovšem není možné jednoznačně interpretovat, uvedené otázky se totiž liší ve více ohledech (CHOVÁNÍ versus MYŠLENÍ, „obyčejná“ kartářka versus „velký prorok“...).

Otázky týkající se **telepatie**:

20: Máte osobní zkušenost s telepatii?

21: Na jakém principu si myslíte, že může telepatie fungovat?

CS₂₀ = 74; r₂₀ = 0,45

CS₂₁ = 120; r₂₁ = 0,52

Příklady MM:

20: „Ano.“

„Ano, s maminkou mi funguje bezpečně. I s některými kamarády (kamarádkami) se na dálku shodneme.“

„Mám, několikrát potvrzenou.“

„Malinké.“

„Ne. Ale připouštím, že může existovat.“

21: Vzhledem k vysokému CS otázky 21 (z otázek zaměřených přímo na MYŠLENÍ nejvyšší), jsme se pokusili o bližší analýzu principů, které respondenti používali k vysvětlení funkčnosti telepatie. V příkladech MM z tohoto důvodu uvádíme všechny odpovědi, které byly v této otázce označeny jako čistě magické (2). Rozdělili jsme je do čtyř skupin (empirická vysvětlení; vysvětlení využívající fyzikální pojmy; vysvětlení využívající transcendentální pojmy; definice kruhem a jiné nevysvětlující či nezařaditelné principy).

EMPIRICKÁ VYSVĚTLENÍ (jediná odpověď)

„Neumím si to vysvětlit, prostě funguje.“

VYSVĚTLENÍ VYUŽÍVAJÍCÍ FYZIKÁLNÍ POJMY (20 odpovědí)

„Přenos **energie**.“

„Lidské energie.“

„Energie mozku.“

„Energetický přenos. Myšlenka je energie.“

„Výměna bioenergie, možná?“

„Jedna moje spolužačka je čarodějnice. Bioenergie.“

„Způsoby přenosu energie, které lidé znají, mohou být jen zlomkem toho, co je možné.“

„Přenos myšlenek může vyvolávat nějaká vnitřní energie lidí. Známa či neznáma.“

„Na určitém druhu vlnového přenosu respektive energie, kterou lidstvo dosud neodhalilo.“

„**Vlnění**.“

„Rčení: ‚O kom se mluví, nedaleko bývá.‘ je podle mých zkušeností pravdivé.

Člověk vysílá vlny (nebo má několik takzvaných těl kolem sebe) a dostane-li se do pole ‚přijímač‘, podvědomě se o tomto člověku začne mluvit.“

„Na nějakých vlnách.“

„Soustředěná myšlenka vytvoří nějaké vlnění? Nevím.“

„Pokud je mi známo, tak tento princip není jasný ani lidem, kteří telepatii ovládají.

Snad je to něco jako **rádiové vlny**.“

„Snad nějaký druh **elektromagnetického vlnění**, nevím.“

„Tak jako delfini se dorozumívají pomocí **frekvence**, je možný i tento přenos mezi jedinci.“

„Na základě nějakého **silového pole**.“

„Spojení buněk několika mozků do **sítě** podobné té **počítačové**.“

„Já si myslím, že by to mohlo teoreticky být na principu kvantové provázanosti mozkových stavů, které tvoří **kvantovou koherenci**, podobně jako je Jungův princip synchronicity. Z hlediska vědy jde o těžko rozhodnutelný problém.“

„**Laser**?“

VYSVĚTLENÍ VYUŽÍVAJÍCÍ TRANSCENDENTÁLNÍ POJMY (8 odpovědí)

„Napojení živých bytostí na **jiné úrovni reality**.“

„**Síla duchovního stavu myslí**.“

„**Nadvědomí?** A zkušenosti?“

„**Síla myšlenky**, vztah mezi lidmi.“

„Na síle myšlenek, využití větší kapacity mozku, než je obvyklé.“

„Nejen může, ona funguje. Konkrétně pak například na **principu otevřené duchovní skutečnosti**. Všechno – i myšlenky, jsou v duchovním světě všem přístupné...“

„Třeba naše těla jsou jen hardwarový interface s omezenou komunikační rychlostí a telepatie jest výměna informací napřímo, ve **vyšším světě**.“

„Věci, které spolu byly dříve v kontaktu se ovlivňují i nadále.“ (viz magický ‚zákon náказы‘ – kapitola II.2.4)

DEFINICE KRUHEM A JINÉ NEVYSVĚTLUJÍCÍ ČI NEZAŘADITELNÉ PRINCIPY (9 odpovědí)

„Na přenosu myšlenek.“ (velmi podobně 3 respondenti)

„Je to jednoduché. Když jsem v pohodě, tak můžu vnímat daleko více věcí, například čist myšlenky lidí.“

„Princip je komplexní a složitý, zde není dostatek místa pro vysvětlení, asi by to chtělo doktorskou práci.“

„Myslím, že může fungovat a že nemusíme všemu rozumět.“

„Myslím si, že z pozice současného stupně poznání to není možné popsat. Nemáme na to ty správné ‚vědecké metody‘.“

„Šestý smysl? Spíše něco abstraktního.“

„Nevím. Informační pole? Kolektivní vědomí?“

Příklady NeMM:

20: „Ne.“

„Ano, u duševně nemocných.“

„Telepatie neexistuje. Kdyby existovala, tak by mě krásné ženy na setkání fackovaly.“

21: „Na žádném.“

„Nefunguje.“ (nejčastější NeMM odpověď)

„Na **halucinačních** prožitcích.“

„**Obelhávání**, trik.“

„Sugesce.“

„Je to **náhoda**.“

„Silné vnímání, **citlivost** vjemů z okolí...“

„Čistě **statistickém**. Když se dva lidé dobře znají, tak je nenulová pravděpodobnost, že v podobném okamžiku myslí na podobné věci.“
(podobně ještě další respondent).

„Telepatie jakožto přenos myšlenek podle mého nefunguje. Něco jiného je sdílení myšlenek, to se může stát náhodně, častěji ale existuje u lidí, kteří se dobře znají: moji rodiče jsou spolu od 14ti let a často myslí na stejnou věc, nebo jeden něco řekne a druhý – ‚ted’ jsem na to myslel‘.“

Z porovnání hrubých skóre obou položek je patrné, že probandi vyjadřovali MM daleko více, byli-li dotázáni na princip telepatie nežli na osobní zkušenost s ní. Tomu odpovídá i 18 respondentů, jejichž skóre v těchto otázkách byla 0;2. Zdá se, že víra v telepatii je podmínkou zkušenosti s ní, ovšem nikoli podmínkou dostačující. Jak si však vysvětlit skutečnost, že dva respondenti skórovali 2;0? Jak je možné, že někdo, kdo má osobní zkušenost s telepatii, nevěří v její existenci? Abychom mohli uvažovat o odpovědi na tuto otázku, podívejme se na odpovědi obou respondentů na otázku 21: Jeden telepatii vysvětluje jako ‚náhodu‘; druhý jako ‚velikou citlivost k vjemům z okolí‘. Domníváme se tedy, že zdánlivě se vylučující odpovědi těchto respondentů mohou být dány tím, že oba chápou telepatii jako pouhé sdílení myšlenek či vcítění se do druhého, což je vysvětlitelné náhodou či empatií – tedy nemagicky. Podobně vysvětlovali telepatii i ti NeMM respondenti, kteří s ní nemají osobní zkušenost. Dále se pak u nich objevila vysvětlení na základě halucinačních prožitků a obelhávání okolí.

Za zajímavé považujeme, že až na jednoho MM respondenta, který uvedl čistě empirické zdůvodnění, všichni ostatní MM respondenti uvedli nějaké teoretické vysvětlení, nejčastěji na základě pojmů vypůjčených z fyziky. Někteří přitom měli poměrně promyšlenou představu (‚princip kvantové provázanosti mozkových stavů, které tvoří kvantovou koherenci‘, jiní ‚stříleli od boku‘: ‚Laser?‘; ‚...nějaké vlnění‘). **Celkově** je ovšem možné říci, že jak ‚fyzikální‘, tak transcendentální **magická vysvětlení** jsou značně **vágní**. Někdo přitom považuje **princip** telepatie **jednoduchý** (‚Je to jednoduché...‘), jiný za **velmi složitý** (‚Princip je komplexní a složitý‘).

Poměrně časté byly otazníky či slůvka ‚nevím‘; ‚možná‘; ‚snad‘ – tedy vyjádření nejistoty v interpretaci jevu.

Otázka zaměřená na **telekinezi**:

23: Někteří lidé údajně dokáží pohybovat předměty pouze silou své vůle. Jaký je na to Váš názor?

CS₂₃ =120; r₂₃ =0,52

Příklady MM:

„Věřím tomu.“

„Je to možné.“

„Slyšel jsem o tom a věřím tomu. Nebyl jsem svědkem.“

„Je to možné, ale neviděla jsem to.“

„Jsou to mimořádné případy a věřím, že to tak je. Jak to funguje, nevím.“

„Asi to funguje, ale princip neznám.“

„Jsou věci, které prostě nikdo nevysvětlí a nemusí to být pouze trik.“

„Telekineze – víme, že to funguje, ale ne jak – další meta pro fyziky.“

„Je to možné. Jde o transformaci energie.“

„Bioenergie, věřím na nějaké vlny, které může člověk vysílat.“

„Jsou jiní než já, možná disponují silnější energií. Umí ji použít jinak než ostatní.“

„Mohou se vyskytnout jedinci s mimořádnou silou psychiky.“

„Snad princip: když si něco moc přeji, splní se to.“

„Silou vůle se určitě dokáže sousta téměř neuvěřitelných věcí.“

„Ano, je to možné, silou vůle.“

„Taky bych to rád dokázal. Jsem na dobré cestě.“

Příklady NeMM:

„Nedokáží.“

„Nevěřím tomu.“

„Není to pravda.“

„Podvod.“

„Není to pravda (pokud tedy vůle neuvede v činnost nejprve své tělo).“

„Ještě jsem nikoho takového neviděl a nevěřím, že to jde.“

Hrubý skór otázky je stejně vysoký jako u telepatii zkoumající položky 21: tedy poměrně vysoký.

Někteří se v této otázce MM se opírali o empirii – ovšem pouze zprostředkovanou: ‚slyšel jsem o tom‘. Nikdo se nevyjádřil ve smyslu, že by sám něco takového ovládal ani že by někoho takového znal či telekinezi ‚na vlastní oči viděl‘. Pouze jeden respondent ‚je na dobré cestě‘. I bez osobní zkušenosti však řada respondentů v telekinezi věří. Tam, kde uvádějí principy, jedná se buď o **energii** (7 respondentů), či o **sílu psychiky/vůle/myšlenky** (3 respondenti). Jeden respondent hovoří přímo o **splnění přání**.

Otázka týkající se **spiritismu**:

22: *Myslíte si, že je možné dorozumívat se s mrtvými?*

CS₂₂ = 68; r₂₂ = 0,53

Příklady MM:

„Ano.“

„Ano, z vlastní zkušenosti.“

„Ano. Když můj děda zemřel, byla jsem na dovolené v Řecku. Přišel se se mnou do snu rozloučit.“

„Ano, ale ne za každých podmínek.“

„Asi ano, ale já s nimi nemluví.“

„Ano, ale nikdy bych to nezkusila.“

„Ano, pokud to byl blízký člověk, jinak ne.“

„Ne, ale je možné, že se po smrti ještě jednou ukáží.“

„Na komunikaci s duchy – vyvolávání duchů – nevěřím. Na ‚přečtení posledních myšlenek‘ vyslaných umírajícím, ano.“

„Snad až po smrti – ale zdeptalo by mě, kdybych byla přesvědčená, že vůbec žádná taková možnost není...“

Příklady NeMM:

„Ne.“ (zdaleka nejčastější odpověď)

„Ne!!“

„Nevěřím tomu.“

„Ne (aspoň doufám). To by bylo příliš silné kafe.“

„Asi ne, ale bylo by to hezké.“

„...Kdo je mrtvý, žije ve svých myšlenkách (odkaz, vzpomínky jiných), se kterými lze polemizovat. Často někdo polemizuje s Heideggerem.“

„Jestliže jsme zemřelého dobře znali, pravděpodobně jsme znali i jeho názory či myšlenkové procesy. I po jeho smrti proto můžeme nahlížet různé události jeho očima a tímto způsobem se ho ‚zeptat‘ na názor. V tomto smyslu je možné se s mrtvými dorozumívat.“

V této otázce projevovali respondenti MM poměrně málo. Ti, kteří projevili MM, se zpravidla domnívali, že se s mrtvými dorozumívat lze. Někteří dokonce uvedli, že s tím mají zkušenost. Časté byly odpovědi sice připouštějící tuto možnost, ale s nějakým omezením.

Ti respondenti, kteří v této otázce MM neprojevili, zpravidla uváděli, že s mrtvými se dorozumívat nelze. Občas zmiňovali možnost komunikovat s odkazem zemřelého (jeho dílo, znalost jeho myšlenkových postupů blízkým člověkem...).

Co do pocitů, odpovědi MM i NeMM vyjadřovaly celou škálu: od zděšení z takovéto (byť pouze fiktivní) možnosti až po příjemnost takovéto představy.

III.3.7.6 Otázky zaměřené na magické zákony (2, 5)

V kapitole II.2.4 jsme na základě literatury popsali dva základní magické zákony, zákon podobnosti a zákon náказы. Na první z nich se v našem dotazníku zaměřuje otázka 2, na druhý otázka 5.

2: *Myslíte si, že věci, které si jsou podobné, sdílejí základní vlastnosti?*

5: *Myslíte si, že věci, které spolu byly jednou v kontaktu, jsou určitým způsobem už navždy v kontaktu a mohou se dále ovlivňovat?*

CS₂ = 48; r₂ = 0,02

CS₅ = 56; r₅ = 0,45

Příklady MM:

2: „Ano.“ (zdaleka nejčastější odpověď)

„V podstatě ano. Nikdy jsem nad tím takto nepřemýšlela, ale obecně v úvahách s tímto počítám.“

„U neživých věcí ano. U lidí to už neplatí (vzhled, chování, podoba).“

5: „Ano.“

„Zákon karmy.“

„Ano, patrně záleží na hloubce kontaktu.“

„Ano a ne. Domnívám se, že u jedné věci zůstane UKAZATEL na druhou věc, a díky tomuto ukazateli lze druhou věc ovlivňovat, nakolik může mágoва vůle měnit vzdálený objekt.“

„Moje dosavadní zkušenost mi říká, že všechny ‚věci‘ jsou spolu stále v kontaktu ať už přímo nebo nepřímo a tak si také myslím, že se neustále ovlivňují. Tento systém je ale natolik složitý, že všechny jeho vnitřní vztahy nemůžou být člověkem, který má určitá omezení, poznány. A to i z toho důvodu, že ve chvíli, kdy jsou tyto vztahy poznány, stávají se něčím jiným. Je to vlastně nekonečný proces poznávání.“

„Nevím jak věci, ale lidé určitě. Asi ano, asi i věci. Pokud to nejsou věci průmyslové výroby a mají duši.“

Příklady NeMM:

2: „Ne.“ (zdaleka nejčastější odpověď)

„Myslím, že to nemusí platit absolutně.“

„Ne, zdání klame.“

„Nemusí to platit.“

„Věci jsou si podobné, protože sdílejí některé vlastnosti, nicméně obecně shoda v jedněch vlastnostech neimplikuje shodu v jiných.“

„Otázka je dost obecně formulovaná. Myslím si, že někdy ano, někdy ne.“

„No, třeba kytara se podobá pádlu, ale na pádlo si nezahlajete. Naproti tomu igelitový pytlík je zcela nepodobný japonské ozdobné váze, avšak oba tyto předměty dokáží zadržet tekutinu.“

„Ze zkušeností vím, že ne. Na první zamyšlení však tak zbrkle leckdy usuzují.“

„Zní to logicky, ale nemusí to platit vždy.“

5: „Ne.“ (zdaleka nejčastější odpověď)

„Takhle to nejde říct, je to moc kategorické.“

„Zajímavý romantický nesmysl, pokud se týče věcí. Může to platit o některých kontaktech mezi lidmi.“

„Asi spíš ne – nemyslím, že věci mají paměť. U lidí a zvířat by to mohlo částečně být.“

Zákon podobnosti:

Otázka 2 s testem jako jediná položka nekorelovala. Možné důvody diskutujeme v části III.4.3.

Zákon náказы:

Korelace otázky 5 s testem se ukázala jako statisticky vysoce významná ($p < 0,001$). Magicky myslící lidé se tedy častěji domnívají, že věci, které spolu byly v kontaktu, jsou spolu jistým způsobem již navždy v kontaktu a mohou se ovlivňovat. Vědecky myslící lidé si to myslí méně často: a to i když experimenty kvantové fyziky ukazují, že například foton se chová, jakoby se ‚dozvěděl‘ o našem měření na jiném fotonu – ať je od něj jakkoli daleko. Jedná se přitom o vědu, i když formálně taková situace odpovídá definici magického zákona náказы. To může způsobovat jistou komplikaci ve skórování této otázky (viz příloha 2). Nicméně ‚věci‘, o nichž hovoří naše otázka, se vztahují na objekty makrosvěta (světa naší každodenní zkušenosti) a tudíž se nebudeme kvantovými jevy dále zabývat.

III.3.7.7 Otázky zaměřené na víru v propracované nauky (4, 15, 16, 19)

Otázka 4 je zaměřena na numerologii, 15 a 16 na homeopatii (první z hlediska CHOVÁNÍ, druhá MYŠLENÍ), otázka 19 se týká astrologie.

Otázka zaměřená na **numerologii**:

4: Považujete některá čísla za ‚šťastnější‘ než jiná?

CS₄ = 110; r₄ = 0,43

Příklady MM:

„Ano.“

„Samozřejmě, to vykládá již kabala.“

„Ano, určitě. Šťastná čísla jsou 3, 4, 31, 9, 10.“

„Ano. Číslo 14 je pro mě ‚šťastné‘ – přináší mi pohodu. Kolega má zase za šťastné číslo 234 – zejména ze studentských let.“

„Jsou rozhodně čísla milejší: 2, 3, 6, 7, 12 – symboly úplnosti.“

„Asi ano, opět je to ale spojené s vlastními zážitky, takže neuznávám všeobecně šťastné číslo 7, mám jiné.“

„Ano, ale jen subjektivně. Není to například 7 nebo že bych měla neoblíbenou 13.“

„Ty, které jsou uprostřed dané řady čísel.“

„Nepovažuji, i když některá čísla mám radši.“

„Nejšťastnější číslo je e, docela šťastná jsou malá prvočísla, trojúhelníková čísla a mnohá další.“

„Ano. Číslo 5 považuji za šťastnější než číslo 41387677816993132581766821,3 což je minimálně tím, že 5 na nás může mluvit, kdežto to druhé (vidá!) ne.“

Příklady NeMM:

„Ne.“ (zdaleka nejčastější odpověď)

„Nejsem pověřivá.“

„Ne, neboť moje vlastní zkušenost to ani v nejmenším nepotvrzuje.“

Respondenti, kteří v této otázce projevili MM, někdy i přímo uvedli čísla, která pro ně jsou šťastná. Většinou se přitom distancovali od ‚všeobecně šťastných‘ čísel a uváděli ‚svá vlastní‘. Často uváděli, že čísla nepovažují za ‚šťastnější‘, ale že jsou ‚milejší‘, ‚oblíbenější‘, ‚sympatičtější‘, či že je prostě ‚mají raději‘. (viz diskuze v kapitole III.4.2.5) Sofistikovaně působí v této otázce magické myšlení matematicky vzdělaných lidí: viz poslední dvě odpovědi v příkladech MM.

Otázky zaměřené na **homeopatii**:

15: Užil/a jste někdy v životě homeopatický lék? Kolik Vám bylo?

16: Myslíte si, že homeopatické léky fungují? Jak si to vysvětlujete?

CS₁₅ = 101; r₁₅ = 0,37

CS₁₆ = 110; r₁₆ = 0,52

Příklady MM:

15: „Ano, 40.“

„Ano, stále.“

„Ano, užila a není to placebo. Bylo mi asi 22.“

„Bioinformační přípravky užívám dle potřeby cca 8 let.“

„Ano, vždy když jsem nastydlá.“

„Ano – oscillocoscinum. Asi 46 – 47 let.“

„Ano, docela nedávno. I je předepisuju.“

16: „Fungují a nevím jak.“

„Prostě je to tak – asi jako že letadlo létá.“

„Mohou. Připouštím, že nějakým způsobem, který neznám.“

„Ano. Jsou věci, které jsou schopny fungovat, i když pro to stále ještě nemáme vysvětlení. Věda a její omezené možnosti jednoduše nemohou vysvětlit vše.“

Jsou stále ještě věci ‚mezi nebem a zemí‘, které existují nezávisle na našem mínění či výzkumu.“

„Ano – spojení s přírodou.“

„Ano – teorie kvantové homeopatie.“

„Ovlivňují nastavení – harmonii v organismu a organismus se vyléčí samovolně.“

„...na bázi psychosokastické souvztažnosti, která se stále podceňuje.“

Příklady NeMM:

15: „Ne.“ (zdaleka nejčastější odpověď)

„Neužil.“

„Ne, nevěřím na homeopatii.“

16: „Ne – absence účinné látky.“

„Myslím si, že homeopatie je šaškárna, o její nefunkčnosti jsem přesvědčená.“

„Ano, placebo efekt.“

„Nemyslím, že fungují léky, ale důvěra v jejich léčebný účinek.“

„Myslím, že může fungovat na principu věř a víra tvá tě uzdraví.“

MM lidé odpovídali v otázce 16 dvěma způsoby: buď uvedli, že homeopatie funguje, ale vysvětlení neznají / nedají se (současnou) vědou vysvětlit, nebo uvedli (většinou velmi neurčité) vysvětlení. Nemagicky odpovídající lidé buď účinnost homeopatik popřeli, nebo ji omezili na placebo či efekt víry v uzdravení.

Otázka zaměřená na astrologii:

19: Co si myslíte o astrologii?

CS₁₉ = 118; r₁₉ = 0,66

Příklady MM:

„Funguje.“

„Věřím v sílu vesmíru.“

„Věda. Vyžaduje dlouhé studium a bohatou praxi, aby byl astrolog úspěšný.“

„Určitě se dá s její pomocí vyčíst spousta věcí, té docela věřím.“

„...Vždyť je to tak jasné, ty hvězdy na černém podkladě. To trkne každého, pokud nehledí jen před sebe či do země.“

„Astrologií se zabývám ...astrolog může zjistit zajímavé věci. Nevěřím však na předpovědi v médiích, které jsou příliš obecné a mnohdy naprosto vymyšlené.“

„Je to obor, který mě velice zajímá, ba co víc, nadmíru mě fascinuje. Věřím, že postavení hvězd a planet může mít vliv na lidskou bytost (na její povahu a charakter). Denním zábavným horoskopům nevěřím – беру je s rezervou.“

„V poslední době mě zaujalo, že ascendent je daleko důležitější charakteristika nežli poloha Slunce. Ne zcela rozumím systému domů.“

Příklady NeMM:

„Nefunguje.“

„Nesmysl.“

„Myslím si, že to nefunguje, ale je to dobrý byznys.“

„Nevěřím na stanovení osudu či povahy člověka podle postavení hvězd (planet) v okamžiku jeho zrození.“

„Astrologové se strefují a pletou stejně často jako ostatní populace. O úspěších mluví květnatě a neúspěchy zamlčují.“

Magicky se vyjadřující respondenti vyjádřili své přesvědčení o funkčnosti astrologie. Často se však přitom distancovali od horoskopů v médiích, zdůrazňovali složitost astrologie a nutnost odborného provedení. Do podstaty funkčnosti se v této otázce pouštěli pouze nemagicky odpovídající lidé: ‚funkčnost‘ horoskopů vysvětlovali obecnými charakteristikami, které ‚sedí na každého‘, vlivem ročních období na člověka v raných stádiích vývoje či zdůrazňováním náhodných úspěchů a zamlčováním neúspěchů astrologie. Magicky myslící se spokojili se ‚sílu vesmíru‘ či ‚vědeckostí‘ astrologie.

III.3.7.8 Duchovně zaměřená otázka (24)

24: *Některé filosofické systémy považují duši za nesmrtelnou. Jaký je na to Váš názor?*

CS₂₄ = 109; r₂₄ = 0,37

Příklady MM:

„Souhlasím.“

„Ztotožňuji se s ním.“

„Věřím v posmrtný život.“

„Shodný s křesťanským filosofickým systémem.“

„Souhlasím s tím, i když o tom nemám jasnou představu.“

„ANO – duše je nesmrtelná, pouze cestuje z těla do těla“

„Duše přece není tělo, tak proč ne?“

„No samo, že je. Vždyť je to přece duše.“

„Věřím, že po smrti žije duše dál mezi ostatními dušemi. Mé přesvědčení vychází z knih Moodyho a z osobní zkušenosti mého dědečka, který se po stadiu klinické smrti probral a vyprávěl o světle a o tom, jak se setkal s mrtvými příbuznými...“

„Tak to je složitější. Nevím, jestli ‚duše‘, ale určitě ‚duch‘, který vzešel z podstaty vesmíru. Ten je nesmrtelný.“

„Jde o to, co chápat jako duši. Část vědomí je v jistém pohledu našeho chápání nesmrtelná. Má svůj vývoj, který je delší než jeden náš běžný život.“

Příklady NeMM:

„Nemyslím si to.“

„Nevěřím tomu.“

„Duše je vlastností těla, zaniká s jeho dezintegrací.“

„Duši jsem také neviděl.“

Přesto, že otázky 22 a 24 jsou zařazeny do dvou různých skupin (paranormání fenomény a duchovní zaměření), obě se jistým způsobem týkají posmrtného života. Vyšší skóre v otázce 24 je podle nás pochopitelný: víra v posmrtný život ‚duše‘ je

podmínkou pro víru v dorozumívání se s mrtvými. Zajímavé ovšem je, že dvě respondentky odpovídaly na otázky 22 a 24 opačně: tedy 2;0. V odpovědi na otázku 22 uvedly obě prostě ‚Ano.‘ a těžko se tedy dobrat toho, jak je takový rozpor možný. Napadá nás, že mohly mít na mysli odkaz mrtvého v jeho díle či fiktivní rozhovor se zemřelým blízkým člověkem, v jehož rámci lze přemýšlet o tom, ‚co by asi v určité souvislosti řekl, kdyby tady byl‘. Kdyby se byly respondentky rozepsaly v tomto stylu, byla by jejich odpověď hodnocena jako nemagická, prosté ano ale skórujeme jako MM (viz příloha 2).

Zajímavý je rozdíl v emočním prožívání možnosti existence jevů zmíněných v obou otázkách. Zatímco u možnosti komunikace s mrtvými vyjádřilo několik respondentů strach až zděšení z takovéto možnosti, u víry v posmrtný život se respondenti vyjadřovali prakticky jednoznačně ve stylu, že víra v to, že smrtí život nekončí, je velmi povzbudivá: ‚Chci věřit, že tyto systémy jsou pravdivé, neboť je to velmi povzbuzující.‘; ‚Je hezké tomu věřit.‘; ‚Doufám, že tomu tak je.‘; ‚Každý by byl asi rád, kdyby jeho duše byla nesmrtelnou.‘; ‚Byla bych ráda, kdyby tomu tak bylo...‘....

III.3.7.9 Otázky zaměřené na zvládací strategie (9, 14, 26).

9: Máte nějaký rituál, který vám pomáhá dosáhnout úspěchu? Jaký rituál to je?

CS₉ = 61; r₉ = 0,32

Příklady MM:

‚Mám na řetízku slona s chobotem pro štěstí.‘

‚Rituál ve slova smyslu nemám, ale nevyjdu na zkoušku bez talismanů.‘

‚Silně na to myslím, nebo talisman.‘

‚...Například energetické rituály vysílání myšlenek a přání.‘

‚Mytí rukou pomáhá (ověřeno); usměrnění mysli taky (s umytýma rukama lépe).‘

‚Nic specifického, může pomoci intenzivní myšlenka, zaklepání a podobně.‘

„Nevím, asi ne. Možná se snažím smlouvat, říkám si, že když se povede tohle, tak udělám tamto, nebo když někomu pomůžu, tak mě bude mít osud rád.“

„Modlit se, a to jednou větou: buď na vše vůle Tvá.“

„Nemohu se s ním svěřit, přestal by účinkovat.“

„Ano. Tajné. Stejně je pokaždé (trochu) jiný. Rituály pomáhají soustředění.“

Příklady NeMM:

„Ne.“ (zdaleka nejčastější odpověď)

„Žádný – spoléhám na své schopnosti.“

„Tvrdá práce.“

„Že by poctivé učení? :-)“

„Rituál nemám, ale když za něčím jdu, tak tvrdě, možná i někomu ublížím.“

„Považuji-li za úspěch být zdravá, spokojená, mít vyrovnanou mysl, mít v pořádku potomka, pak tohle všechno dosahuji hlavně svým ‚spořádaným‘ životem. Myslím tím práci na sobě: fyzické cvičení, vzdělávání se, pozitivní myšlení, vztah s přáteli a podobně.“

Zmíněné magické, štěstí přivolávající praktiky můžeme shrnout do následujících skupin:

– **fyzické** (talismany): 3 respondenti;

– **činnostní** (mytí) : 4 respondenti;

– **myšlenkové**: u 4 respondentů intenzivní myšlenky a přání, u dvou modlitba.

Poměrně často respondenti jmenovali praktiky, které mohou působit i fakticky: fyziologickou či psychickou cestou: „Kafe, cigaro, kafe, cigaro, kafe cigaro, a tak až do rána.“; „Relaxační cvičení.“; „Pouštím si oblíbenou hudbu, která mě zkoncentruje a naplní.“; „Sebedůvěra, postavit se ráno před zrcadlo a říci si, to zvládneš, máš na to.“). Tyto odpovědi byly většinou hodnoceny číslem 1: nebylo jasné, zda respondentům jde více o složku rituálu či čistě o fyziologický efekt.

Objevila se zde ještě jedna zajímavá skutečnost ohledně MM: účinnost magické praktiky údajně zvyšuje tajemství. V tomto duchu se u této otázky vyjádřili celkem čtyři respondenti.

14: Měl/a jste někdy v životě talisman? Kolik vám bylo?

CS₁₄ = 95, r₁₄ = 0,51

Příklady MM:

„Talismany mám po celý život, od lidí, na kterých mi záleží. Poslední jsem dostala asi ve 21 letech.“

„0 – 27 (dosud) A bylo jich mnoho.“

„Ano – 46 let.“

„Dodnes ho nosím při sobě a budu v tom pokračovat.“

„Ano – mám průběžně tyto ‚předměty síly‘.“

„Mám křížek po milované tetě!“

„Mám v práci na stole.“

„Nepamatuji se na první talisman. Každý krystal je v zásadě talismanem. Otázka chce více specifikovat.“

„Vždy jsem si chtěla nějaký talisman ‚pořídit‘, ale dosud jsem nenalezla k těmto účelům nic vhodného...“

Příklady NeMM:

„Ne.“

„Nikdy.“

„Nevzpomínám si, myslím, že ne.“

„Vyloženě talisman ne. Měla jsem několik oblíbených maličkostí, s nimiž bych se nerada loučila – jako například prstýnek s kamenem asi ve 14 letech, který se mi líbil – ale nadpřirozenou moc jsem mu nepřikládala.“

„Talisman v pravém slova smyslu, tedy věc, kterou bych si s sebou nosila a věřila, že přináší štěstí, jsem nikdy neměla.“

Někteří lidé, kteří v této otázce projevili MM, uvedli přímo, jaký talisman mají či kde. Zmíněny byly přívěšky, plyšáci, kaštiny, krystaly, dopisy... Někdo uvedl důležitou situaci, při níž mu měl talisman pomoci (maturita, operace...). Někdo zmínil pozitivní vztah (lásku, úctu) k osobě, od níž talisman (amulet / ‚předmět síly‘)

pochází. Zaujala nás poslední uvedená odpověď – bylo by zajímavé zeptat se dotyčné osoby, jaké vlastnosti by vhodný talisman měl mít.

Respondenti, kteří MM neprojeví, někdy hovořili o předmětech označujících příslušnost k nějaké skupině, o předmětech upomínkových či prostě oblíbených. Nepřikládají jim však žádnou magickou moc.

26: Co Vám pomáhá v těžkých chvílích? (Napište prosím vše, na co si dokážete vzpomenout.)

CS₂₆ = 37; r₂₆ = 0,22

Příklady MM:

„Modlitba.“

„Talismany, máma, táta, celá rodina, přítel, kamarádky, ale nejvíc si vždy musím pomoci sama.“

„Komunikace s blízkými lidmi, intenzivní myšlenka, prosba, modlitba, ‚zaklepání‘ a podobně. Nemám žádný univerzální recept, nic neodmítám.“

„Pokud vynechám tradiční věci jako: přítel, děti, maminka, kocour... Tak například cvičení podle tarotu, tak zvané energetické cvičení. Příklad: představujete si na alfa hladinách, že to dopadne dobře a pokud se vám to podaří silně prožít, minimálně se vám na chvíli uleví, možná i ovlivníte budoucnost.“

„Modlitba – jakýsi rozhovor s Bohem o tom, že mne má rád a proto jistě nedopustí, aby to špatně dopadlo; víra v to, že vždy vše, co vypadalo strašně, dopadlo nakonec dobře, a že to jistě bude i tento případ; mluvení s bližními a kamarády (telefonát, osobně...); fyzický kontakt (objetí) od bližního či kamaráda; fyzická aktivita, činnost odpoutávající pozornost; pláč, případně křik.“

„Modlitba. Rozpomenout se sám na sebe. Duchovní rozhovor. Počkat, až to přejde.“

„Víra v Boha, opora a pomoc blízkých.“

„Spánek, kamarádi, kniha, alkohol, pláč, Bůh.“

Příklady NeMM:

„Kafe, cigáro, chlast, přítelkyně, Kristián, spánek.“

- „Káva, alkohol, sport, tanec, manželka, dcera.“
- „Spánek, cukr, blízký člověk“
- „Procházka se psem v přírodě.“
- „Vzpomínka na jiné těžké chvíle, které pominuly.“
- „Duševní i fyzický záprah při neřešitelné těžké situaci, řešení při řešitelné.
Odreagování sportem, cestou před řešením.
- „Nemívám těžké chvíle, ale mohl by mi pomoci sport, hudba, hra.“
- „Pozitivní myšlenky na lidi, které mám ráda a na okamžiky, které mám ráda. Z lidí – rodiče, babička, Honza, Evule. Z okamžiků – vypěstovaný citrón v dětství, badminton s babičkou, ztracení se v lese, velká láska obou mých rodičů, kterou mi dali, začátky vztahu s H., když vidím jak Evule Honzu miluje... je toho hodně ... společné výlety s H. a s H. a E.“
- „Popovídat si o tom, co se stalo. Někdy slzy a samota. Občas taky smích a společnost. Práce. Časový odstup.“
- „Zážitky z mládí, hezké chvíle.“
- „Já sám. Říkám si: potřebuješ-li pomocnou ruku, hledej ji na konci svého ramene.“
- „Víra v sebe, přátelé, rodina, příroda, sport.“

Tato otázka nebyla zaměřena přímo na MM. Přesto se v ní mohlo projevit a u některých respondentů i projevilo. Mezi magickými odpověďmi se zdaleka nejčastěji vyskytovala nějaká forma náboženské víry (Bůh, modlitba, víra...) – o jejíž magičnosti lze samozřejmě diskutovat (viz II.2 a příloha 2).

Někdo zmínil talisman, někdo ‚zaklepaní‘ či výklad karet – vcelku lze ale říci, že kromě náboženské víry se MM v této otázce projevilo jen velmi málo. Většina lidí, kteří v této otázce projevili MM, uvedla i řadu jiných než magických způsobů, které jim v těžkých chvílích pomáhají. Za důležitou považujeme i skutečnost, na jakém místě mezi ostatními odpověďmi byla magická odpověď uvedena: zatímco u někoho je například Bůh na prvním místě, u jiného je uveden až za rodinou a další respondent zmiňuje před Bohem i alkohol.

Z nemagických pomocníků byli zmíněni hlavně blízcí lidé (někdy konkrétněji jako vztah, objetí, rozhovory...), ale i samota, víra v sebe sama, příroda, sport, procházky, knihy, práce, racionální úvaha, vzpomínky, pláč i smích, káva, alkohol, a různá další odreagování či posilnění.

III.4 Diskuse

III.4.1 Diskuse k metodologii

III.4.1.1 Dotazník

V kapitole III.1.1 uvádíme, proč jsme se rozhodli pro konstrukci vlastního dotazníku. Uvědomujeme si, že použití některého již existujícího dotazníku by bylo v mnohém jednodušší. Jednak ale žádný z existujících dotazníků, které se MM věnují, nebyl standardizován na české populaci a pak ani MIS, ani PBS nepodchycují MM tak, jak jsme si představovali. V průběhu sběru a zpracovávání dat jsme si uvědomili, že ani námi vytvořený ND není dokonalý: neobsahuje proporčně vyvážené subškály, které by se věnovaly jednotlivým kategoriím magického myšlení; některé otázky nejsou respondentům zcela jasné.

Též název dotazníku není zcela vyhovující. Důvod, z jakého jsme se rozhodli pro ‚Názorový dotazník‘, jsme uvedli v kapitole III.1.3 Uvědomujeme si však též jeho nedostatky: například to, že přemýšlivějším respondentům může po pár otázkách přijít zpětně název dotazníku jako příliš obecný a tudíž ne zcela odpovídající. Též pokud bychom chtěli uvažovat o standardizaci dotazníku a jeho publikaci, mohl by být takto obecný název na škodu: sám o sobě totiž nic neříká. V odborné literatuře je zvykem nazývat dotazníky co nejpřílehlavějšími názvy (i když pak někdy v praxi dochází k maskování zaměření testu například tím, že testový arch nese pouze zkratku názvu).

Pořadí otázek jsme již diskutovali v kapitole III.1.4 a jejich stručné skórování v kapitole III.1.5 a podrobné skórování v příloze 2. Tuto přílohu pokládáme za důležitou, neboť na správnosti skórování závisí reliabilita celého dotazníku.

Dotazník se ukázal jako vysoce reliabilní. V průběhu dalšího výzkumu bychom rádi ověřili jeho validitu (například porovnáním výsledků probandů s výsledky v MIS či PBS).

III.4.1.2 Výzkumný vzorek

Respondenti byli vybíráni metodou sněhové koule. Proč jsme se rozhodli pro tento způsob, uvádíme v kapitole III.1.6. Jsme si vědomi nevýhod tohoto přístupu (těžko

definovatelný vzorek, možnost subjektivního zkreslení), domníváme se však, že při zvážení našich možností se jednalo o nejlepší řešení.

III.4.1.3 Pojetí studie

S odstupem času si uvědomujeme, že naše studie je pouze mapující. Všechny typy a důsledky MM, načrtnuté v teoretické části, nebyly dostatečně testovány. Dílem je to způsobeno tím, že komplexnější studie by pro nás byla „příliš velkým soustem“, dílem si uvědomujeme, že jsme mohli jinak zvolit otázky do dotazníku: například tak, abychom prozkoumali menší část spektra magického myšlení, zato ovšem do větší hloubky.

Mohli jsme se také pokusit o sestavení dotazníku, který by obsahoval větší počet konkrétnějších otázek s uzavřenou volbou odpovědí. V takovém případě bychom se však ochudili o množství zajímavých výpovědí, zkušeností a názorů respondentů, které nám pomohly se v tématu MM lépe zorientovat a poskytly širší základnu pro případný další výzkum.

III.4.2 Kategorie MM

III.4.2.1 Pověřčivost

Náš dotazník ukázal, že pověry jsou z našich kategorií nejméně frekventovaným magickým myšlením: jen 22,5 % respondentů v ně věří.

Do ND jsme zahrnuli dvě otázky na pověry: jednu na pověru „šťastnou“ (střepey pro štěstí), druhou na pověru „nešťastnou“ (rozbité zrcadlo). Odpovědi na obě otázky spolu vysoce korelovaly, z čehož jsme usoudili, že kdo věří na „šťastné“ pověry, věří nejspíše i na „nešťastné“ (kapitola III.3.4.8). Existují však i lidé, u nichž toto pravidlo neplatí: dva respondenti z našeho souboru vykazali víru v kladnou pověru, aniž by věřili v zápornou a čtyři naopak. **Některé** lidi tedy, zdá se, může trápit **nepříjemný pocit** pramenící z MM, **ale dobrý** pocit se v analogické situaci **nedostaví**. **Naopak jiní**, zdá se, **dokážou profitovat** z MM, **aniž by se jím trápili**. To je podle našeho názoru velmi významné zjištění, které by rozhodně stálo za to podrobit dalšímu zkoumání: které osobnostní vlastnosti nebo zkušenosti nám pomáhají brát si z MM to dobré a nenechat se ničit tím špatným?

Rádi bychom v dalším výzkumu zahrnuli více pověr ‚šťastných‘ i ‚nešťastných‘ a zároveň se zabývali závažností jevu, jehož se pověra týká: například pověra o nešťastném pátku 13. (jeden den) oproti pověrám týkajícím se životních událostí (svateb, narození dítěte a podobně).

III.4.2.2 Zakřiknutí

Na rozdíl od kategorie pověr tvořily představy týkající se zakřiknutí mezi našimi respondenty nejfrekventovanější kategorii MM. Magické myšlení v souvislosti se zakřiknutím projevila více než polovina respondentů.

V souladu s naším očekáváním se ukázalo, že respondenti, kteří věří na možnost zakřiknutí, mají také většinou špatné pocity, ‚zakřiknou-li‘ něco, a častěji ‚zaklepávají‘. Přesto se však vyskytli lidé, u nichž se MYŠLENÍ, POCITY a CHOVÁNÍ respondenta v souvislosti se zakřiknutím rozbíhalo. To nám přišlo zajímavé.

8 respondentů odpovědělo ve stylu: **Bojím se zakřiknutí a zaklepávám**, ale **nevěřím**, že existují magické principy, na jejichž základě by zakřiknutí mohlo fungovat. Za pravděpodobné vysvětlení tohoto způsobu uvažování považujeme efekt **DOMINANCE MM VE SFÉŘE POCITŮ**: lidé racionálně vědí, že to tak není, ale špatné pocity zůstávají.

4 respondenti odpověděli ve stylu: **Bojím se zakřiknutí, ale neklepu a nevěřím**, že existují magické principy, na jejichž základě by zakřiknutí mohlo fungovat. Domníváme se, že i zde se uplatňuje dominance MM ve sféře POCITŮ, i když zřejmě s menší intenzitou než v předchozím případě, neboť neovlivní chování respondenta.

2 respondenti odpověděli ve stylu: **Bojím se zakřiknutí, v které věřím, ale nezaklepávám**. Zde je možno uvažovat o snaze vyhnout se na behaviorální rovině ovlivnění MM. Podobně cvičí terapeuté v rámci KBT obsedantně-kompulzivní pacienty nepodléhat magickým myšlenkám (Praško a kol., 2003). Kromě tohoto mechanismu se zde však objevují i jiné: jeden z nich naznačila jedna z ‚2;2;0‘ respondentek odpovědí na otázku 12: „Neříkám to nahlas, ale v hloubi duše ano.“ Je tedy možné, že se jedná o **SNAHU UTAJIT MM PŘED OSTATNÍMI**.

1 respondentka odpověděla: **Nebojím se**, na funkčnost magických mechanismů **nevěřím**, ale **zaklepávám**. Zde by se mohl uplatňovat mechanismus ‚OPATRNOSTI

NIKDY NEZBÝVÁ', ale těžko v konkrétním případě říci: dotyčná respondentka své odpovědi nerozvinula.

V části III.3.3 jsme uvedli, že nejvíce projevilo MM v souvislosti se zakřiknutím u POCITŮ, o něco méně respondentů uvedlo, že se podle toho CHOVAJÍ. Veliký skok pak následoval u samotného MYŠLENÍ v této souvislosti. Zdá se, jako by racionální argumenty (VM) v souvislosti se zakřiknutím mohly fungovat v oblasti myšlení, aniž by ovlivnily oblast pocitů či chování). Naopak jediné, co není možné, je v moc zakřiknutí věřit a přitom zůstat klidný. POCITY (emoce) se nám tedy jeví jako neoddělitelné od MM.

III.4.2.3 Černá magie

V souvislosti s černou magií projevilo MM kolem 40 % respondentů.

Zjistili jsme, že MM signifikantně souvisí s nepohodou pociťovanou v situaci magického ohrožení (III.3.4.2). Příklady uvedené v části III.3.7.4 ovšem ilustrují, že i nemagicky uvažující lidé mohou v situaci magického ohrožení zažívat celou škálu pocitů (od strachu až po klid a dokonce i zvýšení nálady). U magicky uvažujících jsou ovšem nepříjemné pocity častější.

U trojice otázek zaměřených na uřknutí jsme se stejně jako u otázek na zakřiknutí věnovali rozdílům v MYŠLENÍ, POCITECH a CHOVÁNÍ respondentů. Nějakým způsobem nekonzistentní odpovědi zde projevilo 22 respondentů (viz též III.3.7.4) Souhrnně se přitom dá říci, že **všichni MM respondenti mají proti magické praxi nějaký recept. Polovina z nich se však navzdory receptu bojí, druhá polovina nikoli.**

Z respondentů, kteří MM nevyjádřili, se většina (27) nebojí, a to ani když nemají recept. 5 respondentů však vyjádřilo strach, ačkoli v uřknutí nevěří, tři z těchto respondentů přitom mají recept, dva nikoli. Můžeme zde tedy konstatovat, že v situaci magického ohrožení černou magií jsou na tom lépe ti, kteří v této souvislosti MM neprojevují.

Otázkou zůstává, proč se někteří respondenti, kteří na uřknutí nevěří, bojí. Domníváme se opět, že se zde může uplatňovat efekt potlačení MM myšlením vědeckým, který se projeví na úrovni MYŠLENÍ, ovšem není již schopen zasáhnout na

úrovni POCITŮ – již zmiňovaná dominance MM ve sféře POCITŮ. Je zde ovšem též možné, že za strachem z urknutí může u těchto lidí stát i čistě logická úvaha, že člověk, který je chce urknout, se může pokusit ublížit jim i jinak.

III.4.2.4 Paranormální jevy

Proroctví

Víru v možnosti proroctví projevilo zhruba 40 % respondentů.

Na první pohled by se mohlo zdát, že o služby kartářky budou mít zájem pouze ti, kteří věří v její schopnosti předvídání budoucnosti. Ukázalo se však, že zájem o výklad karet není magičností myšlení respondenta jednoznačně určen. U MM lidí může převážít strach z poznání budoucnosti, který způsobí, že si karty raději vyložit nenechají. Naopak NeMM lidé mohou, třeba čistě ze zvědavosti, s nabídkou kartářky souhlasit. Někdy též sice nevěří ve výpověď karet, ale věří v psychodiagnostické schopnosti kartářky. Celkově na nás **magické výpovědi** působily jako **vyhraněnější** (častější jasné ano či jasné ne), kdežto nemagicky myslícím to bylo v mnoha případech víceméně jedno. I zde se domníváme, že se jedná o důsledek silnějšího vlivu MM ve sféře emocí.

V platnost Nostradamova proroctví obecně více věří MM lidé. Ovšem ne všichni NeMM Nostradamovo proroctví či prorokování obecně odmítají. Vysvětlují je však buď vystižením obecných zákonitostí historického vývoje nebo nejasností textu, který se dá vykládat mnoha různými způsoby. Naproti tomu MM lidé povětšinou mechanismus prorokování nevysvětlují – a když, tak ve stylu ‚informací, létajících kolem nás‘...

Telepatie

Respondenti daleko častěji projevovali MM, byli-li dotázáni na princip telepatie nežli na osobní zkušenost s ní (36 % ku 58 %). Zdá se, že **víra** v telepatii je **podmínkou zkušenosti** s ní, ovšem nikoli podmínkou dostačující. Není ovšem vyloučeno, že někteří nemagicky myslící lidé uvedou vlastní zkušenost s telepatii. U nás se tak stalo u dvou respondentů. Jeden z nich přitom telepatii vysvětluje jako ‚náhodu‘; druhý jako ‚velikou citlivost k vjemům z okolí‘. Domníváme se tedy, že zde není rozpor: tito respondenti neudávají zkušenost s něčím, v co nevěří. Považují ovšem telepatii za náhodu či empatii – v jejich chápání tedy na telepatii není nic magického.

Magické odpovědi na otázku 21 jsme rozdělili do čtyř skupin (empirická vysvětlení; vysvětlení využívající fyzikální pojmy; vysvětlení využívající transcendentální pojmy; definice kruhem a jiné nevysvětlující či nezařaditelné principy). Za zajímavé považujeme, že až na jednoho respondenta, který uvedl čistě empirické zdůvodnění, všichni ostatní, kteří vyjádřili MM v souvislosti s telepatí, uvedli nějaké principiální vysvětlení, nejčastěji na základě pojmů vypůjčených z fyziky. Někteří přitom měli poměrně promyšlenou představu: „princip kvantové provázanosti mozkových stavů, které tvoří kvantovou koherenci“, jiní „stříleli od boku“: „Laser?“; „...nějaké vlnění?“ Celkově ovšem konstatujeme, že jak „fyzikální“, tak transcendentální **magická vysvětlení** telepatie jsou značně **vágní**.

Telekineze

Víra v telekinezi byla jednou z nejčastějších forem MM. Projevilo ji stejné množství respondentů, jako víru v telepatii (58 %). To je poměrně překvapivé, neboť pohybování/nepohybování předmětu je jaksi „více vidět“ než přenos myšlenek, protože bychom předpokládali, že případná víra v telekinezi je lehčeji vyvratitelná. Možná je to vysvětlitelné tím, že otázka 23 se na rozdíl od otázky 21 neptala přímo na principy, a kritické myšlení tak nebylo srovnatelně stimulováno.

Někteří uváděli empirii – ovšem pouze zprostředkovanou: „slyšel jsem o tom“. Nikdo se nevyjádřil ve smyslu, že by sám něco takového ovládal ani že by někoho takového znal, uměl či „na vlastní oči viděl“. Pouze jeden respondent „je na dobré cestě“. I bez osobní zkušenosti však většina respondentů v telekinezi věří. Tam, kde uvádějí principy, jedná se buď o energii, či o sílu psychiky/vůle/myšlenky. Jeden respondent hovoří přímo o splnění přání.

Spiritismus

Dle očekávání projevilo MM v této souvislosti relativně méně respondentů nežli u většiny jiných otázek (33 %). A i ti, kteří tuto možnost připouštěli, zmiňovali určitá omezení. Někteří přitom argumentovali vlastní zkušeností.

Ti respondenti, kteří v této otázce MM neprojevili, zpravidla uváděli, že s mrtvými se dorozumívat nelze. Občas uváděli možnost komunikovat s odkazem zemřelého (jeho dílo, znalost jeho myšlenkových postupů blízkým člověkem...).

Zajímavé nám připadaly pocity respondentů v souvislosti se spiritismem. **Jak MM, tak i NeMM** vyjadřovali celou škálu pocitů: **od zděšení** z takovéto (byť pouze fiktivní) možnosti **až po příjemnost**.

III.4.2.5 Nauky

Numerologie

V numerologii věří více než polovina našich respondentů. Často uváděli, že čísla nepovažují za „šťastnější“, ale že jsou jim „milejší“ či „sympatičtější“, mají je „oblíbenější“ nebo je prostě „mají raději“. Pozadí těchto odpovědí by bylo možné vysvětlit i estetickými důvody (někomu se třeba může líbit nebo naopak nelíbit tvar určité číslovky). Taková odpověď by tedy nebyla magická. Domníváme se ovšem, že v takovém případě by respondenti volili spíše výrazy „hezčí“, „pěknější“, „více se mi líbí“ nežli uvedená slova. Proto byly odpovědi „milejší“, „sympatičtější“ či „oblíbenější“ skórovány jako magické.

Zajímavé nám přišlo, že ti MM lidé, kteří přímo uvedli svá šťastná čísla, se většinou distancovali od „všeobecně šťastných“ čísel a zdůrazňovali, že mají „**svá vlastní**“. Čím to tedy je, že často slyšíme o šťastných sedmičkách a nešťastných třináctkách? (V USA údajně nemají hotely pokoje s číslem 13 a ani v letadlech žádné sedadlo toto číslo nenese.) Na tuto otázku neumíme odpovědět. Napadá nás ovšem, že ti, kteří se ztotožňují se „všeobecně šťastnými“ čísly, nepovažovali za nutné toto zdůraznit. Další možností by mohl být výběr respondentů: dle mého subjektivního dojmu se jedná převážně o osobnosti „neplynoucí s davem“. Je tedy možné, že právě tato vlastnost způsobila, že i v rámci MM projevují častěji jistou originalitu.

Homeopatie

Též v homeopatii věří více než polovina našich respondentů. Vysvětlení přitom buď **neznají** / současná věda je nezná, nebo uvedli (většinou velmi **neurčité**) vysvětlení.

Astrologie

Víru v astrologii vyjádřilo ještě více respondentů nežli u numerologie či homeopatie. Magicky se vyjadřující respondenti věří v astrologii, ovšem často se distancují od horoskopů v médiích, zdůrazňují složitost astrologie a nutnost odborného provedení.

Do podstaty funkčnosti astrologie se pouštěli **pouze nemagicky odpovídající** lidé: ‚funkčnost‘ horoskopů vysvětlovali obecnými charakteristikami, které ‚sedí na každého‘, vlivem ročních období na člověka v raných stádiích vývoje či zdůrazňováním náhodných úspěchů a zamlčováním neúspěchů astrologie. Magicky myslící se spokojili se ‚silou vesmíru‘ či ‚vědeckostí‘ astrologie.

Diskuse k otázkám zaměřeným na zvládací strategie, k otázce zaměřené na výchovu a k duchovně zaměřené otázce jsou přímo v části III.3.7.

III.4.3 Vztah výsledků k teorii

Následující teoretické koncepty nebyly přímo testovány. Příklady odpovědí respondentů zde slouží jako nástin toho, že dané mechanismy mají k MM vztah.

- V kapitole II.1.1 jsme uvedli, že MM nezahrnuje pouze myšlenkové operace a zmínili jsme možnost jeho vzniku na základě chybného postulátu.
- Dále jsme v kapitole II.2 zmiňovali přesvědčení o existenci magických sil, představu, že ‚vše souvisí se vším‘, existenci magických symbolů a magických zákonů.
- V kapitole II.5.2 jsme zmínili, že se k magickému myšlení uchylujeme zejména ve chvíli, kdy ‚jde o hodně‘.
- V závěru teoretické části (II.8) jsme se zajímali o souvislosti MM s estetikou a morálkou.

Nyní se k jednotlivým bodům vracíme, abychom na základě sebraných odpovědí ilustrovali jejich vztah k MM. Vztah magického a vědeckého myšlení jakož i souvislost MM s osobnostními charakteristikami, věkem a pohodou probíráme v samostatných kapitolách.

Chybný postulát

Například v odpovědích na otázku 19 vyjadřovali někteří respondenti přesvědčení, že postavení planet v okamžiku zrození ovlivňuje povahu a osud člověka. U 16. položky dotazníku pak zase byla část respondentů přesvědčena, že homeopatika obsahují účinné látky v dostatečném množství. MM těchto lidí tedy nutně vycházelo již z magického předpokladu a nemuselo být nutně vázáno přímo na myšlenkový proces.

Nutno však dodat, že též prvotní předpoklady, postuláty a přesvědčení vznikají myšlenkovým procesem, čímž se kruh uzavírá (dále se tomuto tématu věnujeme v IV.2).

Síly

Respondenti ve svých magických odpovědích zmiňovali různé síly: někdy takové, které věda nezná, jindy síly vědě známé, ovšem přenesené do kontextu, v němž se příčinně neuplatňují.

Nejvíce se vysvětlení pomocí všelikých sil a energií objevovala u telepatie, ale též u jiných paranormálních jevů a magických nauk. Někdy se jednalo o koncept *vis vitalis*: respondenti hovořili o ‚síle vesmíru‘; síle přírody; síle dobra, jindy šlo o různé neurčité energie: ‚energie mozku‘; ‚lidské energie‘; ‚bioenergie‘; ‚vlnění‘; ‚elektromagnetické pole‘; ‚síla duchovního stavu mysli‘; ‚síla myšlenky‘ (to už je podobné symbolům – viz dále v této kapitole).

Vše souvisí se vším

I tato představa se v odpovědích respondentů v různých formách objevovala buď vyjádřená přímo, nebo ve formě podobných chytlavých frází: ‚na každém šprochu pravdy trochu‘; ‚nic není nemožné‘.

Symboly

Magické symboly se u magických odpovědí objevovaly poměrně často.

věci: bohatou ilustraci magických věcí (talismanů, přívěšků pro štěstí) přinesly otázky 14 a 26.

slova: zejména v otázkách zaměřených na zakřiknutí se objevovaly představy, že pouhým vyslovením něčeho (nikoli tedy reakcí osoby, která je slyšela) je možné měnit běh událostí.

myšlenky: nejvíce se představy o magickém působení myšlenek či přání projevovaly v odpovědích na otázku 11, dále pak u odpovědí na otázky 10, 13, 23.

akce: různé magické rituály byly vzpomínány zejména v odpovědích na otázku 9, ale i v dalších (8, 13, 26).

Magické zákony

Korelace na zákon náказы zaměřené otázky 5 s testem se ukázala jako statisticky vysoce významná. Naopak otázka 2, explicitně zaměřená na zákon podobnosti, s testem jako jediná položka nekorelovala. Proč tomu tak je, nevíme. Považujeme to ovšem za velmi zajímavý a dokonce zásadní fakt, neboť se jedná o jeden ze dvou magických Frazerem (1949) formulovaných zákonů, které literatura týkající se MM považuje téměř za základ MM. Též mezi našimi odpověďmi se našly takové, které platnost tohoto zákona naznačují. Například odpověď respondenta v otázce 10: „Pomocí fotografie funguje černá magie lépe, a tu mi naštěstí nevzal/a,“ je dokonce naznačena dominance zákona podobnosti než zákona náказы. Přesto celková data jednoznačně hypotézu magického zákona podobnosti nepodporují.

Zpochybňují naše data platnost tohoto magického zákona? To si netroufáme říci. Domníváme se, že se může jednat o nestejně chápání podobnosti. Je možné, že vědecktější myslící respondenti chápou podobnost principiálněji nežli lidé, kteří ve vědeckém myšlení nevynikají. Takto chápaná podobnost skutečně může přímo podmiňovat shodu v základních vlastnostech. Svou roli může hrát též nepochopení otázky (i když pouze dva respondenti se explicitně vyjádřili, jako že otázce nerozumí).

Domníváme se, že by bylo záhodno se zákonu podobnosti věnovat podrobněji. Pro další výzkum navrhuje, aby se testové otázky neptaly na tento zákon přímo, jako tomu bylo v našem ND, ale opisně: například ve stylu: „Domníváte se, že je červené víno dobré na červené krvinky? Proč?“

Důležitost

V kapitole II.5.2 jsme zmínili, že se k magickému myšlení uchylujeme zejména ve chvíli, kdy ‚jde o hodně‘. Žádná z otázek nebyla zaměřena přímo na zjišťování vztahu MM a důležitosti jevu, nicméně přesto respondenti v mnoha odpovědích ukázali, že magické myšlení, chování i pocity přicházejí spíše tehdy, jedná-li se o něco důležitého:

- „Občas, u důležitých věcí.“ (6)
- „Vždy, když konstatuji (pronesu, vyřknu) něco, na čem mi záleží (i o blízkých a kamarádech), co chci, aby šťastně skončilo, aby se povedlo.“ (6)
- „Není to pravidlem, ale pokud je to opravdu důležité, tak někdy ano.“ (8)

- „Záleží na důležitosti věci, ale když mluvíme o zdraví, tak to ‚zaklepu‘ téměř vždy.“ (8)
 - „Ano – při operaci v 52 letech.“ (14)
 - „...když je úplně nejhůř, prosím boha o pomoc (i když v Boha nevěřím).“ (26)
- V celém souboru 2704 odpovědí jsme naproti tomu nenalezli jedinou, která by hovořila o opaku: MM omezujícím se na nedůležité jevy.

Estetika

Na vztah estetiky a MM nebyla primárně zaměřena žádná otázka a proto jsme ji neprobírali mezi výsledky. Přesto však se estetika v odpovědích tu a tam objevila a inspirovala nás k přemýšlení a dalším pátrání. Jako příklad komplexnějšího propojení MM a estetiky uvedeme představu jednoho z respondentů. Tento muž, teoretický fyzik, který se zajímá o magii, v soukromém rozhovoru řekl: „Co se týče astrologie, nevěřím v kauzální souvislost. Přesto tu ale určitý vztah je – říkal bych tomu estetika. Vycházející Mars například žádnou katastrofu nezpůsobí. Přesto však můžeme předpokládat, že se při vycházejícím Marsu stane cosi hrozného – on totiž s katastrofou prostě ‚ladí‘.“

Nedomníváme se, že fyzikální síly podléhají tomu, co považujeme za krásné (i když je samozřejmě otázka, zda zde nějaká souvislost nemůže existovat: evoluční psycholog by mohl uvažovat o kauzalitě opačného směru). Nejednalo-li by se ovšem o přírodní katastrofu (ve smyslu výbuchu sopky, zemětřesení či přivalových dešťů), ale o katastrofu způsobenou člověkem (například teroristický útok), je možné, že zde ona ‚estetická‘ souvislost skutečně ‚zafunguje‘. I zde ovšem nefunguje magie *per se*, ale na základě psychologicky vysvětlitelných mechanismů, v jejichž rámci je zahrnuto i estetické vnímání člověka.

Morálka

Též na vztah morálky a MM nebyla primárně zaměřena žádná otázka a proto jsme ji neprobírali mezi výsledky. V odpovědích se ovšem souvislost morálky s MM objevovala a tento vztah se jevil jako dosti podstatný.

Respondenti často zmiňovali **princip** jakési ‚vyšší spravedlnosti‘:

- „...Čisté srdce nejde uřknout. Dobrého člověka nejde zaklít...“

- „Často někoho proklejeme, pokud se onen člověk dopustil velkého bezpráví, po delší době se mu to vrátí.“
- „...Věřím, že síla dobra má větší moc než síla zla...“
- „Věřím, že proti černé magii existuje obrana, zlo lze odvrátit a pak se obvykle vrátí k tomu, kdo jej vyvolal.“ ...

III.4.4 MM versus VM

Provázanost MM a VM:

Magické a vědecké myšlení se často prolínají. Uvedme jako příklad odpověď jedné respondentky:

- „Různě. Většina věcí vyžaduje skrytost, je to jako odhalit klíčící rostlince kořeny. [MM] No a pokud se o něčem přímo mluví, někdo vám to může vyfouknout, schválně zablokovat nebo tak. [VM] A když se něco moc plánuje, může se někdo zaleknout toho, jak ostře to najednou uvidí a neudělat to pak. [VM] Nebo příliš vyvstanou negativa, která by se třeba ani neuplatnila, ale takhle zaktivují strach. Možností je spousta.“ (7)

Není věřit jako věřit

Domníváme se, že víra v magické fenomény není na bázi ano nebo ne. Na základě odpovědí respondentů zastáváme názor, že se jedná o škálu, kontinuum:

- „Myslím, že tomu věřím.“ (24)
 - „Málo tomu věřím, ale nevyloučím.“ (22)
 - „No měl pravdu, to je jisté. Nevím, zda měl jenom štěstí a víceméně se strefil, nebo zda v tom bylo cosi navíc...?“ (18)
 - „Ano, protože po zkušenostech mých blízkých jim věřím (asi).“ (17)
 - „Dávám tomu nepatrnou pravděpodobnost – do 1 %.“ (24)
 - „Já tomu příliš nevěřím.“ (24)
 - „Asi na tom něco bude, přestože je to nemožné.“ (19)
- Nejistota ovšem není vlastní pouze MM, též názory založené na VM jsou ovlivnitelné. Například:
- „Nesouhlasil bych. Nevěřím na to, a bojím se, že bych se dověděl opak.“ (17)

Za obzvláště ilustrativní považujeme rozdíly v jistotě u odpovědí různých respondentů na tutéž otázku:

„Jedině odeřknutí!“ (13)	x	„Mléko?“ (13); „Od-uřknutí?“ (13)
„Určitě se to jednou stane...“ (18)	x	„Že mu to asi vyjde...“ (18)
„Přenos myšlenek.“ (21)	x	„Přenosu myšlenek? (21)
„Ne!!“ (22)	x	„Asi ne...“ (22)

Názor o koexistenci magického a vědeckého vysvětlení téhož jevu v mysli jedince uvádějí též někteří autoři zabývající se magickým myšlením dětí (viz II.3.1).

Dominance MM ve sféře POCITŮ

V kapitolách III.4.2.2 a III.4.2.3 jsme uvedli, že MM je nad VM dominantní ve sféře POCITŮ. To souvisí s výše uvedenou skutečností, že „není věřit jako věřit“: MM nás často ovlivňuje i tehdy, když nám naše VM říká něco jiného. Jedinec přitom může a nemusí mít náhled na rozporuplnost vlastních myšlenek. Následující příklady budiž toho ilustrací.

- „...člověk nikdy neví.“ (8)
- „... automaticky mi naskakuje fráze typu: ‚Třeba na tom něco je‘.“ (6)
- „Podvědomí si to určitě myslí, úvaha to vylučuje.“ (2)
- „V zakřiknutí nevěřím, ale věřím v to, že bych mohl mít iracionální špatný pocit. Iracionalita je přirozenou složkou psychiky.“ (7).
- „...Vedle toho existuje (ve mně, v každém ...) rovina psychiky, která na zakřiknutí jako přímé ovlivnění vnější reality věří, a proto začne reagovat tak, že se na špatnou událost začne připravovat, což má nakonec zcela objektivní efekt.“ (7)

Poslední tři příklady ukazují odpovědi s náhledem na vlastní MM. Respondenti rozdělují vlastní myšlenkové pochody na racionální (jimž věří – identifikují se s nimi) a iracionální (jimž nevěří, nicméně je berou jako svou součást).

Vědecké poznatky MM často modifikují, aniž by ovšem ovlivnily jeho podstatu

Tak například jeden respondent (lékař) uvádí:

- „Pokud nepoužije mou DNA, tak se nic neděje.“ (10)

Využívá tedy své VM v tom, že nemá-li nepřítel DNA, magicky mu neublíží. Za současné úrovně vědy si však nedokážeme představit, jak by mu nepřítel mohl ublížit, získal-li by jeho nukleovou kyselinu.

III.4.5 Osobnostní charakteristiky

V kapitole II.3.4 jsme poukázali na možné souvislosti MM se sugestibilitou, extravertí, neuroticismem, disociativními tendencemi a vnějším místem kontroly jedince. Na tyto charakteristiky si z našich dat netroufáme usuzovat. Při přemítání nad odpověďmi našich respondentů nám však přišly na mysl další dvě vlastnosti, u nichž se domníváme, že by mohly s MM souviset. Potvrzení těchto hypotéz je ovšem záležitostí dalšího výzkumu.

Pokora

Lidem, kteří v magické jevy věří, často nevadí, že si je nedovedou vysvětlit, spoléhají na ‚vyšší síly‘, zdůrazňují omezené schopnosti sebe samých; lidstva a vědy; vzhlízejí k ‚vyšším mocnostem‘.

- „Ano. Jsou věci, které jsou schopny fungovat, i když pro to stále ještě nemáme vysvětlení. Věda a její omezené možnosti jednoduše nemohou vysvětlit vše. Jsou stále ještě věci ‚mezi nebem a zemí‘, které existují nezávisle na našem mínění či výzkumu.“ (16)
- „Nevím. Vím, že neumím vše vysvětlit – na rozdíl od těch, kteří si myslí, že když něco nevysvětlí, neexistuje to.“ (16)
- „...Nevím, jak to funguje, ale to neznamená, že to není.“ (11)
- „Že jsou věci mezi nebem a zemí, které prostě fungují.“ (16)

Otevřenost

- „Proč ne?“ (vícekrát ve více otázkách)
- „Nic není nemožné.“ (11)
- „Něco na tom bude.“ (vícekrát ve více otázkách)
- „Není vyloučeno, že by se dřív nebo později mohla naplnit.“ (18)
- „Kdo ví, třeba to tak může být.“ (18)
- „Nevysmívám se tomu.“ (18)

„Možné je všelico.“ (23)

„Síla vůle je nepřekonatelná.“ (23)

„Nejsem natolik přesvědčen o nemožnosti tohoto jevu, abych to mohl popírat.“ (23)

„Nedokáží si to představit ani vysvětlit. Nicméně to není pro mě důvod zavrhnout existenci tohoto jevu či speciální schopnosti.“ (23)

„Nemáme důkazy, že to tak není.“ (24)

„Nemám protiargument, může to tak být.“ (24)

III.4.6 MM a věk

Souvislost MM a věku a MM a pohody jsou jediné ověřované hypotézy, které v rámci diskuse explicitně probíráme. Ostatní výsledky buď hovoří samy za sebe, nebo jsou diskutovány přímo v rámci výsledků či různých jiných podkapitol diskuse.

V kapitole III.3.4.4 jsme ukázali, že MM nejspíše nezávisí na věku. To ovšem neznamená, že se v průběhu života nemůže ‚náchylnost‘ jedince k MM měnit. Jak jsme zmínili v kapitole II.3.1, badatelé na poli MM i v oblasti vývojové psychologie se jednoznačně shodují v tvrzení, že MM je vlastnější dětem nežli dospělým.

Obecným postupem tedy bude zřejmě jistý odklon od MM v průběhu dospívání.

V souladu s tím uvádí 23letá respondentka: „Jeden čas jsem tomu věřila, dnes už ne.“ (18) a jedna 25letá respondentka: „...Je to otázka vývoje – ještě tak před 7 lety bych o to měla (možná) zájem i za úplatu.“ (17)

Některé dotazníky však naznačují, že dále v životě může nastat i jistý **opětovný příklon** k MM.

44letá respondentka, absolventka technické VŠ například uvádí, že: na ‚Ježíška‘ přestala věřit již ve 3 letech; některá čísla sice zatím nepovažuje za šťastnější než jiná, ale ‚blíží se tomu‘; na sílu rituálů ‚věří čím dál tím víc‘; též ‚čím dál tím víc‘ věří, že lze někoho uřknout; v mládí neměla talisman, nyní ano; Ohledně svého názoru na astrologii uvádí: „To byla poslední věc, které jsem vzdorovala. Ale vlastní zkušenost – odhady známých lidí astrologem – neuvěřitelně správné. U sedmi lidí to už nemůže být náhoda.“ Též ‚začíná věřit‘ tomu, že někteří lidé dokáží za určitých okolností pohybovat předměty pouze silou své vůle. Tato žena si je tedy podle svých odpovědí vědoma posunu vlastního myšlení směrem k víře v magično a zřejmě očekává, že tento posun může postupovat ještě dál – u otázky 22 uvádí: „Tak daleko

ještě nejsem.“ Na konci dotazníku tato respondentka připsala poznámku: „Pokud by někdo takto vyplnil dotazník, před 5 lety bych ho považovala za blázna.“ Těžko říci, co ji ke „konvertování“ k MM vedlo. Uvádí, že před rokem užila homeopatický lék, který (pro ni překvapivě) zafungoval. Možná tedy toto mohlo sehrát svoji roli.

- Těž někteří další respondenti zdá se předvídají jistý příklon k magickým vírám:
- „Nevím. Ale chce se mi věřit na nesmrtelnost duší. Třeba opravdu začnu, až budu cítit blížící se konec.“ (24)
 - „S přibývajícím věkem se k této teorii přibližuji.“ (24)
 - „...Nezavrhuji tyto systémy, ale ještě jsem vnitřně k víře v něco takového nedospěla.“ (24)

III.4.7 MM a pohoda

V kapitole III.3.4.2 jsme ukázali, že MM signifikantně souvisí s nepohodou pocíťovanou v situaci magického ohrožení.

Dále jsme ovšem ukázali, že z tohoto pravidla existují výjimky. Například v III.4.2.2 jsme uvedli, že celkem 12 respondentů se bojí zakřiknutí, aniž by v něj věřili. V části III.4.2.3 jsme pak objevili, že polovina MM respondentů má v rámci svého MM praktiky, které jsou schopny účinně potlačit tenzi v situaci magického ohrožení. Přesto se však ukázalo, že ti, kteří magicky v této souvislosti nemyslí, jsou celkově klidnější.

Zajímavou otázkou pro další výzkum zůstává, zda je možné například potlačovat nepříjemné MM aniž bychom spolu s ním ničili i to MM, které nám pomáhá, jak například píše jedna respondentka: „...Jak úchvatné, že máme z pořekadel a pověr takovou spoustu možností – a smíme si vybrat, které nám vyhovuje,“ a dále viz III.4.2.1.

III.4.8 Další možné souvislosti MM

Vedle mechanismů a souvislostí MM diskutovaných v teoretické části se v odpovědích respondentů objevily i nějaké další, na něž bychom rádi upozornili. Jedná se zejména o vliv společnosti, image vědeckosti, různých podmínek funkčnosti, velkých slov a chytlavých frází.

Společenské vlivy

V kapitole II.3.3 jsme se zabývali vztahem MM a kultury. Vzhledem k literárním pramenům se zde jednalo více o etnologická srovnání různých kultur, nikoli však o vztah jedince a jeho okolí. A právě tyto společenské souvislosti MM se projevíly v odpovědích respondentů.

Domníváme se, že jistá míra a určitý způsob MM je v naší populaci normou. Některé odpovědi přitom naznačují, že tlak okolí může člověka posunovat z obou stran do této normy:

společenský posun směrem od MM:

- „Neříkám to nahlas, ale v hloubi duše ano.“ (6)
- „Moc ne. Připadám si hloupě, že napodobuji bláznoviny.“ (8)

společenský posun směrem k MM:

- „Někdy – když to patří k dobrému tónu.“ (8)
- „Ne, jen občas jako společenské gesto.“ (8)
- „Rád někomu udělám radost, takže mohu předstírat, že tomu věřím spolu s ním.“ (25)
- „Ty otázky jsou velmi zajímavé a jak o nich přemýšlím, tak si uvědomuji, že to u mne funguje tak, že sice řeknu ‚Jen abych to nezakřikla,‘ ale zároveň tomu nevěřím. Spíš to беру jako společenskou naučenou frázi. (6)
- „Někdy ano, je to ale opět jen kulturní zvyklost, která nemá duševní hloubku a opodstatnění.“ (8)

Též prostá skutečnost, že danému jevu věří hodně lidí, působí na člověka jako důkaz:

- „...jinak by to tolik lidí nepoužívalo....“ (16)

Pseudovědeckost

Budování vědecké image pseudovědeckým disciplínám je v zájmu mnoha homeopatů, astrologů a dalších. Iluze vědeckého založení dodává těmto naukám zdání věrohodnosti a přináší těmto lidem vyšší zisky. Že se to daří, svědčí i odpovědi v našem dotazníku, kde mnozí respondenti nazvali astrologii či homeopatii ‚vědou‘,

někteří dokonce zdůrazňovali, že to „není žádný zázrak“. Často též upozorňovali, že je nutné, aby praktiku prováděl odborník.

Nejvíce se pseudovědeckost objevuje u propracovaných magických nauk, jako je homeopatie či astrologie.

– „Protože je to jedna z nejstarších věd provázející lidstvo, nemůže jít o ‚pavědu‘.

Otázkou však je osoba astrologii provozující. Úzce souvisí s vědami exaktními, jako je matematika, statistika a jejich jednotlivé vědní disciplíny.“ (19)

– „...je to matematika a poznání...“ (19)

– „Na ‚odborné‘ úrovni se dá něco usuzovat, jinak ne!“ (19)

– „Mám zkušenost, že [homeopatické léky] fungují velice úspěšně. Upravují toky v energetických čkrách a startují tak organizmus k samoléčbě. Vůbec nejsou zázračné! :-) Tělo nejlíp ví, jak má správně fungovat, a tyto ‚léky‘ mu pomáhají se do toho stavu přiblížit.“ (16)

Podmínky funkčnosti

Zajímavá jsou častá omezení v rámci MM, kdy se respondenti vyjádřili ve smyslu, že ta která magická praktika funguje, ovšem pouze za určitých podmínek. Většinou jsme se setkávali s omezeními týkajícími se osoby.

– „Jak koho.“ (11)

– „Jenom duchovně silná osoba.“ (11)

– „záleží, kdo by to byl/a.“ (12)

– „...Dobrou kartářku aby člověk pohledal se svícnem a určitě nechodí a nerozdává svůj um na ulici...“ (17)

Domníváme se, že se zde může jednat o mechanismus přísných pravidel, která se jen těžko dodržují a tak skýtají prakticky vždy možnost, jak si vysvětlit, že ta která praktika nezafungovala (viz též II.4). Další možností je představa respondentů, že magie je vlastně uměním, pro něž je potřeba mít talent, schopnosti, vnitřní sílu či jinak podobně.

Velká slova a chytlavé fráze

MM se často šíří na základě chytlavých frází. V odpovědích našich respondentů se objevily například následující:

„Nic není nemožné.“ (11)

„... existuje ‚něco mezi nebem a zemí‘.(16, 24)

„O kom se mluvívá, nedaleko bývá.“ (21)

„Na každém šprochu, pravdy je trochu.“...(vícekrát ve více otázkách)

„Vše souvisí se vším.“ (vícekrát ve více otázkách)

„Ano – vyrovnání harmonií, dle kosmických zákonů, že na velikosti nezáleží.“ (16)

„Ano; co tě nezabije, to tě posílí.“ (16)

Změny v čase

Vedle změn v ontogenezi jedince se může magičnost myšlení jedince měnit i v menším časovém měřítku v rámci přemýšlení nad konkrétním tématem. Ke změně přitom může dojít buď na základě čistě vnitřních podnětů (promyšlení širších souvislostí) či na základě podnětů zvenčí.

posun směrem **k MM**:

– „Nejdříve bych se tomu smála, teprve kdyby se něco stalo, bych si to připustila a možná se i začala bát.“ (10)

– „Zpočátku určitě ne, kdyby se opravdu něco přihodilo, možná.“ (12)

– „Jde o to, zda by se pak dělo něco jiného, možná bych pak měla tendenci vše svádět na to uřknutí.“ (12)

Zde se ukazuje, že i když lidé magicky zpočátku nesmýšlejí, MM u nich má potenciál vzniknout – třeba na základě **koincidence**.

směrem **od MM**:

Ve smyslu čas pomáhá zapomenout nebo racionální úvaha vyvrátí magickou:

– „Myslel bych si, že to je úchyl, a v podvědomí bych se na to snažil nemyslet, a co nejrychleji na to zapomenout.“ (10)

- „Je to první věc, která mne napadne, když se zrcadlo rozbije. Pak si ale řeknu, že to je hloupost a pustím to z hlavy a dál o tom nepřemýšlím, ani nesleduji, jestli se to potvrzuje.“ (3)
- „...no možná by to chvíli hlodalo někde velmi velmi hluboko, kde bych to dokázal ututlat.“ (12)

IV VLASTNÍ MODEL MM

Na základě uvedené teorie, výzkumu a úvah jsme sestavili vlastní model magického myšlení, který zde nyní uvádíme. Jedná se o velice jednoduchý model, nikde v literatuře jsme však podobné schéma nenalezli. Jsme si vědomi, že se dopouštíme zjednodušení – už tím, že **proces myšlení** zde chápeme jednoduše jako **posloupnost asociací**.

Tento asociační proces je:

- na jedné straně řízen různými **zákonitostmi** (operantní podmiňování, logika, důležitost...), na druhé straně hraje svou roli i **náhoda**.
- **ovlivněn vnitřními i vnějšími proměnnými** (třeba konkrétní asociaci na slovo ‚kamarád‘ ovlivní jak moje momentální nálada, tak třeba prostředí, v němž se nacházím).

V souladu s tímto pojetím myšlení se přikláníme k názoru, že magické myšlení lze chápat dvojitým způsobem:

1. z hlediska procesu myšlení
2. z hlediska výsledku myšlenkového procesu

IV.1 MM z hlediska procesu

MM má z hlediska procesu podle našeho názoru 2 stupně/podmínky:

1. magická asociace

Jedná se o první nápad, první asociaci na určitý podnět. Ten může být zjednodušeně řečeno buď logický, nebo magický. Magická asociace se přitom od logické liší tím, že není založena na principiální shodě, ale na **povrchní podobnosti** (viz magický zákon podobnosti: II.2.4; III.3.7.6 a III.4.3). Může se přitom jednat jak o vlastní zkušenost, tak o získanou informaci. Například výpovědi respondentů ve smyslu, že homeopatie nebo astrologie funguje, neboť jim zafungovala (**koincidence** je zde **interpretována jako kauzalita**).

Zmíněná povrchní podobnost v asociačním procesu znamená, že je možné propojovat více jednotlivostí, nežli pouze na základě logických asociací. To může též souviset s magickým konceptem ‚vše souvisí se vším‘, o němž jsme se zmiňovali v III.4.3.

VM – řídí se logickými pravidly, tam kde neví, zdržuje se soudu (ošklivě se na mě podíval → něco se mu asi nelíbí)

okamžitá asociace <

MM – pravidla chybí, respektive je jich méně a neřídí se nutně zákony logiky (ošklivě se na mě podíval → uřkl mě)

Šipky naznačující asociační spojení mohou být obrazně řečeno různě dlouhé a různě silné. To je do značné míry dáno emočním zabarvením asociace (pokud se nám asociuje něco, na co máme obzvláště příjemné vzpomínky nebo naopak něco, čeho se bojíme, šipka je silná). Síla šipky je též závislá na jasnosti spojení (vzpomínky nebo podobnosti): čím matnější je vzpomínka, čím povrchnější je podobnost, tím je šipka slabší.

2. chybějící nebo narušené **kritické** hodnocení – kritické myšlení

Viz též kapitola II.1.2.

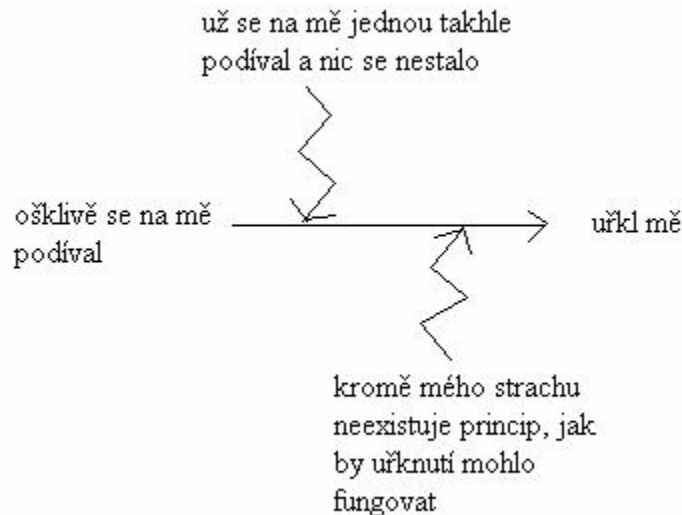
Myšlení zpravidla nekončí prvním nápadem. Dochází k dalším asociacím (viz obrázek 1) a průběžnému hodnocení (viz obrázek 2). Zda převažuje hodnocení či další asociace, záleží na více okolnostech. Mluvíme pak buď o konvergentním nebo divergentním myšlení (realita je pochopitelně složitější, jde nám však o jednoduchý, elegantní model, neklademe si za cíl přesné vystižení všech detailů).

Obrázek 1: Proud primárních asociací

Obrázek ukazuje možný tok primárních asociací na konkrétní podnět. Někdy může být magická asociace v proudu dalších primárních asociací zasunuta do pozadí. Stává se tak tehdy, když magická asociace není příliš silná (neváží se na ni silné emoce). Myšlení pak pokračuje jiným směrem: dalšími primárními asociacemi či asociacemi sekundárními, terciárními a tak dál (určitě mě nemá rád → to je mi líto → možná bych to mohl změnit...). Asociace jsou též průběžně hodnoceny (viz dále).

Obrázek 2: Schéma naznačuje narušování asociační šipky hodnotícími asociacemi, které na ni ,útočí‘ ze stran

Každá šipka (asociace) v obrázku 1 na sobě může mít hodnotící asociace. A i tyto hodnotící asociace mohou být podrobovány dalšímu zkoumání. Kritické myšlení

(VM) zde znamená to, že se šipky co nejvíce opírají o primární data (vlastní zkušenosti a další závěry vytvořené na základě věrohodných pramenů, například metodologicky zvládnutých studií, ale i výpovědí důvěryhodných lidí).

Pokud kritické myšlení odhalí nesprávnost prvotní asociace, šipkou naznačené spojení se vymazává.

hodnocení asociace:

Prvotní asociace zde slouží jako podnět dalších, hodnotících asociací. Ty mohou být:

- empirické (vzpomínky, zkušenost vlastní i zprostředkovaná): prvotní magická asociace může být úvahou opírající se o empirii vyvrácena, ale též potvrzena (už se na mě jednou takhle podíval a nic se nestalo; už se na mě jednou takhle podíval a bylo mi pak nějak divně).
- logické: jsou-li správně použity, magickou asociaci vyvracejí: „Kromě mého strachu neexistuje princip, jak by uřknutí mohlo fungovat.“
- magické: též v rámci hodnocení se mohou uplatňovat magické asociace, které zpravidla prvotní magickou asociaci podporují, mohou ji však také vyvracet: „Nemohl mě uřknout, protože nemá tuto schopnost.“ Viz též ‚podmínky funkčnosti‘ v kapitole III.4.8.

Výsledkem hodnocení asociace může být jak posun k VM, tak k MM (viz část ‚změny v čase‘ kapitoly III.4.8).

- Vymazání spojení (šipky) ovšem nemusí být 100%: pokud má asociace silný emoční náboj, KM k jejímu důkladnému vymazání zpravidla nestačí. Na tom může být založena ona dominance MM ve sféře pocitů (viz III.4.2.2; III.4.2.3; III.4.2.4 a III.4.4).
- Není-li ‚šipka‘ zcela vymazána, působí často myšlenkové mechanismy typu: ‚co kdyby‘, ‚jistota je jistota‘ a ‚člověk nikdy neví‘ a tak často nemáme odvahu nezachovat se podle toho, co nám asociovaná souvislost velí. Obzvláště zřetelné to může být u životně důležitých událostí typu svatby či narození dítěte, kdy se rituálům podrobují i lidé, jejichž magické myšlení je zcela rudimentární. Též tam, kde nás ‚učinění MM zadost‘ téměř nic nestojí (zaklepání), podléháme poměrně často, jak též ukázala naše data.

- Vzdálenější asociace vedou k MM méně často nežli bližší asociace, neboť kritické myšlení má více možností, jak je vyvrátit (delší šipka poskytuje více prostoru).
- Dále se domníváme, že důležitou roli hraje též osobnostní vlastnost **ulpívavosti myšlení**. Někteří lidé ulpívají na svých myšlenkách více, jiní méně. Patologickou formou jsou obsedantní myšlenky (často právě magického rázu) při obsedantně-kompulzivní poruše, jak jsme o tom psali v II.6.3.

V literatuře jsme našli jedinou zmínku o vztahu MM k asociačnímu procesu. Carol Nemeroffová (1995) uvádí, že pouhá asociace pro vznik MM nestačí. Ilustruje to výzkumem, který rok předtím provedla s Paulem Rozinem (Nemeroff & Rozin, 1994). V něm se ukázalo, že ačkoli mezi ‚zlem‘ a knihou o nacismu existuje podobná asociace jako mezi ‚zlem‘ a ‚Hitlerovým svetrem,‘ knihy o nacismu se ovšem nikdo neštítel, zatímco pokusné osoby požádané, aby si oblékly ‚Hitlerův svetr‘, často žádaly jeho vysterilizování. Nemeroffová to vysvětluje tak, že pro vznik MM je zapotřebí fyzického kontaktu mezi zlou osobou a předmětem, k němuž je pociťován odpor. To je podobné magickému zákonu náказы, který jsme popsali v II.2.4.

Originální výzkum, v němž si respondenti měli oblékat ‚Hitlerův svetr‘ bohužel nemáme k dispozici. Na základě dostupných informací se však domníváme, že vznik MM asociačním procesem jím není napaden. Říká v podstatě to samé co my: primární asociace pro vznik MM nestačí, je pouze první podmínkou, jež musí být splněna.

IV.2 MM z hlediska výsledku myšlenkového procesu

Asociace, které nebyly vyvráceny kritickým myšlením, se mohou stát základem přesvědčení: MYŠLENÍ → PŘESVĚDČENÍ. To se pak může stát chybným postulátem diskutovaným v II.1.1 a III.4.3.

Opět zde upozorňujeme, že to není tak jednoduché, neboť kritické myšlení nemá ostré ohraničení: s každým novým podnětem může být přesvědčení přehodnoceno.

- MM i VM mohou vést ke stejnému POCITU: někdo se na mě špatně podíval a já se bojím (ať už proto, že mě urkl anebo proto, aby mě nepomluvil);

- MM i VM mohou vést ke stejnému CHOVÁNÍ: někdo se ke mě chová ošklivě a já se mu vyhýbám (ať už proto, aby mi nesebral vlasy a nepraktikoval na mě woodoo anebo proto, že nechci, aby mi podrazil nohu).

Shrneme-li oba body, můžeme říci, že výsledky MM a VM bývají často velmi podobné.

Vrátíme-li se nyní k definici magického myšlení, jak jsme ji pro účely této práce formulovali na jejím počátku (II.1.2.1), zjišťujeme, že nejsme ve sporu, vlastně jsme se vrátili k tomu samému z poněkud jiné strany a snad s vyšším porozuměním věci. Síly a mechanismy, o nichž hovoříme v definici, lze brát jako magická přesvědčení (chybné postuláty) a magické primární asociace. Rozvíjejícím konceptem je hodnocení asociací.

IV.3 Funkčnost MM

Ačkoli jsme v našem výzkumu netestovali přímo pozitivní důsledky MM uvedené v kapitole II.7, pokládáme je za dostatečně podložené jinými výzkumy. Zároveň jsme nenalezli nic, co by je vyvracelo. Souhlasíme tedy s tím, že MM může v určitých situacích lidem dodávat **pocit pochopení**, co se děje a proč, může přinášet pocit **ovlivnitelnosti** situace. To redukuje stres (II.7.3) a když je ‚vina‘ připsána něčemu jinému než vlastní osobě, **zabraňuje** to rozvoji **naučené bezmocnosti** (II.7.2).

V souvislosti s předchozím odstavcem, nebo i samo o sobě MM též někdy přináší **víru v dobrý konec** a s tím související optimismus a pohodu a v případě nemoci může působit jako placebo (II.7.1, II.7.4). Svým způsobem je přitom jedno, zda se tato víra zakládá na vědeckém či magickém myšlení.

Dále si zde dovoluujeme formulovat další hypotézu, vzniklou na základě našich úvah. A sice hypotézu **morálního rámce**. Vycházíme zde z výpovědí respondentů ilustrovaných v části ‚Morálka‘ kapitoly III.4.3 Lidé se mohou chovat morálně, neboť mají představu, že zlo bude nějak magicky potrestáno, špatné skutky se po čase vrátí k tomu, kdo je způsobil, což též souvisí s magickým konceptem ‚vše souvisí se vším‘, popsaným v kapitole II.2.2 a III.4.3. Dalo by se zde namítnout, že toto není tak užitečný důsledek MM, neboť na strachu z potrestání založená morálka není zrovna zralá. To je samozřejmě pravda. Můžeme zde však oponovat částečně tím, že ‚lepší

na strachu založená morálka, než morálka žádná', a jednak tím, že ne všechna morálka založená na magickém myšlení, musí být nutně nevyzrálá – připomeňme zde například koncept 'sily dobra', na němž se chce jedinec účastnit, či různá náboženská směřování k 'dobru'.

U naší 'morální' hypotézy dále vidíme jistou souvislost s magicky podmíněným ekologicky šetrným chováním, jemuž jsme se věnovali v kapitole II.5.3. Byli bychom rádi, kdyby naše 'morální' hypotéza MM byla testována v dalších výzkumech.

V naší práci jsme se nezabývali magickým myšlením v pohádkách a jiných fantaziích. Pro úplnost bychom ještě rádi zmínili jejich funkci v rozvoji myšlení, zejména u dětí. Jedná se zde podle našeho názoru principiálně o **hru** a takové jsou i funkce této části MM.

Princip funkčnosti

Skutečnost, že MM 'funguje', zakládáme na psychologickém působení (strach a přidružené fyziologické změny, nedůvěra v sebe a dobrý konec na jedné straně, klid a důvěra ve své vlastní schopnosti a dobrý konec na straně druhé).

Jelikož jak MM, tak VM probíhá principiálně stejným výše uvedeným asociačním mechanismem, obojí je pro nás přirozené. Zároveň se vysvětluje, proč se MM a VM prolínají, ovlivňují. Jediný rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že magické asociace jsou úžeji spjaty s emocemi a tudíž produkují 'silnější šipky', které se kritickým hodnocením hůře smazávají.

Rozhodnutí respektující magické víry (třeba rozhodnutí 'zaklepat' na dřevo, řekneme-li něco, u čeho se obáváme, že by se nám nemuselo splnit) je tedy v tomto smyslu racionální. Vychází totiž ze znalosti vlastních myšlenkových procesů a neodporuje jim. V řeči ekonomie je přirozené se k němu přiklonit tehdy, kdy je méně nákladné 'zaklepat' nežli 'mazat šipku', či se vypořádávat s nepříjemným pocitem, který tato šipka způsobí.

V ZÁVĚR

Domníváme se, že touha rozumět je obecně lidskou vlastností. Aby se člověk mohl ve světě cítit bezpečně, potřebuje chápat jeho zákonitosti. Přirozeně proto máme tendenci hledat souvislosti, vztahy, chápat věci a události jako určitým způsobem uspořádané. Klíčovým prostředkem je v této naší snaze myšlení – a to jak myšlení vědecké, tak magické. Na první pohled se přitom může zdát, že MM je jakýmsi scestím. Nemusí tomu tak být vždy. Jak jsme ukázali, anticipace dané magickým myšlením mohou být korunovány úspěchem podobně jako anticipace dané VM. V dalších případech pak MM pomáhá uzdravení, zvyšuje sebevědomí, zabraňuje rozvoji naučené bezmocnosti, pomáhá zvládat stres. Na druhé straně však může i škodit: zejména pokud se na jeho základě někdo bojí nereálného nebezpečí.

Přes svou důležitost v životě člověka je MM málo zkoumaným fenoménem. Pro svůj punc nezralosti bývá vytěšňováno jednotlivci i celou naší západní kulturní společností. Věnováno je mu jen velmi málo výzkumů. Naše životy pak možná ovlivňuje o to víc. Pokusili jsme se poodhrnout roušku nevědomosti a pokročit o kousek dál. Za tímto účelem jsme studovali dostupné odborné prameny, sestavili dotazník, sbírali data, přemýšleli a navrhli vlastní model magického myšlení.

Ukázali jsme, že MM není vlastní pouze dětem a přírodním národům, ale též dospělým, nadprůměrně inteligentním lidem naší společnosti. Dvě třetiny našich převážně vysokoškolsky vzdělaných respondentů se obávají, aby něco nezakřikli; většina z nich věří v existenci telepatie a skoro čtvrtina se přiznala k pověřčivosti.

Za nejzajímavější výsledky našeho výzkumu považujeme následující:

- MM probandů se ukázalo jako nezávislé na věku;
- ženy odpovídaly magicky signifikantně častěji než muži;
- MM se projevovalo nejvíce v souvislosti se zakřiknutím, nejméně v souvislosti s pověrami;
- typ vzdělání (exaktní/humanitní) nehraje roli v magičnosti odpovědí respondentů;
- MM se jeví jako dominantní nad VM ve vyvolávání pocitů.

Značnou pozornost jsme též věnovali tomu, jak respondenti magické jevy vysvětlovali. Identifikovali jsme jak empirická vysvětlení, tak koncepty magických i nesprávně interpretovaných vědě známých sil. Respondenti se vyjadřovali na kontinuu od toho, že jev „nemůžeme poznat“, přes názory, že je „velmi složitý“, až po

výrazy hovořící o ‚naprosté jednoduchosti‘. Celkově ovšem můžeme říci, že magická vysvětlení magických fenoménů jsou povrchní, vágní.

Ve shodě s teoretickou částí jsme objevili chybné postuláty v rámci víry v magické nauky i logické chyby v myšlenkovém procesu MM. Naznačili jsme též souvislost MM s vlastnostmi osobnosti, tendenci k vytváření podmínek funkčnosti magických praktik, ovlivnitelnost společenskými jevy. Ukázali jsme, že magické a vědecké myšlení se mohou prolínat, ovlivňovat a různými způsoby koexistovat v rámci jedincovy mysli. Naznačili jsme užitečnost i škodlivost magického myšlení.

V naší vlastní koncepci magického myšlení jsme formulovali dvě podmínky, které musí být splněny, abychom myšlení nazvali magickým: primárně magická asociace a selhání kritického myšlení v rámci hodnocení této asociace. Zapojili jsme do našeho modelu i původně poněkud separátně stojící chybný postulát, který je zde výsledkem v minulosti proběhlého myšlenkového procesu a tudíž se jedná o stejný princip magičnosti myšlení.

Vyslovili jsme však více otázek nežli odpovědí a velmi se přimlouváme za další výzkumy v této oblasti. Za obzvláště žádoucí bychom považovali objasnění následujících bodů:

- sestavení komplexnějšího dotazníku MM a jeho standardizace;
- prověření magického zákona podobnosti;
- prověření dominance MM ve sféře pocitů. Zajímavé by bylo zjistit v této souvislosti, zda se tato dominance týká pouze negativního MM nebo i pozitivního;
- hlubší proniknutí do vztahu mezi ‚nižšími‘ a ‚vyššími‘ formami MM;
- výzkumy zaměřené na užitečnost a škodlivost MM.

Doufáme, že naše práce přispěje k pochopení magického myšlení a tím i obecněji k porozumění procesu myšlení a fungování lidské psychiky. Byli bychom rádi, kdyby motivovaným jedincům pomohla k hlubšímu poznání vlastní mysli.

V LITERATURA

- Bolton, D., Dearsley, P., Madronal-Luque, R. and Baron-Cohen, S. (2002). Magical thinking in childhood and adolescence: Development and relation to obsessive compulsion. *British Journal of Developmental Psychology* 20, 479–494.
- Cejnar, P. a Dušek, M. (1998). Kvantové Hlavalamy. *Vesmír* 77 (3) 129.
- Dudley R. T. (1999). The effect of superstitious belief on performance following an unsolvable problem. *Personality and Individual Differences* 26 (6) 1057–1064.
- Dudley, R. T. (2000). The relationship between negative affect and paranormal belief. *Personality and Individual Differences* 28 (2) 315–321.
- Eckblad, M. and Chapman, L. J. (1983). Magical ideation as an indicator of schizotypy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 51, 215–225.
- Einstein, D. A. and Menzies, R. G. (2004). The presence of magical thinking in obsessive compulsive disorder. *Behaviour Research and Therapy* 42 (5) 539–549.
- Endicott, K. M. (1985). *An Analysis of Malay Magic*. Singapore, Oxford, New York: Oxford University Press. 188 s.
- Fisher, J. E., Mohanty, A., Herrington, J. D., Koven, N. S., Miller, G. A. and Heller, W. (2004). Neuropsychological evidence for dimensional schizotypy: Implications for creativity and psychopathology. *Journal of Research in Personality* 38 (1) 24–31.
- Frazer, J. G. (1949). *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion*. New York: The MacMillan Company. 752 s.

- Friedland, N., Keinan, G. and Regev, Y. (1992). Controlling the Uncontrollable: Effects of Stress on Illusory Perceptions of Controllability. *Journal of Personality and Social Psychology* 63 (6) 923–931.
- George, F. (1970). *Models of Thinking*. London: Willmer Broghers Limited. 167 s.
- Gilhooly, K. J. (1982). *Thinking – Directed, Undirected and Creative*. London: Academic press. 178 s.
- Hartl, P. a Hartlová, H. (2004). *Psychologický slovník*. Praha: Portál. 776 s.
- Hergovich, A. (2003). Field dependence, suggestibility and belief in paranormal phenomena. *Personality and Individual Differences* 34 (2) 195–209.
- Heřt, J., Bíba, V., Franc, A., Hnízdil, J., Kubica, Z. a Plášek, J. (1997). *Homeopatie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 393 s.
- Hofhanzl, Č. (2005). Celistvý člověk. *Vesmír* 84 (1) 53.
- Hořejší, Václav (2004). Ad: Veřejný anonym. *Vesmír* 83 (11) 606.
- Höschl, C., Libiger, J., Švestka, J. (eds.) (2002). *Psychiatrie*. Praha: Tigis. 895s.
- Hučín, J. (2004). S náboženstvím na mě nechod'te (rozhovor s Pavlem Říčanem). *Psychologie dnes* 10 (9) 1–3.
- Irwin, H. J. (2000). Age and sex differences in paranormal beliefs: a response to Vitulli, Tipton, and Rowe (1999). *Psychological Reports* 86 (2) 595–596.
- Keinan, G., (1994). Effects of Stress and Tolerance of Ambiguity on Magical Thinking. *Journal of Personality and Social Psychology* 67 (1) 48–55.
- Klevisová, N. (2005). Černá kočka pro štěstí. *Hospodářské noviny – víkend* 21, 6–10.

- Klingender, F. D. (1961). *Goya v demokratické tradici*. Praha: Melantrich. 217 s.
- Komeda, S. (1999) ... a pravdy každému přáli. *Vesmír* 78 (8) 468.
- Koucká, P. (2005). Magické myšlení ve vztahu k možnosti nákazy. *Psychologie dnes* 11 (1) 19–21.
- Krippner, S. C. (2002). Conflicting Perspectives on Shamans and Shamanism: Points and Counterpoints. *American Psychologist* 57 (11) 962–977.
- Lange, R., Irwin, H. J. and Houran, J. (1999). Top-down purification of Tobacyk's Revised Paranormal Belief Scale. *Personality and Individual Differences* 29 (1) 131–156.
- Lea, S. E. G, Tarpy, R. M. a Webley, P. (1994). *Psychologie ekonomického chování*. Praha: Grada. 824 s.
- Lee, H. J., Cogle, J. R. and Telch, M. J. (2004). Thought-action fusion and its relationship to schizotypy and OCD symptoms. *Behaviour Research and Therapy* 43 (1) 29–41.
- Lévi-Strauss, C. (1996). *Myšlení přírodních národů*. Liberec: Dauphin. 365 s.
- Lévy-Bruhl, L. (1999). *Myšlení člověka primitivního*. Praha: Argo. 356 s.
- Malinowski, B. (1954). *Magic, science, and religion*. Garden City, NY: Doubleday. In: Keinan, 1994.
- Mauss, M. (2002). *A General Theory of Magic*. London and New York: Routledge. 183 pp.
- Muramatsu, R. and Hanoch, Y. (2005): Emotions as a mechanism for boundedly rational agents: The fast and frugal way. *Journal of Economic Psychology* 26 (2) 201–221.

- Nakamura, H. (1985). *Ways of thinking of eastern peoples: India – China – Tibet – Japan*. Honolulu: University of Hawai Press. 712 pp.
- Nemeroff, C. and Rozin, P. (1989). "You are what you eat": Applying the demand-free "impressions" technique to an unacknowledged belief. *Ethos: The Journal of Psychological Anthropology* 17 (1) 50–69.
- Nemeroff, C., and Rozin, P. (1994). The contagion concept in adult thinking in the United States: Transmission of germs and of interpersonal influence. *Ethos. Journal of the Society for Psychological Anthropology* 22, 158–186. In: Nemeroff, 1995.
- Nemeroff, C. (1995). Magical Thinking About Illness Virulence: Conceptions of Germs From "Safe" Versus "Dangerous" Others. *Health Psychology* 14 (2) 147–151.
- Newnham, D. (2002). Hostages to fortune. *The Guardian*, 14 December:
<http://www.guardian.co.uk/weekend/story/0,3605,858608,00.html>
- Novotný, V. (2001). Analýza amuletu. *Vesmír* 80 (8) 431.
- Outi, L. and Marjaana, L. (1998). Belief in Astrology as a Strategy For Self-Verification and Coping With Negative Life-Events. *European Psychologist* 3 (3) 202–208.
- Peltzer, K. (2003). Magical thinking and paranormal beliefs among secondary and university students in South Africa. *Personality and Individual Differences* 35 (6) 1419–1426.
- Phelps, K. and Woolley, J. (1994). The Form and Function of Young Children's Magical Beliefs. *Developmental Psychology* 30 (3) 385–394.

- Praško, J., Pašková, B., Prašková, H., Šlepecký, M. a Záleský, R. (2003). Obsedantně-kompulzivní porucha a jak se jí bránit. Praha: Portál. 116 s.
- Rattet, S. L. and Bursik, K. (2001). Investigating the personality correlates of paranormal belief and precognitive experience. *Personality and Individual Differences* 31 (3) 433–444.
- Reber, A. S. and Reber, E. (2001). *The Penguin Dictionary of Psychology*. London: Penguin Group. 831 s.
- Resch, F. (1994). Magic thinking and self-development. *Praxis der Kinderpsychologie und Kindersychiatrie* 43 (5) 152–156.
- Roig, M., Bridges, K. R., Renner, C. H. and Jackson, C. R. (1998). Belief in the paranormal and its association with irrational thinking controlled for context effects. *Personality and Individual Differences* 24, 229–236.
- Sanner, M. A. (2001). Exchanging spare parts or becoming a new person? People's attitudes toward receiving and donating organs. *Social Science and Medicine* 52 (10) 1491–1499.
- Solomon, J. J. (1998). Lze ovládat technologická rizika? Hodnocení techniky není jen záležitostí specialistů či expertů. *Vesmír* 77 (8) 427.
- Sternberg, R. J. (2002). *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál. 637 s.
- Stevens, P. (2001). Magical thinking in complementary and alternative medicine. *The Skeptical Inquirer* 25 (6) 32–37.
- Subbotsky E. and Quinteros G. (2002). Do cultural factors affect causal beliefs? Rational and magical thinking in Britain and Mexico. *British Journal of Psychology* 93 519–543.

- Subbotsky, E. (2004). Magical thinking – Reality or illusion? *Psychologist* 17 (6) 336–339.
- Sullivan, M. L. and Terry, R. L. (1998). Perceived Virulence of Germs From a Liked Versus Disliked Source: Evidence of Magical Contagion. *Journal of Adolescent Health* 22 (4) 320–325.
- Škodová, I. (2005). Otazníky kolem hlubinné abreaktivní „psychoterapie“. *Psychologie dnes* 11 (3) 27–29.
- Thagard, P. (2001). Úvod do kognitivní vědy. *Mysl a myšlení*. Praha: Portál. 232 s.
- Tretera, I. (1999). Nástin dějin Evropského myšlení. Praha – Litomyšl: Paseka. 359 s.
- Tobacyk J., Miller M. J. and Jones G. (1984). Paranormal belief of high school students. *Psychological Reports* 55 (1) 255–261.
- Tobacyk, J. J. and Wilkinson, L. V. (1990). Magical thinking and paranormal beliefs *Journal of Social Behavior and Personality* 5 (4) 255–264.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál. 524 s.
- Veselovský, Z. (1992). *Chováme se jako zvířata?* Praha: Panorama. 247 s.
- Vitulli, W. F., Tipton, S. M. and Rowe, J. L. (1999). Beliefs in the paranormal: age and sex differences among elderly persons and undergraduate students *Psychological Reports* 85 (3) 847–855.
- Vitulli, W. F. and Luper, S. L. (1998). Sex differences in paranormal beliefs among undergraduate college students. *Perceptual and Motor Skills* 87 (2) 475–483.
- Vondráček, V. a Holub, F. (1972). *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. Praha: Avicenum. 430 s.

Vopěnka, Petr. (2004). Veřejný anonym. Řeč při udělení Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97 5. října 2004. Vesmír 83 (10) 589–582.

Vrecion, Pavel. (2005). Kritika kritiky. Vesmír 84 (1) 53–54.

Wiseman, R. and Watt, C. (2005). Measuring superstitious belief: why lucky charms matter. Personality and Individual Differences 37 (8) 1533–1541.

Zavadilová, M., (2004). Mým domovem je prostor: Rozhovor s Pavlínou Brzákovou. Magazín HN 17, 10–12.

Malá Československá encyklopedie. (1986). Josef Říman (předseda redakce). Praha: Academia.

Encyklopedie Britannica: www.britannica.com

Wikipedia: <http://en.wikipedia.org>

VI SLOVNÍČEK POJMŮ

alternativní medicína – praktiky prezentované jako léčebné, jejichž účinnost ovšem nebyla vědecky dokázána.

amulet – drobný, většinou ozdobný předmět, který se nosívá na krku a jsou mu připisovány ochranné, léčivé či jiné blahodárné účinky.

axiom – logický východiskový princip (předpoklad přijímaný bez důkazu), výchozí věta v dané teorii nedokazovaná.

fetiš – viz talisman

frenologie – nauka o odvození psychických vlastností člověka z tvaru jeho lebky

jasnoviectví – údajná schopnost vidět to, co běžným smyslovým způsobem vidět nelze (například číst zavřená psaní či vidět události odehrávající se na vzdálených místech).

kineziologie – nauka vycházející z předpokladu, že na jakoukoli otázku lze získat odpověď ze změny svalového napětí. Tak je údajně možno odhalit dávná traumata a vyřešit problémy z nich pramenící.

logika (formální) – nauka o zákonech a pravidlech nutných pro vyvozování správných závěrů při usuzování.

magický – odvozený od magie

magie – termín používaný v mnoha souvislostech. Hlavně: používání prostředků (kouzel, amuletů, zaříkadel...), jež mají mít moc nad fyzikálními zákony. Dále však též ve významu triků, vyvolávání duchů; propracované okultní pozdně středověké až renesanční praktiky – třeba astrologie, alchymie, kabala; vše mystické, paranormální. Též ovšem ve významu romantické, hrůzu nahánějící či úžasné kvality něčeho.

myšlení kritické – myšlení, jež podrobuje argumenty zkoumání, v jehož rámci jsou zváženy všechny dostupné teorie a fakta, která by mohla dané tvrzení vyvrátit.

myšlení logické – způsob uvažování řídicí se zákony formální logiky.

myšlení magické – magické myšlení (MM) jsou kognitivní operace počítající s působením skrytých sil, jejichž existence či kauzální souvislost s daným jevem je v rozporu s poznatky vědy.

myšlení racionální – tento termín je v odborné literatuře bohužel používán v několika významech: někdy je synonymem myšlení vědeckého či logického, jindy se vztahuje k jakémukoli myšlenkovému procesu, který ve svém důsledku vede k adaptivní reakci organismu. V psychologickém slovníku Hartla a Hartlové (2004) tento termín mezi 93 různými ‚myšlenkami‘ není uveden.

myšlení vědecké – vysoce rozvinuté kritické myšlení. Používá logiku, testuje hypotézy, teorie konfrontuje s novými poznatky.

numerologie – vyvozuje charakter člověka či budoucnost ze symboliky čísel (například data narození)

postulát – východiskový princip (předpoklad přijímaný bez důkazu) speciální vědecké teorie.

pověra – víra v neprokázaný vliv jevů na budoucí událost (např. držení palců, aby se něco povedlo)

proroctví – viz věštění

reiki – nauka podle níž lidé mohou čerpat „vesmírnou energii“ a pomocí rukou ji předávat

talisman – předmět, jemuž je připisována moc: ochranná, nošení štěstí...

telekineze – údajné vyvolání fyzického jevu bez použití známé fyzikální energie (například přesun předmětů vůlí)

telepatie – údajný přenos myšlenek, pocitů či představ jedné osoby na druhou bez použití pěti známých smyslů.

typologie – rozčlenění osob, objektů či jevů na základě určitého kritéria, znaku či souboru znaků

věštění – předvídání budoucích událostí, aniž by podkladem byla logická dedukce.

Příloha 1:

Názorový dotazník

pohlaví:

věk:

vzdělání – uveďte prosím nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání i zaměření (technické, humanitní...):

profese:

K některým otázkám Vás možná napadne více možností – napište je prosím všechny. Čím více toho napíšete, tím lépe. Kdyby Vám nestačilo místo, můžete použít druhou stranu papíru. Za vyplnění Vám předem velmi děkuji.

Pavla Koucká

1. Do kolika let jste věřil/a, že dárky pod stromeček přináší Ježíšek?
2. Myslíte si, že věci, které si jsou podobné, sdílejí základní vlastnosti?
3. Říká se, že rozbité zrcadlo přináší neštěstí. Co si o tom myslíte?
4. Považujete některá čísla za „šťastnější“ než jiná?
5. Myslíte si, že věci, které spolu byly jednou v kontaktu, jsou určitým způsobem už navždy v kontaktu a mohou se dále ovlivňovat?

6. Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?
7. Jak si myslíte, že takové zakřiknutí může fungovat?
8. Když řeknete něco, co si přejete, aby se splnilo, ale bojíte se, že by nemuselo – ,zaklepete to‘?
9. Máte nějaký rituál, který vám pomáhá dosáhnout úspěchu? Jaký rituál to je?
10. Jak by Vám bylo, kdybyste se dozvěděl/a, že nějaký člověk, který Vás nemá rád, sebral z Vašeho hřebenu vlasy, aby Vám pomocí černé magie ublížil?
11. Lze někoho uřknout?
12. Bál/a byste se, kdyby Vás někdo uřknul?
13. Co by mohlo proti uřknutí pomoci?
14. Měl/a jste někdy v životě talisman? Kolik vám bylo?
15. Užil/a jste někdy v životě homeopatický lék? Kolik Vám bylo?

16. Myslíte si, že homeopatické léky fungují? Jak si to vysvětlujete?

17. Kdyby se tady teď objevila kartářka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste? Proč?

18. Co si myslíte o Nostradamově proroctví?

19. Co si myslíte o astrologii?

20. Máte osobní zkušenost s telepatí?

21. Na jakém principu si myslíte, že může telepatie fungovat?

22. Myslíte si, že je možné dorozumívat se s mrtvými?

23. Někteří lidé údajně dokáží pohybovat předměty pouze silou své vůle. Jaký je na to Váš názor?

24. Některé filosofické systémy považují duši za nesmrtelnou. Jaký je na to Váš názor?

25. Říká se, že střepey nosí štěstí. Co si o tom myslíte?

26. Co Vám pomáhá v těžkých chvílích? (Napište prosím vše, na co si dokážete vzpomenout.)

Příloha 2:

Diskuse k jednotlivým otázkám ND

V této kapitole jsou jednotlivé otázky probrány z hlediska vztahu k MM a jeho skórování. Obecný princip skórování byl popsán v kapitole III.1.5. Otázky však mají svá specifika, a proto je pro přesnější představu zapotřebí popsat způsob skórování podrobněji.

1. Do kolika let jste věřil/a, že dárky pod stromeček přináší Ježíšek?

Jedná se o otázku zaměřenou na **výchovu**. Vztah této položky ke sledovanému jevu vychází z toho, že způsobu myšlení se do značné míry učíme. Ty děti, které věří delší dobu na „Ježíška“, jsou v magickém myšlení zřejmě podporovány rodiči více, než děti, které brzy věřit přestanou. Vzhledem k tomu, že maximum odpovídajících (modus i medián) odpovědělo, že do 6 (6,5) let, tvořil právě tento věk předěl ve skórování. Domníváme se, že tato hranice je dána komplexními vývojovými a sociálními změnami, kterými dítě právě v tomto věku prochází (nástup do školy).

SKÓROVÁNÍ MM:

2.... $x > 6,5$

1... $x = 6; 6,5$

0... $x < 6$ / nepamatuji se

Údaj nevím/nepamatuji se byl hodnocen jako 0 vzhledem k předpokladu, že spíše si nepamatují ti, kteří přestali věřit dříve. Tuto domněnku podporuje fakt, že tyto odpovědi byly často doplněny o poznámku „nepamatuji se, že bych kdy věřil“, „nevím, možná nikdy“.

2. Myslíte si, že věci, které si jsou podobné, sdílejí základní vlastnosti?

Tato otázka se týká **magického zákona** podobnosti, podle literatury jednoho ze dvou základních magických zákonů. Vycházíme z názoru, že podobné věci sdílejí některé vlastnosti, nicméně ne nutně vlastnosti základní. Proto bylo skórování následovné:

SKÓROVÁNÍ MM:

2... ano

1... nevím/většinou

0... ne / ne vždy

Někdo též odpověděl příkladem, který vylučoval sdílení základních vlastností.

Zajímavá byla odpověď: „Podvědomí si to určitě myslí, úvaha to vylučuje.“ která naznačuje reflexi MM potlačeného VM.

3. Říká se, že rozbité zrcadlo přináší neštěstí. Co si o tom myslíte?

Tato otázka byla zahrnuta jakožto „nešťastná pověra“ – tedy pověra, která předpovídá, že se stane něco nepříjemného.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... ano / nevím, ale mám z toho nepříjemný pocit

1... nevěřím tomu, ale vždy když ho rozbiju, tak mě to napadne

0... nevěřím / nemyslím / pověra / vysvětlení funkčnosti skrze vsugerování si

Odpověď „je to pověra“ byla většinou hodnocena jako 0, tedy svědčící pro racionální uvažování. Pokud však kontext napovídal MM (například u odpovědi „Myslím, že je to pověra a proto raději zrcadla nerozbívám.“) byla hodnocena 2. Hodnocení této otázky mírně komplikoval fakt, že svým způsobem rozbité zrcadlo je neštěstí (zvláště když bylo vzácné či se o ně někdo pořezal) – odpovědi poukazující na takto chápané neštěstí byly hodnoceny jako nemagické.

4. Považujete některá čísla za šťastnější než jiná?

Tato otázka mapuje vztah respondentů k numerologii (zařazena jako jedna z tak zvaných **nauk**).

SKÓROVÁNÍ MM:

2... ano / možná / ne , ale (některá jsou mi sympatičtější/mám je raději)

1... spíše ne / v zásadě ne

0... ne/legrace

Hranice mezi šťastným číslem (MM) – sympatičtějším číslem z magických důvodů (MM) – a sympatičtějším číslem z důvodů (VM) jsou velmi mlhavé. Pokud respondent/ka vyjádřil/a sympatie k některým číslům bez udání důvodu, bylo to hodnoceno jako MM, pokud tuto svou preferenci zdůvodnil/a racionálně („lépe se mi pamatují“), bylo to chápáno jako odpověď nemagická (podrobnější diskuse viz III.4.2.5).

5. Myslíte si, že věci, které spolu byly jednou v kontaktu, jsou určitým způsobem už navždy v kontaktu a mohou se dále ovlivňovat?

Tato otázka se týká dalšího **magického zákona** – zákona kontaminace.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... ano

1... nevím/možná

0... ne/někdy

Tady dělá trošku zmatek kvantová fyzika.... Jeden doktor fyziky odpověděl: „Z kvantového hlediska podle EPR (Einstein-Podolsky-Rosen) paradoxu zcela nepochybně.“ Tato odpověď byla hodnocena jako 1 – nedalo se podle mě jednoznačně přiklonit k MM, ani je jednoznačně vyloučit. Kvantové experimenty nelze extrapolovat na makrosvět.

6. **Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?**

Otázka týkající se **zakřiknutí** z hlediska POCITŮ.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... ano / někdy / u důležitých věcí

1... občas; ne + vyjádření strachu jinak („nebojím, ale některé věci prostě neříkám nahlas“; „nebojím, ale co kdyby“...)

0... ne / použiji občas jako frázi

Neradi bychom ovšem vzbuzovali dojem, že se domníváme, že nikdy nic ‚zakřiknout‘ nelze. Domníváme se, že v mezilidském kontaktu se může stát, že tím, že něco nahlas před druhým pronese, změní to jeho chování ve směru od našeho přání. (Například věta „Jé, to s tebou krásně manipulují!“ může mít tento efekt.

7. **Jak si myslíte, že takové zakřiknutí může fungovat?**

Otázka týkající se **zakřiknutí** z hlediska MYŠLENÍ.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... empirická či magická zdůvodnění („mám zkušenost, že se to tak děje“; „slova mají velkou moc“...)

1... nevím / psychologická vysvětlení funkčnosti u vlastní osoby („...mohl bych mít iracionální špatný pocit...“)

0... odmítnutí funkčnosti zakřiknutí; odpovědi založené na společenských mechanismech a psychologických mechanismech působících na ostatní lidi („znejistěním toho, kdo se bojí, že něco zakřikl“)

8. **Když řeknete něco, co si přejete, aby se splnilo, ale bojíte se, že by nemuselo – „zaklepete to“?**

Otázka týkající se **zakřiknutí** z hlediska CHOVÁNÍ.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... ano

1... občas/bezmyšlenkovitě/když si vzpomenu

0... ne/ jako společenský rituál

9. Máte nějaký rituál, který vám pomáhá dosáhnout úspěchu? Jaký rituál to je?

Otázka zaměřená na tzv. **zvládací strategie**.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... ano

1... psychologicky působící rituály („Někdy o sebe víc pečuju.“; Spíš změna pohledu na věc.“...)

0... ne/tvrdá práce

10. Jak by Vám bylo, kdybyste se dozvěděl/a, že nějaký člověk, který Vás nemá rád, sebral z Vašeho hřebenu vlasy, aby Vám pomocí černé magie ublížil?

Otázka zaměřená na obavy z **černé magie**.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... obavy (ovšem ne takové, že takový člověk může být nebezpečný i jinak, nemagicky); klid (vysvětlený magickou ochranou); magické podmínky („Záleží, kdo by to byl.“)

1... nejistota/zvědavost

0... vyjádření nevíry v možnost ublížení tímto způsobem; nezájem

Tato otázka byla skórována ještě z hlediska pocitu nepohody.

SKÓROVÁNÍ NEPOHODY:

2... snížení nálady ve smyslu strachu a obav, nepříjemného pocitu

1... snížení nálady do smutku či vzteku / nejistota

- 0... nálada neovlivněna či dokonce zvýšena („Zasmála bych se, toť vše.“;
„Rozveselilo by mě to.“), zvědavost

11. Lze někoho uřknout?

Otázka zaměřená na **černou magii** z hlediska myšlení.

SKÓROVÁNÍ MM:

- 2... ano/nejistota
1... asi ne / doufám, že ne / psychologická vysvětlení u vlastní osoby
0... vyjádření nevíry v možnost ublížení tímto magickým způsobem/psychologické vysvětlení („pomocí sugesce“; „pověřivého člověka“; „ano – když tomu ten „uřknutý“ věří...)

12. Bál/a byste se, kdyby Vás někdo uřknul?

Otázka zaměřená na obavy z **černé magie**, tedy na POCITY.

SKÓROVÁNÍ MM:

- 2... strach / podmínky typu: „záleželo by na osobě“/klid vysvětlený magickou ochranou
1... nevím / asi ne
0... žádné obavy / obavy o uřkávajícího

Tato otázka byla skórována ještě z hlediska pocitu nepohody.

SKÓROVÁNÍ NEPOHODY:

- 2... snížení nálady ve smyslu strachu a obav, nepříjemného pocitu
1... snížení nálady do smutku či vzteku / nejistota
0... nálada neovlivněna či dokonce zvýšena

13. Co by mohlo proti uřknutí pomoci?

Otázka zaměřená na **černou magii** z hlediska zvládacího CHOVÁNÍ.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... magické obrany

1... nevím/odpovědi zaměřené na prevenci („třeba se k okolí chovat slušně“;
„nedělat si nepřátele“)

0... psychologické mechanismy

Tato otázka byla skórována ještě z hlediska existence/neexistence receptu proti uřknutí, nezávisle na tom, zda je tento recept magický či ne. Často byly zmiňovány psychologicky působící praktiky.

SKÓROVÁNÍ:

2... mám recept

1... není třeba

0... nevím, nic

14. Měl/a jste někdy v životě talisman? Kolik vám bylo?

Tato otázka se týká využití jednoduchého MM jako **zvládací strategie**.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... někdy v dospělosti / dosud

1... v dětství nebo dospívání/ uvedeno uchovávání věcí, ovšem s jiným
odůvodněním („oblíbené předměty“; „ze sentimentu“)

0... ne/nevzpomínám si

15. Užil/a jste někdy v životě homeopatický lék? Kolik Vám bylo?

Zde se ptáme na poměrně propracovanou magickou **nauku** – homeopatii – z hlediska CHOVÁNÍ. Kladná odpověď svědčí o využívání (tentokrát rozvinutějšího) MM jako ‚zvládací strategie‘.

Podle vědeckých studií fungují homeopatické léky pouze jako placebo.

Předpokládáme tedy, že se k jejich použití uchylují spíše lidé myslící magicky.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... ano (v dospělosti)

1... jako dítě/dospívající/nedobrovolně / dosud jsem to nepotřeboval

0... ne

16. Myslíte si, že homeopatické léky fungují? Jak si to vysvětlujete?

Další otázka týkající se propracované magické **nauky** – homeopatie – tentokrát z hlediska MYŠLENÍ.

Tady je trošku problém v tom, že ne všichni dotázaní znali podstatu homeopatie.

Někteří se například domnívali, že v homeopatických lécích je sice málo účinné látky – ale přesto jí je tolik, aby mohla působit. Jedna respondentka, věřící v účinnost homeopatie dokonce napsala: „...Homeopatické léky vůbec nejsou zázračné!...“

Skórování ovšem vychází z předpokladu, že lidé s rozvinutým kritickým myšlením homeopatii nevěří. Nevzdělanost a neznalost, ačkoli jistě mají vliv, nejsou brány v potaz.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... magické či pseudovědecké zdůvodnění/empirie

1... nevím/ pseudovědecké zdůvodnění s vyjádřením vlastních pochybností/ společenské vysvětlení („Homeopatie je už poměrně stará záležitost a pokud by nefungovala, zanikla by.“)

0... nefungují/placebo/víra tvá

17. Kdyby se tady teď objevila kartářka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste? Proč?

Tato otázka je zaměřena na **CHOVÁNÍ** respondenta související s vírou v možnost prorokovat (**paranormální jev**).

SKÓROVÁNÍ MM:

- 2... víra ve schopnosti předvídat z karet budoucnost („Ano, chci vědět, co mě čeká.“ i odmítnutí typu „ne, bál bych se, co se dozvím“; důvody typu „dobré kartářky nepracují zadarmo“)
- 1... ne/ano (bez udání důvodu)
- 0... „na kartářky nevěřím“; „nezajímá mě to“; „ztráta času“ / zvědavost / podnět k přemýšlení / kartářka coby „znalkyně lidských duší“

18. Co si myslíte o Nostradamově proroctví?

Další otázka zaměřená na **paranormální jev** proroctví, tentokrát přímo na **MYŠLENÍ**. Jistá možnost odhadnout budoucí vývoj samozřejmě je – od toho jsme měli například Prognostický ústav. Proto jsme se zde snažili odlišit víru v magické schopnosti vidět do budoucnosti a odhad na základě stávajících informací.

SKÓROVÁNÍ MM:

- 2... adorace Nostradama / víra v naplnění (v možnost prorokovat)
- 1... nezajímá mě / neznám je / zajímavé
- 0... vyjádření nevíry v možnost „vidět do budoucnosti“ pomocí nadpřirozených schopností / vysvětlení skrze „vypozorování obecných zákonitostí dějinného vývoje“

19. Co si myslíte o astrologii?

Astrologii jsme zařadili do dotazníku jakožto další ze zástupkyň propracovaných magických **nauk**.

SKÓROVÁNÍ MM:

- 2... vyjádření víry v predikční schopnosti této metody
- 1... nevěřím tomu, ale.../neodsuzuji/nezajímám se

0... vyjádření nevíry ve funkčnost

20. Máte osobní zkušenost s telepatí?

Otázka je zaměřena na **paranormální jev** telepatie, z hlediska CHOVÁNÍ.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... jakékoli vyjádření víry v telepatii

1... ne, ale (když na někoho myslím, často mi zavolá....) ano, ale (spíš šlo o souhru náhod)

0... ne/zkušenost ve formě pokusu, znalosti lidí, kteří o sobě tvrdí, že ji mají

21. Na jakém principu si myslíte, že může telepatie fungovat?

Další otázka zaměřená na **paranormální jev** telepatie, tentokrát přímo na MYŠLENÍ.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... magická zdůvodnění / prostě funguje

1... nevěřím tomu, ale... /neodsuzuji / nezajímám se / nevím

0... vyjádření nevíry ve funkčnost / psychologické vysvětlení („náhodné sdílení myšlenek“; „stejně prožívání, stejné psychické nastavení v danou situaci“)

22. Myslíte si, že je možné dorozumívat se s mrtvými?

Otázka zaměřená na víru v další **paranormální jev** – spiritismus.

Tato otázka byla (stejně jako otázka 24) zařazena proto, že ke smrti se MM váže velmi často.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... ano / vyjádření MM jinak („Ne. Ale je možné navázat kontakt s démony“; „Ale je možné, že se po smrti ještě jednou ukáží.“)

1... nevím

0... ne

23. Někteří lidé údajně dokáží pohybovat předměty pouze silou své vůle. Jaký je na to Váš názor?

Těž telekineze je **paranormálním jevem** a víru v ni tedy považujeme za MM.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... jakékoli vyjádření víry v takovou možnost

1... nevím / neřeším / zajímavé

0... není to pravda / nevěřím.

24. Některé filosofické systémy považují duši za nesmrtelnou. Jaký je na to Váš názor?

Tato otázka se dotýká **duchovní** oblasti. Často souvisí s náboženskou vírou jedince. Tato otázka byla (stejně jako otázka 22) zařazena proto, že ke smrti se MM váže velmi často.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... souhlasím

1... nevím / neřeším / doufám v to

0... nesouhlasím / kondicionál („bylo by příjemné tomu věřit“)

25. Říká se, že střepy nosí štěstí. Co si o tom myslíte?

Tato otázka byla zahrnuta, jakožto „šťastná **pověra**“ – tedy pověra, která předpovídá, že se stane něco příjemného.

SKÓROVÁNÍ MM:

2... ano/nevím

1... nevěřím tomu, ale utěšuji se / omlouvám se tím / naznačení ‚snahy‘ věřit tomu

0... nevěřím/nemyslím/pověra (rčení, pořekadlo) / vysvětlení funkčnosti skrze vsugerování si

Někteří racionálně myslící si dokonce zdůvodnili vznik pověry – např.: „Přísluví, snaha zlehčit nepříjemnou událost.“ nebo „Na každé situaci je třeba najít i pozitivní stránku věci, a tak když jsem rozbil servis po babičce, řeknu si, že mi to alespoň přinese štěstí.“; „Hledání pozitivního na fyzicky spíše negativním jevu rozbití předmětu.“ „Když si to člověk řekne, tak ho tolik nemrzí, že něco rozbil.“)

26. Co Vám pomáhá v těžkých chvílích? (Napište prosím vše, na co si dokážete vzpomenout.)

Poslední otázka je zaměřena na tzv. ‚zvládací strategie‘ jednotlivce. Objeví se v jejich výčtu nějaká praktika souvisící s MM?

SKÓROVÁNÍ MM:

- 2... jakákoli **magická praktika či víra** – v cokoli (víra v to, že „bude líp“; „co tě nezabije, tě posílí“;) (**vize** ani **důvěra** v něco nebyly na rozdíl od víry brány jako projev MM. Domníváme se, že řekneme-li, že máme vizi, jsme si vědomi toho, že je to právě jen vize. Kdežto věříme-li něčemu, bereme to jako fakt).
- 1... magická praktika s dovětkem vypovídajícím o vědomí iracionálnosti této metody („...prosím boha o pomoc (i když v Boha nevěřím)“).
- 0... pouze racionální řešení a jiné nemagické (psychologické, fyziologické, sociální) mechanismy

Poznámka: Meditace nebyla brána jako projev MM, modlitba ano. Uvědomujeme si, že jsme zde na velmi tenkém ledě, neboť hodně záleží na pojetí víry. Pro někoho je modlitba magickým rituálem, pro jiného se blíží meditaci. Je tedy možné, že v tomto došlo k mírnému zkreslení výsledku.

Příloha 3:

Ukázka dotazníku s nejvyšším HS

pohlaví: **žena**

věk: **44**

vzdělání: **VŠ: FJFI**

profese: **lobbista**

1. Do kolika let jste věřil/a, že dárky pod stromeček přináší Ježíšek?

Moc si nepamatuji, asi do 3 let.

2. Myslíte si, že věci, které si jsou podobné, sdílejí základní vlastnosti?

Ne vždy.

3. Říká se, že rozbité zrcadlo přináší neštěstí. Co si o tom myslíte?

Možná na tom něco bude. Ne přímo událostí rozbití, ale nastartování (příznak) sledu nešťastných událostí.

4. Považujete některá čísla za „šťastnější“ než jiná?

Zatím ne, ale blížím se tomu.

5. Myslíte si, že věci, které spolu byly jednou v kontaktu, jsou určitým způsobem už navždy v kontaktu a mohou se dále ovlivňovat?

Ne vždy, ale vyloučit se to nedá.

6. Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?

Ano.

7. Jak si myslíte, že takové zakřiknutí může fungovat?

Na to nestačí 3 řádky. Teorie navíc není zpracovaná, ale může to souviset s přenosem myšlenek na alfa hladinách atd.

8. Když řeknete něco, co si přejete, aby se splnilo, ale bojíte se, že by nemuselo – ,zaklepete to‘?

Někdy, čím dál víc věřím na sílu rituálů.

9. Máte nějaký rituál, který vám pomáhá dosáhnout úspěchu? Jaký rituál to je?

No vida, už jsme u toho. Například rituály vysílání myšlenek a přání.

10. Jak by Vám bylo, kdybyste se dozvěděl/a, že nějaký člověk, který Vás nemá rád, sebral z Vašeho hřebenu vlasy, aby Vám pomocí černé magie ublížil?

No asi bych se zarazila a pokusila se zvýšit vlastní ochranu.

11. Lze někoho uřknout?

Čím dál víc věřím, že ano. Nevím, jak to funguje, ale to neznamená, že to není.

12. Bál/a byste se, kdyby Vás někdo uřknul?

Trochu ano, snažila bych se dělat protiakci - zvýšení ochrany.

13. Co by mohlo proti uřknutí pomoci?

Jsou na to rituály, které zvyšují ochranu těla.

14. Měl/a jste někdy v životě talisman? Kolik vám bylo?

V mládí nikoli, teď ano.

15. Užil/a jste někdy v životě homeopatický lék? Kolik Vám bylo?

43 let, překvapivě (pro mě) to fungovalo.

16. Myslíte si, že homeopatické léky fungují? Jak si to vysvětlujete?

Vysvětlení neznám, ale změna v organizmu byla znatelná, v podstatě asi mělo jako zvýšení tlaku a tím větší aktivita a snížená potřeba spánku.

17. Kdyby se tady teď objevila kartářka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste? Proč?

Ano, u kartářky jsem byla už několikrát - u paní Kludské. Bylo to překvapivé. Může to fungovat například tak, že se napojí na naše myšlenky, intuici, zkušenost a tak dál.

18. Co si myslíte o Nostradamově proroctví?

Může být.

19. Co si myslíte o astrologii?

To byla poslední věc, které jsem vzdorovala. Ale vlastní zkušenost – odhady známých lidí astrologem – neuvěřitelně správné. U sedmi lidí to už nemůže být náhoda.

20. Máte osobní zkušenost s telepatii?

Těžko se odděluje nápad vznikající postupně u dvou lidí a telepatie.

21. Na jakém principu si myslíte, že může telepatie fungovat?

Na přenosu myšlenek.

22. Myslíte si, že je možné dorozumívat se s mrtvými?

Tak daleko ještě nejsem.

23. Někteří lidé údajně dokáží pohybovat předměty pouze silou své vůle. Jaký je na to Váš názor?

Začínám tomu věřit.

24. Některé filosofické systémy považují duši za nesmrtelnou. Jaký je na to Váš názor?

Nemáme důkazy, že to tak není.

25. Říká se, že střepy nosí štěstí. Co si o tom myslíte?

To je systémově stejná otázka jako 3.

26. Co Vám pomáhá v těžkých chvílích? (Napište prosím vše, na co si dokážete vzpomenout.)

Pokud vynechám tradiční věci jako: přítel, děti, maminka, kocour... Tak například cvičení podle tarotu, tak zvané energetické cvičení. Příklad: představujete si na alfa hladinách, že to dopadne dobře a pokud se vám to podaří silně prožít, minimálně se vám na chvíli uleví, možná i ovlivníte budoucnost.

Příloha 4:

Ukázka dotazníku s nejnižším HS

pohlaví: **muž**

věk: **33**

vzdělání: **VŠ: MFF UK**

profese: **programátor**

1. Do kolika let jste věřil/a, že dárky pod stromeček přináší Ježíšek?

5

2. Myslíte si, že věci, které si jsou podobné, sdílejí základní vlastnosti?

Věci jsou si podobné, protože sdílejí některé vlastnosti, nicméně obecně shoda v jedněch vlastnostech neimplikuje shodu v jiných.

3. Říká se, že rozbité zrcadlo přináší neštěstí. Co si o tom myslíte?

Že je to pověra.

4. Považujete některá čísla za „šťastnější“ než jiná?

Ne.

5. Myslíte si, že věci, které spolu byly jednou v kontaktu, jsou určitým způsobem už navždy v kontaktu a mohou se dále ovlivňovat?

Ne.

6. Bojíte se někdy, abyste něco nezakřikl/a?

Ne.

7. Jak si myslíte, že takové zakřiknutí může fungovat?

Pouze jako předsudek.

8. Když řeknete něco, co si přejete, aby se splnilo, ale bojíte se, že by nemuselo – „zaklepete to“?

Ne.

9. Máte nějaký rituál, který vám pomáhá dosáhnout úspěchu? Jaký rituál to je?

Ne.

10. Jak by Vám bylo, kdybyste se dozvěděl/a, že nějaký člověk, který Vás nemá rád, sebral z Vašeho hřebenu vlasy, aby Vám pomocí černé magie ublížil?

Měl bych radost, jaký je ten můj nepřítel vůl.

11. Lze někoho uřknout?

Ne.

12. Bál/a byste se, kdyby Vás někdo uřknul?

Ne.

13. Co by mohlo proti uřknutí pomoci?

Nic (nevěřit na to).

14. Měl/a jste někdy v životě talisman? Kolik vám bylo?

Ne.

15. Užil/a jste někdy v životě homeopatický lék? Kolik Vám bylo?

Ne.

16. Myslíte si, že homeopatické léky fungují? Jak si to vysvětľujete?

Ne – koncentrace ‚účinné‘ látky je příliš nízká, navíc není důvod věřit, že účinná látka je skutečně účinná.

17. Kdyby se tady teď objevila kartářka a nabídla Vám, že Vám zadarmo vyloží karty, souhlasil/a byste? Proč?

Ano – byla by to zábava.

18. Co si myslíte o Nostradamově proroctví?

Nevím, co je jeho obsahem.

19. Co si myslíte o astrologii?

Je to pověra.

20. Máte osobní zkušenost s telepatí?

Ne.

21. Na jakém principu si myslíte, že může telepatie fungovat?

Na žádném.

22. Myslíte si, že je možné dorozumívat se s mrtvými?

Ne.

23. Někteří lidé údajně dokáží pohybovat předměty pouze silou své vůle. Jaký je na to Váš názor?

Není to pravda (pokud tedy vůle neuvede v činnost nejprve své tělo).

24. Některé filosofické systémy považují duši za nesmrtelnou. Jaký je na to Váš názor?

Duše je vlastností těla, zaniká s jeho dezintegrací.

25. Říká se, že střeby nosí štěstí. Co si o tom myslíte?

Žádné specifické štěstí nenosí.

26. Co Vám pomáhá v těžkých chvílích? (Napište prosím vše, na co si dokážete vzpomenout.)

- 1. vymyslet nějaký projekt, jak těžkou situaci zvládnout a začít ho realizovat (byť by nepřinesl žádné bezprostřední výsledky);**
- 2. jít se projít;**
- 3. tiše sedět a počkat až to přejde.**